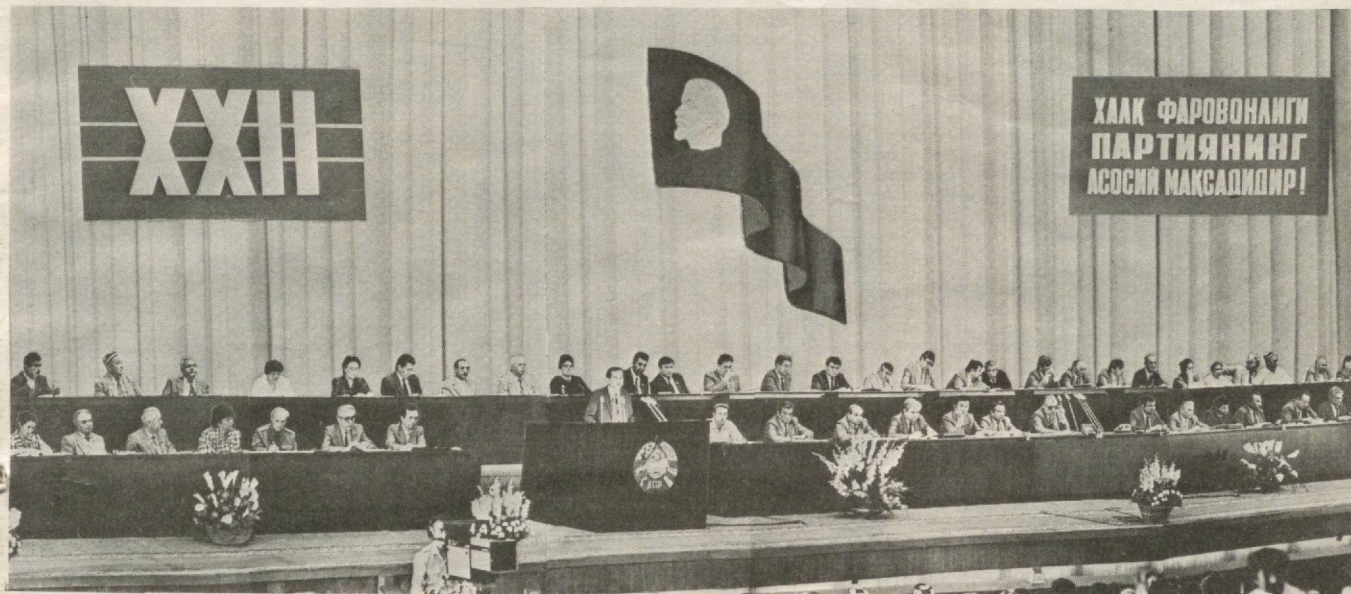

1990 7-12

Гусиной

ЎЗБЕКИСТОН КОМПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Ўзбекистон Коммунистик партияси XXII съезди ҳайъати

Л. Гусейнов ва В. Молгачев суратлари

... КПСС Марказий Комитети ва мамлакат ҳукумати Ўзбекистондаги аҳволни ҳисобга олиб, давлат ва партия интизомини мустаҳкамлаш, халқ ҳўжалигини бошқаришнинг барча бўғинларида тартиб ўрнатиш ҳамда ижтимоий адолатни тиклаш, жумҳурият аҳолисига зарур ёрдам кўрсатиш учун аниқ ва вазминлик билан тузилган тadbирларни белгиладилар.

Аммо ҳозир шунинг эътирофи этиш керакки, Ўзбекистон ССРнинг сиёсий ҳаёти кадрлар билан ишлашдаги жиддий хатоларни бартараф этишга қаратилгандир. Қонунчиликни қўпол тарзда бузишга чек қўйишга ва одамларни ўзбошимчиликдан муҳофаза этишга қаратилгандир. Ўз моҳияти билан тўғри бўлган ана шу йўл жумҳуриятимизнинг маълум шароитларида амалга оширилишининг биринчи кунлариданоқ бузила бошланди.

Ўзбекистоннинг бошига тушган кулфатни унинг айби дейишга уринишди. «Ўзбек иши», «Пахта иши» деб аталмиш гаплар бунга мисол бўла олади. Жумҳурият, унинг меҳнаткашлари пахтанинг ялпи ҳосили кетидан қувишнинг азоб-уқубатидан, партия, давлат нормалари ва қонунлари, ижтимоий адолат тузумларининг айнаиб кетиши ва бузилишидан ҳали нафасларини ростлаб олмай туриб, худди ўша пахта билан боғлиқ қонунсизлик ва ҳўрлашнинг тегиримон тоши уларнинг бошида яна айлана бошлади.

Партия бошлаган жуда машаққатли курашдан мамлакат марказий идораларида ҳам муайян кучлар ўзларининг гаразғўйлик мақсадларида фойдаландилар.

Оммавий ахборот воситаларида халқни далил-исботсиз таҳқир этиш, айрим ҳалол меҳнаткашларни маънавий эзиш, қўшиб ёзишларни ташкил этган шахслар билан бир қаторда минглаб оддий ижрочиларга қарши ялпи жазолашларнинг авж олдирилиши халқнинг дарди устига чиққон бўлди.

Бўш-баёв, сиёсий иродадан маҳрум, ўз халқининг ор-номуси ва кадр-қимматини ҳимоя қилишга қодир бўлмаган кишиларнинг Ўзбекистон Компартияси ва жумҳурият раҳбариятига келиб қолиши аввало шунга ёрдам берди. Уларнинг аксарияти ўзларининг омон қилишларини ўйлаб, ҳуқуқ муҳофазаси органлари, жумладан Гўдьян ва Иванов гуруҳи йўл қўйган қонунсизлик ва қонун бузилишларини пайқамасликка обдон уриндилар.

Сўнгги вақтда Ўзбекистондаги соғлом кучлар халқни ана шу адолатсизликдан ҳимоя қилиш учун анча иш қилдилар, аммо бундан буён янада кўпроқ иш қилиниши керак...

(Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг партия XXII съездига Сиёсий маърузасидан)

Р 496
1990/87

Экз
№

№ 7 (485)

Июль
(Асад)

1990

Журнал 1925 йилдан
чиқа бошлаган
Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг
нашриёти

Бош муҳаррир:
МИРМУҲСИН
Таҳрир ҳайъати:
Сарвар АЗИМОВ,
Баҳодир АМИНОВ,
Хуршид ДАВРОН,
Наримон ИБРОҲИМОВ,
Ҳамид ЗИЕЕВ,
ШУКРУЛЛО,
Иўлдош СУЛАЙМОН,
Дилфуза ҒУЛОМОВА,
Уктам МИРЗАЁР
(масъул котиб),
Эргаш МУҲАММАД,
Абдураззоқ КАРИМ,
Саидмаҳмуд УСМОНОВ,
Азиз ҚАЮМОВ,
Оқилжон ҲУСАН
(бош муҳаррир ўринбосари).

Бош мусаввир
М. Абдуллаев.
Саҳифаловчи
Б. Тўхтабоев.
Мусаҳҳих
А. Азим.

«Гулистон» — ежемесячный, общественно-политический, литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана.

Редакция телефонлари: бош муҳаррир — 33—35—20; бош муҳаррир ўринбосари — 33—35—90; масъул котиб — 32—58—33; ижтимоий-сиёсий бўлим — 33—36—02; адабиёт ва санъат, фан ва маданият бўлими — 33—36—59; мусаввирлар бўлими — 32—58—77.

Наманган вилоятидаги 5-мактабда қарийб йилдан буён Хитой тили ўргатилади. Суратда: хитой тили муаллими Чжао Наданинг ўқувчиларга сабоқ бераётган пайти.

А. КОВТУН сурати
(ЎзТАГ)

БУ СОНДА:

Аҳмад ҒЛАСОВ:

...Бозор иқтисодиётига ўтиш учун камбағалларни нархнинг ошишидан ҳимоя қилиш керак. Акс ҳолда улар оғир аҳволга тушиб қоладилар. Бизнинг ҳисоб-китобимизга кўра 10 миллион камбағални кам даражада озиқ-овқат билан таъминлаб туриш учун 3,6 миллиард сўм маблағ керак.

Барот БОЙҚОБИЛОВ:

«Олтин қўллар» атадиқ
«у»ни «ў»дан фарқ қилмай,
Зада бўлган деҳқоннинг
қўлини ўпинг, дўстлар.

Баҳодир АМИНОВ:

...Аёл қалбида беун фарёд чинқириги
қолди...
Норасида фарзандлар нигоҳи зулматга
чулғанди...
Она вужудини қалдироқ гўё домига
тортди...
Аёл тақдирга тан бериши, она ёлғиз ол
лоҳдан паноҳ излаши, болалар қисмат
га кўникиши керак эди.

Аёл кишининг иродасини си-
наб кўриш учун уни минг алфозга
солиб қийнаш, ўрташ, ноҳақлик
билан унинг қадрини оёқости қи-
лиш шартми?

Савол ниҳоятда беўхшов, лекин
ҳаёт ундан баттар беўхшовлиги
билан ана шу саволни кўндаланг
кўйса, иложингиз қанча!

Эрини ҳибсга олдилар...

Аёл қалби беун фарёд чангали-
да қолди.

Отани ҳибсга олдилар...

Норасида фарзандлар нигоҳи
зулматга чулғанди.

Ўғлини ҳибсга олдилар...

Она вужудини гўё қалдироқ
босди.

Лекин ҳамма нарса азал-азал-
гидай эди. Қуёш чарақлаб турар-
ди. Қушлар сайрар, япроқлар ши-
тирлар, ариқларда сувлар бепар-
во оқиб борар эди.

Эр...

Ота...

Ўғил...

Ҳаммаси битта танга жо бўлган
вужуд.

Хотин...

Фарзанд...

Она...

Кўзга кўринмас минг-минглаб
йўллар билан ана шу вужудга
туташ ришталар.

Хаялга бир оғина эрк берсан-
гиз, инсон борлиги моҳиятини
белгиловчи ана шу ришталар бир-
бири билан қанчалар мустақам
чирмашган бўлмасин, кулфат ва
бахтсизлик туфайли улар чарс-
чарс узилиб, жону жаҳонингизни
дўзах азобида қолдиришини та-
саввур этиш ҳеч қийин эмас...

Ишдан қайтган аёл эшикни
очиқ ичкари кирди-ю, ҳаммиса
орапта ва озода бўлган ҳовлисини
тўс-тўполон кўриб, ҳанг-манг ту-
риб қолди. Ичкарига югурди.
Онаси — тўксон яшар Адолат ая
қўрқиб кетган икки набирасини
бағрига босганича кўзларида
милт-милт ёш билан маҳзун хол-
да ўтирарди.

Ҳамма хоналар ағдар-тўнтар
қилиб ташланган, нарсалар сочи-
либ ётар, буюмлар уй ўртасида
пала-партиш уюлган, жапонлар-
нинг эшиклари лағч очик эди.
Қандайдир нотайин ички бир
туйғу билан англади: хонадонга
бахтсизлик шайқатсизлик билан
ўрмалаб кирган ва ўзининг ёвуз-
лигини ҳеч тап тортмай амалга
оширишга жазм этган. Ҳатто
ташқаридаги машинахона эшиги
ҳам очиклигича қолдирилган —
бўм-бўш. Нима қиларини ва ай-
тар сўзини билмай бир муддат
довдираб турди, сўнг паноҳ истаб
онасининг кучоғига отилди, бола-
ларини бағрига босди. Ақли-
хушини бироз йиғиштириб олгач,
билдики, уйда тинтув ўтказилган.
Лекин ким қилди бунни? Нима
учун? Ахир уни огоҳлантириш-
лари мумкин эди-ку!

Ҳаммаси, шу машъум кундан
кейин бошланди.

Аввало, тинтув эрини ҳибсга
олишлари муносабати билан ўт-
казилганлигини билди. Тез орада
яна шунини ҳам билдики, тинтув
ўтказилгани ҳамда эри ҳибсга
олингандигидан на шаҳар мили-
цияси ва на прокурори хабардор
экан. Турли хил идораларга уч
кун мобайнида зир югурса ҳамки,
бунинг сабабини аниқлай олма-

ди. Қўқондек шаҳри азимдан
Фарғонадек вилоят марказига
муттасил сим қоқишларидан ҳам
ҳеч қандай натижа чиқмади,
у ёқда мум тишлаб олгандек су-
кут сақлашарди, тайинли бир гап
айтишмасди. Ўзи ўша ёққа борди.
Прокурор совуққина қарши олди,
эри марказдан келиб иш бошла-
ган тергов гуруҳи томонидан қа-
моққа олингандлиги, бундай иш-
лар беҳудага содир бўлмаслиги
хусусида қуруққина ахборот бер-
ган бўлди. Аёл дод солиб, фарёд
кўтармади, бутун ирода кучини
жамлаб кўзига сизиб келган ёш-
ларини юракка ютди. Бу ишлар
ноҳақлик ва адолатсизлик экан-
лигини, қонунга хилоф суратда
ўтказилган тинтув эса, инсон
шаъни ва қадр-қимматини очик-
дан-очик топташдан бошқа нарса
эмаслигини, эрта-индин ҳамма
нарса ўрни-ўрнига тушгач, қо-
нун-тартибот воситаларидан бу
қадар ўзбошимчилик билан фой-
даланаётган кишилар уялиб қо-
лишларини айтишга айтди-ю, на
бирор ҳамдардлик, на тушунти-
риб беришларига истак борлиги-
ни англаб, тезда ўзини ташқари-
га олди.

Қайтиб, тўғри Қўқон шаҳри
партия кўмитаси биносига кириб
борди. Хонани очиб ичкари кир-
ди. Бу ерда ҳеч нарса ўзгармаган.
Бориб иш столига ўтирди. Қили-
ниши зарур юмушлар қайд этил-
ган қорозларни кўздан кечирди,
яқин ҳафталар ва ойларга белги-
ланган муҳим тadbирлар рўйха-
тини кўлгига олди, баъзи ёзув-
ларга таҳрир киритди. Айрим
қоғозларга қўнғироқ қилди, баъ-
зи нарсаларни суриштирди, йўл-
йўриқ кўрсатган бўлди, кези кел-
ганда, баъзи масалаларда мас-
лаҳатлар олди. Лекин туриб-ту-
риб кўнглида гимирлаб қолаёт-
ган гашликни: «Ҳақ ўрнида ба-
рибир қарор топади», деган та-
сик билан нари суришга интилди.
Иш фаолияти минг-минглаб тур-
ли-туман одамлар билан боғлиқ
эканлигидан хурсанд бўлиб қўй-
ди: ўз ички дардлари билан ўра-
лашиб қолмасликка қўмаклаша-
ди. Ахир кимсан, катта бир таш-
килотнинг — шаҳар партия кў-
митасининг мафкуравий ишлар
бўйича котибаси.

Ким нима деса деяр, бундай
кезларда эл оғзига элак тутиб
бўлмайди, кўпчилик унинг қан-
дай одам эканлигини яхши била-
ди. Ана шу шаҳарнинг ўзида
униб-ўси, ўқиб, олий маълумот-
ли технолог-инженер бўлиб қай-
ти, тикув фабрикасида мастер бў-
либ ишлади, етти йил давомида
каттагина ишлаб чиқариш брига-
дасини бошқарди. Меҳнатга
меҳр-муҳаббатни кишилар билан
муносабатда ҳалоллиги, ташаб-
бускорлиги ва фаоллиги назарга
тушиб, Қўқондаги йирик корхо-
налардан бири — йигирув-тўқув
фабрикасида директор қилиб кў-
тарилиди ва ана шу лавозимда
муттасил ўн йил ишлади. Тажри-
ба, билим, одамлар ўртасида
ишлай билиш маҳорати уни яна-
да масъулиятли вазифага — ша-
ҳар ижроқўми раисининг ўрин-
босари лавозими сари етаклади.
Икки йилдан сўнг эса, айти кут-
луг дамларда, яъни ҳаётимизда

туб ўзгаришлар жараёнини бош-
лаб берган саксон бешинчи йил-
нинг апрелида шаҳар фирқа таш-
килотининг мафкуравий ишлари-
ни бошқаришдек масъулият ана
шу аёл зиммасига юклатилди.
Жумҳурият марказида ҳам бу
аёлни ишчан, ғайратчан ва ўз
ишининг пухта билимдони сифа-
тида анчадан буён кузатиб кели-
шар, унинг елкасига янада сал-
моқлироқ масъулият юклаш мум-
кинлигига ишонч ҳосил қили-
шиб, уни жумҳурият Енгил са-
ноат министри ўринбосарлиги ла-
возимига чоғлашган эди, чоғ-
лашдигина эмас, ўша пайтлар-
нинг одатига кўра, Ўзбекистон
Компартияси Марказкомидидаги
масъул кишиларнинг суҳбатидан
ҳам муваффақиятли ўтиб қайт-
ган эди. Мана шундай пайтда
бошига ажабтовур савдолар ту-
шиб ўтирипти.

Эри Ножим Комилов билан се-
виб турмуш қуришган. Бир ёстиқ-
қа бош қўйиб, ширин-тотув ҳаёт
кечиришгаётганига йигирма беш
йил бўлди. Айни пайтда у Ўзёвон-
да терговчи бўлиб ишларди.
Йигирма йилдан бери тергов
идораларида хизмат қилди, у
олиб борган бирорта иш чиқит
бўлганлигини билмайди. Яқинда
Ленинградда ўз соҳаси бўйича
малака ошириб қайтди. Лекин
кейинги пайтларда ноҳия ҳамда
вилоятдаги ўз раҳбарлари билан
ораларида қандайдир зиддият
пайдо бўлаётганлигидан кўнгли
ғашроқ кўринарди. Шунга қа-
рамасдан мутасадди ташкилот-
лар уни ноҳия прокурорлигига
тавсия этишмоқчи эканлигини
шаъма қилиб ўтган, лекин ҳо-
зира бунга унчалик аҳамият
бервормаслигини ҳам тайинлаган
эди. «Мабодо хонадонимизга кел-
ган кулфатнинг илдиалари мана
шу ерда эмасмикин?..» Йўғ-э, —
бу фикрни ўзидан нари сурди, —
бундай кезларда ҳаёл қургур
қаёқларга олиб кетмайди...

Шу пайт устма-уст чалинган
қўнғироқ зарбидан сесканиб туш-
ди. Гўё унинг ички ҳолатидан бир-
ров воқиф бўлиб тургандай ўзини
ўнглади. Трубмага охишта қўл
чўзди. Нариеқдан қаҳр-ғазаб тў-
ла дағдағали овоз эшитилди:
— Мунаввар Холматов! Зуд-
лик билан менинг хузурумга ки-
ринг!

Трубка шарақлатиб қўйилди.
Бир маромдаги қисқа товушлар
аллақандай ёвуз кучнинг қаҳ-қаҳ
уриб кулаётган хандасига ўхшаб
туюлди. Бир муддат сερрайганча
туриб қолди. Трубкани қўйиши
билан у яна жиринглади.

— Нима дедим сизга? Кутиб
ўтирибман. Киригиз хузурумга!
Овоз эгасини таниди: иккинчи
котиб. Шундоққина рўпарасида-
ги хонада ўтиради. Нима бў-
ляпти ўзи? Нима гап?

Котиба котиб олдига кириб бор-
ди. Котиб қизариб-бўзариб, хўм-
райиб ўтирган қўйи томдан та-
раша тушгандай қилиб деди:
— Ҳамма нарсдан хабаримиз
бор.

— Нимадан хабарингиз бор?
— Эрингиз қамоққа олигани-
дан.

— Хўш?

— Шаҳар партия комитети ко-
тибаси ана шундай доғ билан

АЁЛ ИРОДАСИ

мафкура соҳасида ишлай-ди.

— Менга қаранг, Юрий Иванович! Аввало биз сиз билан эгаллаб турган лавозим нуқтаи назаридан ҳам тенг даражадаги кишилармиз. Қолаверса, мен аёлман. Уялмасизми бундай муомала қилишга? Мен биринчига учрайман.

— Этиборингиз учун айтиб қўйай: менга биринчининг ўзи тайинлади сиз билан гаплашишни.

— Шундайми?! Хўп, нима қил демоқчисизлар?

— Биргина йўли бор: эр-хотинлик муносабатларида ё орани очик қиласиз ёки ўзингизга бошқа иш топасиз.

— Унинг жиноятчи эканлигини суд ҳали исботлаши керак.

— Эрингиз ҳибсга олинган, вассалом. Шунинг ўзи сизнинг мафкуравий соҳада ишлашга рухсат берилмаслигига кифоя.

— Деразани очиб ташқарига бир қаранг, Юрий Иванович.

— Ташқарида нима бўпти?

— Жамиятни, жумладан партиявий ишларни ҳам қайта қуриш шабадалари эсиб юрипти. Яккахокимлик даври ўтиб борапти.

— Ҳали кўраимиз, бу шабада қаергача етиб боришини...

Мунаввар Холматованинг вужудида алланарса чарсиллаб узилди, лекин буни сездирмасликка ҳаракат қилиб кескин ўғирилди-ю, шаҳдам қадамлар билан хонадан чиқиб кетди.

Ҳамма нарса бир бўлди-ю, эрингдан воз кечсанг, ўзинг шу ёки шунга яқин лавозимда ишлайсан, бола-чақанг, хонадонинг тинчини кўзла, дегани ҳам бир бўлди. Минг хил саволлар бошида гулғон ўйнай бошлади.

— Йўқ, — деди қатъият билан. — Дунёда ҳақиқат, адолат деган нарсалар бор. Акс ҳолда яшашнинг ҳождати йўқ. Тушингизни сувга айтибсиз. Тўртта фарзандимнинг отаси бўлган эримни мен биламанми ёхуд ҳали иш нима билан тугагини кутмасдан туриб ҳукм чиқаришга одатлашиб қолган, ҳамдардлик билдириш ўрнига аёл демай, она демай унинг дийдасини эзиб ташлашга ҳар доим ҳозир унозир турган сизлардай корчагонлар биладими?

Лекин аёлнинг аҳволи оғир эди. «Ҳақиқатан, тухмат балосига учраб, шўрлик эри жувонмарг кетса, нима бўлади? Ўзининг,

болаларининг ҳоли не кечади? Йўқ, бўлиши мумкин эмас! Асло мумкин эмас! Мен бунга йўл қўя олмайман!!»

Бўлажак оғир синовларга иродасини қанчалик тоблаб бормасин, гўё рўй берган ҳамма нарсалар унинг бирдан-бир таянганга — ана шу иродани атайин синдиришга қаратилгандай эди. Аввало тинтув натижалари билан қизиқди: ағдар-тўнтар қилиб ташланган нарсалар ичидан на бирор қимматбаҳо буюм чиққан, на пул. Ҳа, айтгандай, ёлгон бўлмасин, бир сўм қирқ тийин нақд пул мавжуд, протоколда қайд этилганди. Тинтувчилар ҳовлидан шахсий машинани олиб чиқиб кетиб, шаҳарнинг аллақайси бир бурчакларида эшикларини очик ҳолда қолдириб ташлашди. Таниш-билишлар хабар беришди.

Бир оёғи Фарғонада бўлиб қолди. Эрининг дийдорини ҳам кўрсатишмади. Тергов идораларининг ножиоз хатти-ҳаракатларидан норозилик билдириб, вилоят мутасадди ташкилотлари раҳбарларига мурожаат қилди. Қулоқ осилишмади.

Ҳафталар, ойлар ўта бошлади. Ноилжонликдан ва аллақандай умидворлик билан Тошкентга —

биринчининг ўзига ариза ёзишга мажбур бўлди. Бефойда. Қай-тангга худди ана шу аризанинг ўзи эрининг ишини олиб бораётган терговчининг қўлига бориб тушди. Ҳукм эълон қилинмасдан уч ой бурун терговчи Мунавварга очикдан-очик: «Эринг, прокуратура ва суд ишларида нуқсонлар бор, деб у ёқ-бу ёққа ёзмаганида, ҳозир турмада ўтирмаган бўларди», дея писанда қилди. Кейинчалик билдикки, қонунга батамом хилоф равишда эрини ҳам энг ашаддий жиноятчилар орасига ташлашган экан. «Тўғри-да, эғиб, букиб ўтирадимки, инсон иродасини батамом синдириб ташлашнинг йўллари кўп» — тасаввуримиздаги бундай машғум мантқий усул яқин-яқиндагина қўлланганига ишонгимиз келмайдди. Вундан нечанчи йилларнинг ҳиди анқиб турганлиги ўз-ўзидан аён.

Ҳаракатлари зое кетди.

Ўша пайтларда юзлаб, минглаб одамларни порахўрликда, қўшиб ёзишларда айблаб ҳибсга олишлар марказдан келган Гдлян-Ивановларнинг тергов гуруҳлари томонидан деярли оммавий тусга киритилган эди. «Ўзбеклар иши», «Пахта иши» деган таҳқиромуз ёрликлар остида кўплаб беғуноҳ кишиларнинг тақдирини букиб ташланди. Ножим Комиловни ҳам ўйлаб топилган порахўрликда айблашга жазм этдилар ва сохта гувоҳлик ҳужжатлари тўплашга киришдилар. Саксон бешинчи йилнинг 6 декабрида ҳукм эълон қилинди: ўн йил муддатга режими кучайтирилган қамоқ жазоаси.

Аёл қалбидеа беун фарёд чинқиргани қолди...

Норасида фарзандлар нигоҳи зулматга чулганди...

Она вужудини қалдироқ гўё домига тортди...

Аёл тақдирга тан бериши, она ёлғиз оллоҳдан паноҳ излаши, болалар қисматга кўникишлари керак эди. Бунинг устига Мунаввар аллақачон ишдан кетган. Ўз ихтиёри билан кетмаганида ҳам энди тайин кеткизишарди.

— Йўқ, — деди шунда аёл. — Дунёда адолат, ҳақиқат деган нарсалар бор. Акс ҳолда яшашнинг ҳождати йўқ. Майли, дўстлар мендан юз ўгиришин, майли, яқинларим мендан ўзларини четга олишсин, майли, қўни-қўшнилар салом-алиқини йиғиштириб қўйишсин. Букиладиган, эғилдиган, лекин синмайдиган ҳақиқатни тиклайман!

Аввал жумхурият марказига қатнай бошлади. Ҳеч қандай иш чиқара олмади. Бунинг устига ҳовлидаги беш жон — ҳаммаси унинг қўлига қарам. Собик ҳам-касаба раҳбарлар эса, ҳар томондан панд бериш пайида: бири одам юбориб, уйлари текширтиришади, яна бири ижара ҳақи тўланишида баъзи узилишларни пеш қилиб, жанжал чиқармоқчи бўлишади.

Энди биргина нажот йўли — Москва. Агар шу ерда ҳам ҳақиқат қарор топмаса, у ҳолда ҳоли нима кечиши номаълум. Лекин... онаси айтгандай, ноумид — шайтон. Бирок, у ер Фарғона эмаски, автобусга ўтириб гириллаб бориб қолаверса. Йўл харажатларига пул керак, маблағ керак, қолаверса, болаларини ҳам

Тошкент шаҳрининг Собир Раҳимов ноҳиясидаги 29-ўрта мактабда таълим-тарбия ишлари яхши йўлга қўйилган. Билим даргоҳида барча фанлар бўйича кўргазмалар ўқув куруллари мавжуд.

Суратда: мактабнинг ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси Назира Пўлатова ўқувчиларга она тилидан сабоқ бермоқда.

Г. ИГНАТЬЕВ, Р. ШАМСИДИНОВ сурати.

(ЎзТАГ)

оч-нахор қолдириб бўлмади.

Бу нарсаларнинг чора-тадорикни ўйлай-ўйлай нигоҳи бирдан хона бурчагида турган, кўп йиллардан бери ғилофи очилмаган тикув машинасига тушди-ю, кўзлари яшнаб кетди. Ахир асли касби ўзи тўкувчи, тикувчи-ку. Нега эртарақ ёдига тушмади-я. Бошга кулфат ёпирилганида ақл ҳам хира қорайиб қолар экан-да, дея ўзига дашином берган бўлди.

Кечалари тўн тика бошлади. Кооператив билан келишиб, тайёр кийимларни унга топширди. Вояга етиб қолаётган ўғил-қизлари ҳам она аҳолига бепарво қараб туриша олмади: педагогика институтининг учинчи курсида тахсил олаётган Низом қўшниги ташлаб, ёғ-мой комбинагига ишга кирди, мусика мактабда талабаси Гўёхон болалар боғчасига тарбиячи бўлиб ўтиб кетди, Улғубек ҳам ўзининчи битири солиб ишлашга аҳд қилди — ҳақиқатан у вино заводига ишга жойлашди. Оиланинг кенжа қизи Гўзал ҳали ёш — эндигина саккизинчи синфда ўқир эди.

Батыан туллари мижжа қоқмай учтагача тўн тиккан Мунаввар қолган бўш вақтларини эрини ноҳақлик чангалидан қутқариб олиш ишларига бағишлади.

Бу орада мутасадди ташкилот раҳбарлари собиқ котибани жонқолига қўйишмас, уни бекорчиликда айблаб, коммунист сифатида шахсий ишини қўриб жазолаш ҳақида дўқ-пўписа ва дағдағалар қилишарди. Бу сафар ҳам у ҳаммани лол қолдириди: ҳовлисига яқин жойлашган тўқимачилик машинасозлиги заводи-га бориб, йиғувчи чилангарга оддий шогирд бўлиб ишга тушиб кетди.

Биринчи кун... Яқиндагина шахардаги мафкура ишларининг марказида ва ўн минглаб аҳолининг эътиборида бўлган аёл йиғув пехида энг оддий жараёнларни ўрганишдан бошлаб меҳнат қилар экан, бу ҳол атроф-теварақдагиларнинг қизиқсиниб қарашлари, айримларининг ўсмоқчилаб бир-бирларига гап қотишларига сабаб бўлади. Батыанларнинг хайрихоҳ ва дардкаш нигоҳлари аёлга далда беради. Шаҳарда ҳам дув-дув гап тарқалди. Мунаввар ҳеч нарасига эътибор бермасдан йиғув жараёнларини кетма-кет ўзлаштириб бораверди, бир пайтлари фабрикада ишлаб юрган кезларида ўзи тарбиялаган шогирдларидан ўзи тарбиялангани ўрганишдан ор қилмади. Ишчилар ўзи каби оддий ва содда, кечаги кун хизматларини заррача бўлин пеш қилмайдиган камтарин ва оқила ба аёлга ишонч ҳосил қилдилар, меҳр қўйдилар. Бу эса, энг оғир дамларда Мунаввар учун жуда катта маънавий-руҳий таянч эди.

Бироқ аёлининг асосий ва энг олий мақсади бошига тушган ноҳақлик қамчисини синдириб ташлашдан иборат эди. Гоҳ ўз ҳисобидан, гоҳ кейинчалик ишлаб бериш шарт билан, гоҳ эса меҳнат таътилидан фойдаланиб, инсон тақдирини ҳал қиладиган олий даргоҳларга зир югура бошлади. Уч йилдан зиёд вақт мобайинида ўттиз мартадан кўпроқ Тошкентга, йигирма икки марта (!) Москвага қатнади, СССР Олий Судининг раиси, ССР Итти-

фоқи Бош прокурири жойлашган биноларда сарсон-саргардон кезд. Барибир ўзининг ҳақ эканлигини исботлаб ниятига етди: фарзандларининг отаси Ножим Ўсмонович Комиловни адолатсизлик чангалидан қутқариб олди. 3 йилу 9 ой ва 14 кун давомида туҳмат балосига учраб, қамоқхона азовларини татиган ота болалари кучогига, оиласи багрга қайтди. Қўшларнинг сайроғи, дарахт япроқларининг шитирлаши, ариқларда оқиб бораётган сувларнинг жилваси энди ўзгача.

— Мунаввар опа Йиғуву-тўқув фабрикасининг директори эканида мен ўша ерда шогирд бўлиб иш бошлаган эдим, — дейди Йиғувчи-чилангарлардан яна бири Муъассар Каримова. — Мана, бир неча йилдирки, оддий касбда бирга ишляпмиз. У кишининг меҳнатсеварлигига ҳавас қиламиз. Бундан ташқари, Мунаввар опанинг қатъияти, иродаси, ҳақ ўрнида қарор топиши йўлида охиригача курашлардан қайтмаслиги бизга куч ва мадад бағишлайди. Лекин ишлари ўнгланиб кетса, бу ердан кетиб қолишларини ҳеч истамаяпмиз.

Биз қаҳрамонимиз хонадонига ҳам кириб бордик, кутилмаганда кичкинача маросим устидан чиқдик. Мунавварнинг онаси Адолат ая яқинда оламдан кўз юмиптилар. Хонадон эгаларидан кўнгил сўраб, мухтарам она хотирасини ёд этдик. Дилимиздан: «Умрининг охирида ноҳақлик изтирорларини татиган аянинг исми бекорга Адолат деб қўйилмаган экан-да», деган фикр ўтди.

Ножим ака билан бирозгина суҳбатлашдик. Анчайин тетик, бардам. Бундан бир йил муқаддам бўшаб келган бўлишига қарамадан ўз ишига ва партияга тикланнишини ҳамон пайсалга солишмоқда экан. Қўлида мутасадди ташкилотларнинг муҳрланган, имзолаган хатлари бўлишига қарамадан... Кўпни кўрган тажрибали Ножим акадан эҳтиётлик билан аёл иродаси ҳақида ўз баҳосини сўраймиз.

— Бундай иродани унча-мунча эр кишиларда ҳам топиш кийин, — дейди ички бир гурур билан Ножим ака.

Аёл иродаси... Қонунсизликка қарши аланга бўлиб гуриллаган қудрат! Лекин уни синаш учун аёл бағрини нимталаш, дўзах азобларига гирифтор этиш шартмиди, деган бўёқшов савол яна кўндаланг келади ҳамда адолатга асосланган жамият учун ҳамма ва ҳар бир киши изчил кураш олиб бормас экан, бундай бўёқшов саволлар фикр-ўйларимизни галаёнга солавереди, деб баралла айтнинг келади одам.

Ўзи учун кураша билган инсон ўзгалар учун ҳам жон қуйдириб қайлашади. 69-Қўқон саялов ўра-мидан маҳаллий Советларга ўтказилган саялов бунни яна бир бор исбот этди: тўқимачилик машинасозлиги заводининг йиғувчи-чилангари Мунаввар Холматова биринчи кунёк кўнчилик овоз олиб, шахар Советига депутат қилиб сайланди. Бу — адолат тантанаси учун курашувчан аёл иродасига тин берилишининг дастлабки ифодаси эди.

Баҳоидир АМИНОВ

ОСТОНА САРИШТАЛИГИ

Оқил кишиларнинг «Хонадон остонадан бошланади», деб айтган ҳикматли сўзлари замирида жуда катта маъно мужассам. Ҳаммамнинг кўзи ўнгиди бўлган остонанинг озода-саришталигига қараб ичкарининг ҳолати ва унда истиқомат қилаётганларнинг дид-фаросатига баҳо бериб келинган. Шунинг учун ҳам келинларимиз тонг-сахарда туриб, хонадон олдини ораста қилиб супурганлар, шакароб қилиб сув сепиб, ойнадай ярақлатиб қўйганлар. Бу — миллимизга хос азалий удум ва одат бўлиб, унинг тарбиявий ибрати ҳам кўп ва ҳў бўлган. Лекин фақат келин тушган хонадонларгина эмас, бошқалари ҳам эшик олди орасталигига алоҳида меҳр ва ихлос билан қараганлар. Шунинг учун ҳам бундай хонадонлар шазнига: «Худди келин тушгандай!» деган илҳқ ибора билан ўзларининг меҳр-ихлосларини ошкор этганлар.

Ҳа, остона муқаддас ҳисобланган. У доимо оёқ остида бўлса ҳам ҳақиша покиза сақланган. Зукко шоир бўлган ҳўмдорлардан бири ўз жасадини остона остига қўйишларини ҳатто васият қилган экан, токи одамларнинг ҳоки-пойдан муттасил тозаланиб туриладиган жой заминнинг ҳақишаликка муқаддас бир парчаси бўлиб қолсин, деган ибратомуз бир ният билан.

Миллий ва халқона қадриятларимиз анчайин машаққатлар билан тикланиб, асрлар давомида шаклланиб, бироқ унутилаёзган энг яхши удум ва урф-одатларимиз турмушимизга яна қайтадан синиб бораётган айни кезларда биз эътиборни баъзи бировлар назоратидек анчайин «кичик» мавзуга қаратаётганимиз бежиз эмас. Умуман, ўйлашимизча, халқимизнинг маънавий-ахлоқий қарашлари ва шакллари тасаввуфларига доир нимаки бўлса, ҳаммаси бирдай рағбатга лойиқ деб билмоғимиз жоиз. Билгакс, ҳар қандай нараса зарралардан ташкил топганидми, халқ деган буюқ қудрат ҳам ҳар бирига алоҳида сайқал берилган «майда-чўйда»лардан, маънавий ва ахлоқий «қадриятча»лардан жамланган. Уларнинг йўқола ва унутилаёзганларини асли ҳолига келтириш, борларини сайқал бериб тақомиллаштириш Кеча-Бугун-Эрта олдидаги инсоний бурчимиздир.

Гапни остона мавзусидан беҳуда бошламадик. Ҳозирги пайтда турли ерлардаги истиқоматгоҳларни, айниқса шаҳарларни кўп қаватли иморатлареиз тасавур этиб бўлмайди. Айниқса жумҳуриятимиз пойтахти Тошкентда шакли-шамойили билан

бири-биридан унча фарқ қилмайдиган «осмонйўлар» бинолар ўзбек халқининг қадимий анъаналарини ўзида мужассам этган маҳаллаларни шаҳар чеграсига қисиб чиқарди. Шукурларки, қайта қуриш эпкинари барқарорлашиб борди, акс ҳолда уларнинг ҳам аянч қисмати аллақачон белгилан қўйилган эди. Эндилкда битта маҳаллага етадиган хонадонлар атиги биттагина уйга жойлашган. Остона деган умумий тушунча ўз мазмунини йўқотди. Натижада у «келинсиз» қолди. Хонадонлардан иборат уйнинг олдию кети жуда кўп ҳолларда ахлат уюмларидан иборат бўлиб, фаросатли киши кўнелини беҳузур қиладди. Ана шу жойларда истиқомат қилаётган кишиларнинг ўзлари ҳам бу хунқол ҳолатларга ўта бепарво ва лоқайд бўлиб қолдилар. Ахлат ташувчи ташкилотлар белгиланган жойлардаги уюмларини олиб кетадилар. Кўпгина ошхоналар, савдо расталари олди ҳам анчайин ноҳўш манзаралар билан рағишқ уйғотди. Гавжум йўлкаларда ва бекатларда ахлат ташлаш учун махсус қурилмаларнинг йўқлиги шаҳарнинг умумий қўёфасини баттар бузаётди. Бу ҳол маҳаллий кишилар билан бир қаторда меҳмонларнинг умумий кайфиятига ҳам, ёшларимизнинг ахлоқий ва маънавий тарбиясига ҳам салбий таъсир этмай қолмайди. «Арзимас» удумларимиздан биттасини бой берганлигимиз катта бир шаҳарнинг умумий кўрinishига ана шу тарзда ўз муҳрини босаётди.

Ҳовли олди остоналари тутатиш маҳаллани, маҳаллалар бирлашиб катта кўчалар ва бош йўллари ҳосил этади. Остона орасталиги — дил покизалигидан нишона ҳамдир. Агар шаҳарларда остона тушунчаси ўз моҳиятидан тобора йироқлашиб бораётган бўлса-да, удум барибир уюмчилигича қолавереди ва унинг ана шу ҳўқўқини тикаш керак. Етмиш йил қуруқдан-қуруқ тоат-ибодат қилгандан кўра кўн сайин муттасил савобли ишлар билан шуғулланган маъқул. Яъни кўп қаватли уйлар — «дом»ларда ҳам ташкил топа бошлаган маҳалла қўмиталари озода-саришталик бобидаги тарғиблирини ўз зиммаларига олсалар, ёмон бўлмасди. Токи остона саришталиги покизалик ва покдомонлик белгиси эканлигини англаган кексамидир, ёшмидир, — ҳар бир инсон зоти назардан қолаётган ана шу удумнинг қарор топишига баҳоли-қудрат ўз ҳиссасини қўйсин. Маънавий покланишимизда бу ҳам зарурий дастури амалларимиздандир.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган иқтисодий ислохот қайта қуришнинг энг муҳим жиҳати бўлиб, у ўз ривожига яқини нуқтага — бозор иқтисодиётига ўтиш билан боғлиқ бўлиб қолди. Бозор иқтисодиётига ўтиш орқали бошқаришнинг маъмурий-бўйруқбозлик усули иқтисодий усул билан алмаштирилиши керак. Бозор иқтисодиёти деганда товарлар харид қиладиган деҳқон бозорини ёки чайқов бозорини тушуниш нотўғирдир. Бозор бу — кенг маънода сотувчи ва харидор ўртасидаги олди-сотди алоқалар бўлиб, у пул воситасида амалга оширилади, савдонинг ва моддий-техника таъминотининг барча турларини ўз ичига олади. Албатта, бунга деҳқон бозори ҳам қиради, лекин унинг таркибиди давлат ва ширкат савдо, корхона ва ташкилотларнинг моддий-техника таъминоти асосий ўрин эгаллайди. Бозор иқтисодиёти — бу бозордаги молларга бўлган талабни қондирувчи, бозордаги вазиятга қараб ўзгариб турувчи, шартонга ғоят мослашувчан ишлаб чиқариш омилли демандир. Айни вақтда бу олди-сотдилар жараёнида молларни адолатли баҳолар билан, яъни эквивалент айирбошлаш, бу баҳоларнинг талаб ва таклифга қараб ўзгариб туриши, шу муносабат билан маҳсулотларни бозорда уларнинг ўттиши ёки ўтмаслигига қараб ишлаб чиқаришни билдиради. Шундай қилинганда истезмолчи, яъни харидор ўз шартини қўяди, ишлаб чиқарувчига ўз измини ўтказди, у товарларни ўз билганича танлаб олиш иқтисодиётига эга бўлади. Бунинг учун, албатта, ишлаб чиқаришдаги айрим корхоналарнинг яқка ҳокимлиги — монополияси, қоларевчи, зўравонлиги тугатилиши керак. Бир-бирининг ўрнини босувчи маҳсулотлар ишлаб чиқаришда корхоналар бир-бири билан рақобат қилиб, харидорини ўзининг миқозига айлантиришга интилиши пайдо бўлади. Рақобат маҳсулот сифатини ошириш, унинг сарф-харажатларини пайсантириш омиллига айланади. Бунинг учун давлат корхоналари ўрнига кўппаб майда ва ўртача жамоа корхоналар, ширкатлар ва ҳатто шахсий корхоналар пайдо бўлиши керак. Давлат корхоналарининг ҳукмронлиги барҳам топади, улар ҳам рақобатга киришадилар. Умуман давлат корхоналарининг сони кескин қисқартирилади. Агар ҳозир давлат корхоналари қўлида асосий ишлаб чиқариш воситаларининг 80 фоиздан зиёдроқ қисми бўлса, кейинчалик уларни тахминан 25 — 30 фоизи давлат қўлида қолиши керак. Бозор иқтисодиёти мулкчиликнинг хилма-хил-

лигини, корхоналар турини кўпайтиришни билдиради, токи улар жамият эҳтиёжини қондириш, бозордаги харидорни оғдириб олиш учун беллашсинлар. Янгича, иқтисодиёт корхоналарини тўла-тўқис мустақил бўлишини, ҳатто уларни ташқи савдо юритиш ва валюта олиб, уни ишлатишда ҳам ўз ҳуқуқини топиб олишни талаб қилади. У марказдан туриб планлаштиришни анчагина чеклаш, режалоштириш ишининг оғирлик марказини корхонага кўчириш, нарх белгилашда давлат идоралари ҳуқуқини чеклаш, нархнинг битимига биноан белгилашни, корхона билан давлат ўртасидаги молиявий муносабатлар асоси солиқ тўлаш муносабати бўлишини тақозо этади.

қисқарилади. Хуллас, бозор ҳолатида қараб ишлаб чиқариш воситалари ва ишчи кучи турли соҳалар ўртасида кўчиб туради, иқтисодий шаклланиш юз беради.

Давлат ўз қўлидаги иқтисодий воситалардан фойдаланиб бозор бошқаргичга таъсир қилади. Давлат нарх-навоини тартибга солиши мумкин. У энг муҳим маҳсулотлар нархини (булар бозордаги ҳамма нархларга таъсир қилади) энг юқори чегарасини белгилаб қўядики, амалдаги нархлар ундан ошмаслиги керак. Акс ҳолда, чайқовчилик пайдо бўлади. Давлат буюртмаси йўқ бўлмаса-да, кам миқёсда сақланади. Давлат ўз буюртмаларининг баҳоси орқали бошқа нархларга таъсир қилади. Давлат қўли-

Тожикистондан олдирди туради. Бу даромад Ўзбекистонда 70 сўм, Украинада 138,6 сўм, Грузияда 140 сўм, Молдавияда 129,9 сўмини ташкил этди. Токи, жумҳуриятимиз иқтисодий жиҳатдан заиф экан, унинг корхоналари бозор иқтисодиёти шароитидаги рақобатга бардош бераолмайдик. Ўзбекистонда техникавий заиф, юксак малакали ишчи кучи етишмаган, зарариғи ишловчи корхоналар оз эмас, албатта. Улар янги иқтисодиётга ўтишга ҳозир тайёр эмаслар.

Яна бир муаммо — жумҳуриятимизда ишчиларнинг кўпчилиги, камбағал оилалар қатламининг катта бўлишидир. Бу биз учун аҳолининг ижтимоий жиҳатдан химоя қилиш масаласини ниҳоятда долзарб қи-

БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИ

Фаразлар, муаммолар

Бозор иқтисодиёти — бу иқтисодий эркинлик, ҳақиқий демократия, лекин тартибсиз, ўзи бўларчилик эмас, албатта. Гап шундаки, ҳозир ҳеч қаерда XVIII — XIX асрдаги стихияли, бошқариб турилмайдиган бозор экономикаси йўқ. Ҳамма ерда уни жамият тартибга солиб туради. Бу қоида биз мўлжаллаган бозор иқтисодиётига ҳам тааллуқли.

Хўш, уни ким, нима билан тартибга солади?

Иқтисодиётни, биринчидан, бозорнинг ўзи тартибга солиб туради. Иккинчидан, бу ишни жамият номидан давлат бажаради. Бундай қонунларга риоя этмаган корхона узокқа бормайди. Масалан, қиймат қонунини олайлик. Унга кўра ҳар бир корхона ўз маҳсулотига ижтимоий даражада меҳнат сарфлаши керак. Бунинг маъноси шунки, жамият эҳтиёжини қондиришга етарли миқдорда ва сифатли меҳнат сарфлашини тақозо этилади. Бозор мана шундай сарфнигина эътироф этиб, тан олади, яъни мана шу тартибга яқин нархдагина маҳсулот сотилиши мумкин. Агар корхона ўз сарфини бундан ошириб юборса, зарар кўради ёки фойдани ғоят кам олади, агар уни бу даражадан пасайтирса, фойдани кўп олади, гуллаб-яшнаб кетади. Корхона сарфининг ижтимоий сарфга тенглаштирилиши унинг харажати-ни пасайтириш боришга, товар сифатини яхшилашга ундайди. Бозор бошқаргич — бу маҳсулотга талаб ва унинг таклифи ҳақидаги иқтисодий қонундир. Талаб ва таклиф мувозанатда бўлиши керак. Талаб ошса, нарх кўтарилиб, сотувчи фойдаси кўпаяди, талаб пасайиб, таклиф ошиб кетса, аксинча ҳодиса юз беради. Бозордаги талаб ва таклифга қараб ишлаб чиқариш ўзгариб туради. Муайян маҳсулотга талаб ошса, унда ишлаб чиқариш кўпаяди, ишлаб турган корхоналар кенгайтирилади, янги корхоналар қурилади. Агар талаб камаяйса, шунга кўра ишлаб чиқариш ҳам

да молиявий восита — солиқлар мавжуд. Давлат солиқларини ошириш ёки камайтириш орқали корхона иштини тартибга солиб туради.

Давлатнинг яна бир воситаси — бу бай беришидир. Қарз ҳақи бўлмиш фойза даражасини ўзгартириб туриш орқали ҳам давлат иқтисодиётига таъсир қилади. Масалан, давлат енгил саноатга бериладиган бай учун фойза тўловини паст белгилаб қўйса, шу соҳага келадиган пул кўпаяди. Қарз ҳисобидан корхоналарни қайта жиҳозлаш, янги корхоналарни қуриш авж олади, чунки қарз арзонга тушади. Қарз фойзига фойда ҳисобидан берилади. Фойза қанча паст бўлса, шунга кўра фойданинг кўп қисми корхонага тегади. Давлат экспорт-импорт жараёнларини рағбатлантириш орқали ҳам иқтисодиёт ишига аралашади, чунки булар ички бозор ҳолатини ўзгартиради. Агар импорт кўпайса, корхоналар харидорни оғдириб олиш учун ўз маҳсулотлари сифатини ошириши, уни арзонга тушириши керак бўлади. Хуллас, бозор иқтисодиётини бошқариб туриш усуллари кўп, улар фаол қўлланмаса иқтисодий тартибсизлик, ўзибуларчилик пайдо бўлиши мумкин, бу эса ғоят нохуш воқеадир.

Янгича иқтисодиётга ўтиш Ўзбекистон учун қийин масала эканини унутмаслик керак. Гап шундаки, Ўзбекистон иттифоқдаги иқтисодий жиҳатдан энг камбағал жумҳуриятлардан биридир. У аҳоли жон бошига яратилган миллий даромад, аҳоли даромади ва истеъмоли жиҳатидан охириги ўринларни эгаллайди. Масалан, ишчи ва хизматчи оиласининг жон бошига теккан бир ойлик даромад 1988 йили қуйидагича бўлди: Литва — 181,6 сўм, Эстония — 177,9 сўм, РСФСР — 165,1 сўм, Белоруссия — 163,6 сўм, Ўзбекистон — 100,6 сўм, Тожикистон — 80,7 сўм. Жамоа ҳужалиғида ишлайдиган оиладаги тафовутлар ҳам бундан оз эмас, жон бошига олган бир ойлик даромади жиҳатидан Ўзбекистон фақат

либ қўяди. Гап шундаки, ҳозирок жумҳуриятда тақчиллик кучайди, бунинг устига бозорга мўлжалланган маҳсулотларнинг катта қисми ўлкамизга ташқаридан келтирилади. Халқ истеъмолининг бошқа жумҳуриятлар ишлаб чиқаришига қарағилари муаммоларни янада кескинлаштиради. Ҳозир пулнинг қадрсизлиги тобора чуқурлашиб бормоқда. Натижада пул даромадларининг чўғи камаймоқда. Бу ҳол камбағалчиликнинг кескинлашуви-га олиб келади. Камбағал аҳоли, яъни кам таъминланган аҳоли салмоғи жиҳатидан жумҳуриятимиз СССРда юқори ўринда туради. Ҳозирги ўлчовда камбағаллар — жон бошига ойлик даромади 70 — 80 сўм бўлган кишилардир. 1988 йилги маълумотга кўра, Ўзбекистонда 75 сўмга қадар даромад олувчилар умумий аҳолининг 43 фоизини ташкил этади. Одатда жумҳурият аҳолисининг 9 миллион кишии камбағал деб юритилади. Агар биз пулнинг қадрсизланишини ҳисобга олсак, аҳолининг 50 фоизи камбағаллашади, дейишимиз мумкин. Камбағал аҳоли сони 12,5 миллион киши, деган фикрлар ҳам бор. Камбағаллар орасида ўта муҳтожлари ҳам бор. Масалан, кам даражада овқатланиш учун ойига 36 сўм пул керак, ваҳоланки, ойлик даромади 25 — 30 сўм бўлган кишилар ҳам бор. Мана шулар энг камбағал қатлам. Камбағалларнинг аксарият қисми қишлоқ аҳли. Жумҳуриятимизда жамоа ҳўжалиғида ишлайдиганлар бир йил деганда жон бошига 8 килограмм гўшт истеъмол қилиши ўта камбағалликнинг яққол аломати эмасми?

Бозор иқтисодиётига ўтиш учун камбағалларни нархнинг ошишидан химоя қилиш керак. Акс ҳолда улар оғир аҳволга тушиб қоладилар. Бизнинг ҳисоб-китобимизга кўра, 10 миллион камбағални кам даражада озиқ-овқат билан таъминлаб туриш учун 3,6 миллиард сўм маблағ керак. Нарх ошган

шароитда бу пулли камбағалларга бериш керак ёки шу пул ҳисобидан уларга талон билан ҳозирги нархда озиқ-овқат сотиш керак бўлади.

Бозор иқтисодиёти шароитида, айниқса унинг дастлабки босқичларида ишсизликнинг кўпайиб бориши мўҳаррар. Гап шундаки, техника янгиланиб, ишчи кучи сиқиб чиқарилади. Ўзбекистонда ёпиладиган ва қайта қуриладиган саноат корхоналари кўп бўлиши мумкин. Аҳоли тез ўсишидан ҳозирнинг ўзида Ўзбекистонда 1 миллион кишига яқин ишсизлар бор. Хомаки ҳисоботларга кўра, бозор иқтисодиётига ўтганида жумҳуриятимизда 1994 йилга бориб ишсизлар 2,5 миллион, жами 5 миллион киши ишсиз бўлиши мумкин. Бу — гоят ўткир ижтимоий масала. Буни ечиш учун янги иш жойлари ҳосил этиш зарур. Унгача ишсизлик учун нафақа жорий этиш керак. Ўзбекистонда ишсизлик миқёси катта ва у узоқ давом этиши муносабати билан нафақа кам иш ҳақининг 100 фоизи миқдорда берилиши керак. Аҳолини иш билан таъминлашнинг барча йўллари кўллаш зарур.

Албатта, истиқбол жиҳатидан замонавий технологияга эга корхоналарни қуриб, шу ерда ишсизларни банд қилиш мумкин, лекин бу катта капитал маблағ талаб қилади. Шу сабабдан арзон турадиган иш жойларини яратиш йўлидан ҳам бориш мумкин. Бу нафақат жойларда завод-фабрикалар бўлимларини очиб, сермеҳнат деҳқончилик турларини жорий этишдир. Аҳолига майда шахсий ёки оилавий корхоналар очишга рухсат бериш, майда савдо, маиший хизмат кўрсатишга ўтиш иш билан банд бўлишга кўмаклашади. Яна бир мўлоҳаза — бу, уйда ятириб ишлаш ҳақидаги фикрлар. Айниқса, бу йўл тивувчиликда иш беради. Мазкур соҳани ривожлантириш учун қўлай шароит бор: биринчидан, мураккаб бўлмаган тивувчилик маҳсулотига талаб-эҳтиёж гоят катта. Масалан, сочқ, рўмолча, қўшайб, ёстиқ жилд, медицина ва техникада қийилладиган коржомаларни ҳар йили ташкилотлар ва корхоналар учун сотилиши миллиард сўмга етади. Бу кенгайиб боровчи сотиш бозорининг борлигидан далолат беради; иккинчидан, уйда ишлаш ишлаб чиқариш бинолари ва меҳнати техника билан жиҳозлаш учун катта пул талаб қилмайди. Ишчи ва хизматчиларнинг 54,9 фоизи ўз уйига эга, уларнинг 39,9 фоизи алоҳида хонадонларда яшайди. Жамoa хўжалигида яшайдиганларнинг 78 фоизи жон бошига 9 квадрат метр уйга эга. Бинобарин, уй шароити маблағ сарфламай ишлаш имконини беради.

Одатда тивувчилик учун машиналар етишмаслиги рўқач қилинади. Аслида чок машинаси бўлмаган оила кам. Ҳозир ҳар 100 ишчи ва хизматчи оиласида 66 тивув машинаси, колхозчи оиласида эса 64 та шундай машина бор. Бас, шундай экан, катта моддий сарфсиз иш жойи ҳосил этиш мумкин. Бунинг устига оддий нарсаларни тикиш учун юксак малака талаб этилмайди.

Бизнинг шароитда иш билан таъминлашнинг арзон йўли тез бузиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишловчи майда

корхоналар оцидир. Бу ҳам кўп пул, узоқ вақт ва юқори малака талаб қилмайди. Бундай корхоналар маҳсулотига ҳам бозор мавжуд. Шунинг билан киёфакки, жумҳурият аҳолиси ҳар йилги ёз мавсумида 1,5 — 2 миллион банка сабзавот маҳсулотларини уйда консервалайди. Демак, шундай маҳсулотга талаб-эҳтиёж мавжуд. Ишсиз аҳолини бошқа жумҳуриятларда мавсумий иш билан таъминлаб, унга қисман бўлса-да, пул топиш имконини бериш мумкин. Шунингдек, ишчи кучини хорижга экспорт қилиш ҳам ишсизликни бартараф этиш воситасидир. Бунинг учун албатта ёшларга чет эл технологияси ва чет эл тилини чуқур ўргатиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Камбағалларни ижтимоий ҳимоя қилиш ишсизларга ёрдам бериш билан чекланмайди. Гап шундаки, Ўзбекистонда ишловчилар орасида айниқса қишлоқдагилар орасида камбағаллар кўп. 1989 йил жамoa хўжалигидаги 59,9 фоиз оилаларнинг даромади жон бошига 50 сўм, ўртача даромад 70 сўмга тенг бўлди. Демак, уларнинг мутлоқ кўпчилиги камбағаллардан иборат. Жамиятнинг уларга ёрдами икки йўлдан иборат. Биринчидан, уларнинг меҳнат нуумини ошириб, қўшимча даромадни ишлаб топиши ва камбағалликдан чиқишига шароит яратиш зарур, иккинчидан, мавжуд даромадларини камбағаллар манфаатига тақсимлаш мумкин.

Камбағалларпарварлик жиҳатидан тақсимлашнинг икки томони бор. Бу раҳм-шафқат жиҳатидан зарур, лекин бу меҳнат стимуллариини заифлаштиради. Мана шу сабабли тақсимлашга эҳтиёткорона ёндошув маъқул бўлади. Камбағал оилаларга унинг муҳтожлигини ҳисобга олиб, қўшимча ер берилса, улар ўз меҳнати билан даромад топишади. Бундан ташқари мазкур қатлам аҳолига бир қатор имтиёзлар берса бўлади. Булар жумла-сига биринчи навбатда яхши ишга жойлашиш, малака ошириб, янги касбини эгаллаш, уй олиш, йирик шаҳарларга прописка қилиш, даво-ланиш, дам олиш, болаларни ўқиш-га, боғчаларга жойлаштириш соҳа-сидаги имтиёзлар киради. Камбағаллик миқёсининг кенглигини ҳисобга олиб, уларга ижтимоий ёрдам бериш тўғрисида президент фармони ёки жумҳурият Олий Советининг махсус қарорини қабул қилиш мумкин.

Бозор иқтисодиёти ижтимоий табақаланишни шубҳасиз кучайтиради, лекин бу жараён ҳам назорат қилиниб, тартибга солиниб турилади. Ижтимоий ёрдам режаларини ишлаб чиқиш, уларни амалга ошириш орқали давлат ва корхона жамoалари жамиятдаги ижтимоий мувозанатни таъминлай оладилар. Ижтимоий зиддиятлар маълум доирада ва даражада бўлиши мумкин. Акс ҳолда у сиёсий беқарорликка олиб келади. Ижтимоий табақаланиш яхши яшашга ҳавас уйғотиб, яхши ишлаб даромад топишга ундайди, лекин у тенгсизликни келтириб чиқаради. Бу тенгсизлик анча юқори турмуш даражаси шароитида юз беради, у камбағаллар тенглигидан афзалдир.

Аҳмад УЛМАСОВ,
Жумҳуриятда хизмат кўрсатган
фан арбоби, иқтисод фанлари
доктори, профессор

ЎҚИТУВЧИ ОБРЎСИ

Мамлакатимиз ва жумҳурияти-мизда бўлиб ўтган халқ депутатларининг съезд ва сессияларида умумтаълим мактабларининг фаолияти ҳақида кескин танқидий фикрлар билдирилди. Қайта қуриш жараёнининг муваффақиятини таъминлаш учун келажақ авлодни маънавий, илмий ва малакали касб эгалари қилиб тарбиялаш зарурлиги қайта-қайта таъкидланди.

Лекин мактаб ислоҳотини амалга ошириш ниҳоятда секинлик ва қатор қийинчиликлар билан кечмоқда. Сабаби энг аввало мактабларимизнинг моддий асоси мустаҳкам эмас. Мисол тариқасида жумҳуриятимиздаги аксарият мактаблар вақтинчалик, шароитсиз биноларда жойлашганлигини айтиб ўтиш қиёфя. Мактабларимизда ўқитиш ҳамон икки маҳалда олиб борилмоқда. Ўқув қуроллари, жиҳозлар, дарслик ва қўлланмалар етишмайди. Жамoa ва давлат хўжаликлари ва корхоналарнинг хўжалик ҳисобига ўтиб ишлаётгани мактабларнинг оталиқ ташкилотлардан олаётган кўмагини чегаралаб қўйди. Оқибатда мактабларнинг «қўлоғи» боғланиб қолди.

Шунингдек, турғулик йилларидаги сон кетидан қувиш анъанаси маърифатчиларни тайёрлаш ишини ҳам жиддий издан чиқарди. Айниқса қишлоқ мактабларида ўқитиш жараёни, ўқитувчиларнинг билимдонлик даражаси ниҳоятда ташвишланарлидир. Мавжуд аҳволни яхшилаш учун энг аввало қишлоқнинг моддий, маданий аҳолини тиклаш керак бўлади. Қишлоқ мактаблари ўқитувчиларга зарур шароит яратиб бермасдан туриб улардан осмондаги юлдузга талаб қилиб бўлмайди.

Пастдарғом ноҳиясидаги 44 та мактабда 8 минг 600 ўқувчи икки

маҳалда таҳсил олади. Бундай шароитда ўқитувчиларнинг кўнгилда-гидай иш юритиши оғир. Уларнинг кўпчилиги у қишлоқдан бу қишлоққа қатнаб ишлайдилар. Қишлоқ ўқитувчиси шу тахлит мактабга боғланиб қолган. Унинг бўш вақти йўқ. Ўз устида ижодий ишлашга жисмонан ожиздир. Шунингдек, жуда кўп жамoат топириқлари, масалан, аҳолини рўйхатга олиш, ўтаётган барча сайловларнинг жами ташвишлари, ҳар хил йиғинлар, ташвиқот-тарғибот ишлари қишлоқ ўқитувчисининг гарданига юклатилган. Маҳаллий маъмурларнинг дастёрига айлантирилган оворан-сарсон ўқитувчи қачон ўз касби-кори юзасидан изланади, шогирдлари билан амалда бирон-бир тадбир ўтказадими?

Қишлоқда жамoa хўжалиги раиси, давлат хўжалиги директори ҳатто оддий бригадир ҳам ўқитувчига «хўжайин». Ўқитувчисининг бундай аҳолини кўрган ўқувчида устозига нисбатан қандай муносабат шаклланиши мумкин? Қолаверса, унинг тирикчилиги ҳам кўп жиҳатдан томорқасидан келадиган даромадга ёки чорва моли боқиб орттирган пулига қараб қолган ва ҳоказолар. Бу ҳақда жуда кўп ёзилмоқда. Аммо ҳеч қандай натижа бўлмапти.

Ҳозир мамлакатимиз иқтисоди-ни қайта мустаҳкамлашнинг янги-ча шакллари ишлаб чиқилмоқда. Энди халқ хўжалигининг барча соҳаларида ишлаш учун етук билим-донлар зарур. Улар ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларини фан-тех-ника тараққиётига суянган ҳолда ривожлантиришлари керак. Бунинг учун бўлажак касб эгаларини ўқув-чилик давридаёқ замон талабига мослаб тарбиялаш даркор. Маърифат соҳасида олдимизда турган ва-зифаларни оқилона ҳал этишда ана шуларга асосланиб иш юритишимиз, шундагина мактаб ислоҳотини давр талабига жавоб берадиган қилиб ўтказишимиз мумкин.

Маъмуржон ҚИЕМОВ

— Космос асрида нархни кўтараверамиз-да, а, Мамадали?

А. ҲАКИМОВ расми

НАВОИЙ ХУСУСИДА АКАДЕМИК АЛФРЕД КУРЕЛЛА ФИКРЛАРИ

Ўки саккизинчи алломанинг кашф этилиши

Илоҳани Вольфганг Хётенинг ўз «Девон»ига ёзган шарҳларида илк бор Шарқнинг «етти буюк аллома»си деган бир атама ўта барқарорлик касб этди. Хёте раъйига кўра, рақам этилган бу силсилага Шарқ шеърияти шохсупасидан муносиб ўрин олган Фирдавсий, Низомий, Ҳофиз, Саъдий, Анворий, Румий, Жомийларгина жамланган эди. Таажжубланарлиси шундаки, бу атама Ғарбий Оврупо шарқшунослиги тахассусида роппа-роса бир аср тамоман тургун равишда қабул қилиниб келди. Ниҳоят, асримизнинг қиркинчи йилига келиб, Алишер Навоий таваллудининг 500 йиллиги муносабати билан немис академиги Алфред Курелла Шарқнинг «Саккизинчи аллома»сини кашф этишга жазм қилди, тўғрироғи, Ғарб учун уни қайта кашф этишга қарор берди. Негаки, Хётенинг бу «етти буюк аллома»си Шарқ шеърияти даҳоларига сон ва сифат жиҳатидан берилган мақом тарзи А. Куреллани унча қониқтирмади: «Бугун номи ва асарлари асрлар қаърида унутлаёзган, бироқ айти пайтда биз уни қайта кашф эта бошлаганимизданок фавқуллода ижодий кенгликларга эга деб тан олинаётган, таърифи келтирилган «буюк етти ал-

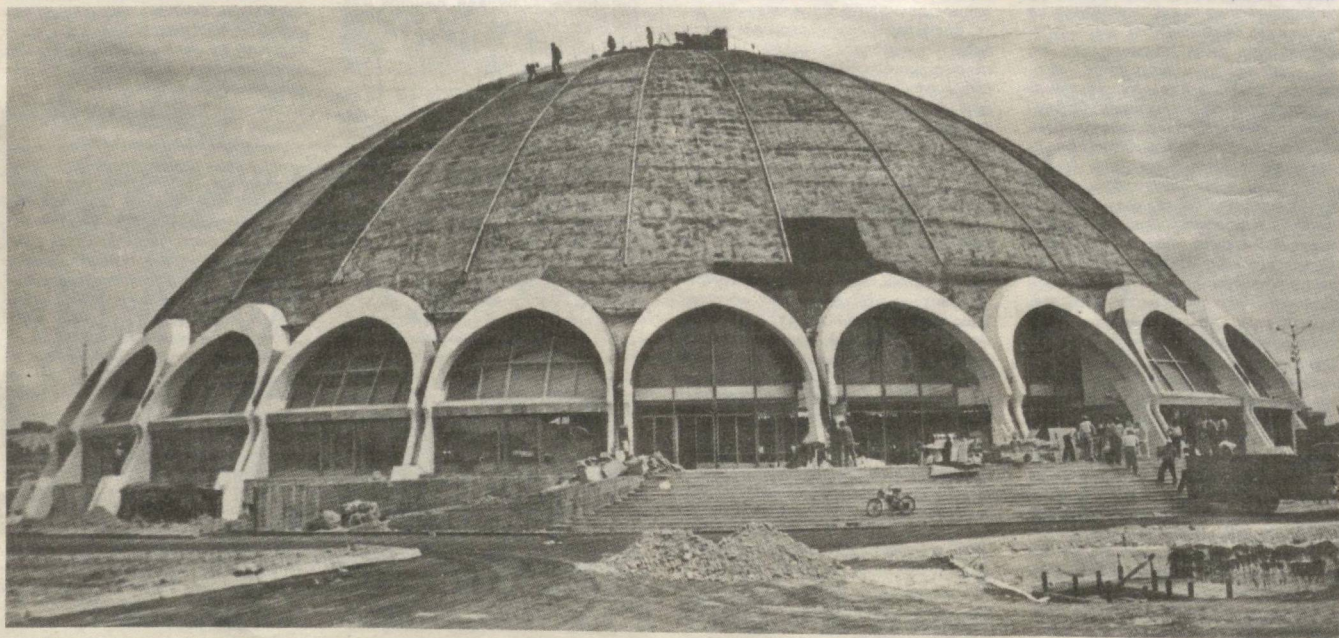
лома»лар сафидан ўрин олишга мутлақо лойиқ бўлган бир ижод соҳиби ҳақида сўз боради», деб ёзган эди у Навоий ижодига бағишлаб яратган салмоқли тадқиқотининг бошиданок (Алфред Курелла, Вольфганг Ҳабен-Вир-Гекетмф, Берлин — Ваймар, 1975, 268-бет. Кейинги иқтибослар ҳам шу нашрдан таржима қилинади).

Шарқ шеъриятига ниҳоятда ихлос қўйган Хёте Ҳофизни устоз деб атар экан, Жомийга эса шу шеърият даҳоларининг бутун анъана ва фазилатларини ўзида мужассам эта олган Шарқнинг «энг сўнгги буюк форс шоири» деб қатъий баҳо беради. Ҳамонки тап Шарқнинг буюк шоири ҳақида бора экан, А. Курелла Ғарб жамоатчилигини бу маъвода яна шу «буюк алломалар» яратган шеъриятнинг анъанаю фазилатларини ўзида тажаммул топтирган бир кашшоф ҳам ўтганини тан олишга ундади: «Биз Навоийни тўла ҳуқуқ билан кашшоф деб айта оламиз, аммо гап нисбий кашшофлик ҳақида бораётгани-

ни ва у ўзининг бутун ижоду салоҳияти билан Шарқ шеъриятига мансублигини асло унутмаслигимиз лозим» (282—283-бетлар).

Худди ана шу «мансублик»ка кўра ва мавлоно Жомий иқтидорига мутлақо шак келтирмаган ҳолда А. Курелла Хётенинг юқоридаги «қатъий ҳукм»ига қуйидагича изоҳ киритди ва Шарқда яна Жомийдан бўлак, ҳатто, «бутун жаҳон аҳамиятига молик бир қомусий даҳо», энг сўнгги буюк туркийғўй шоир ҳам ўтганлигини инкишоф этди: «Уша даврдаги тарих илмининг даражасига кўра у (Хёте — С. У) билмас эдики, Жомий ижодини ҳам ўзидан соқит қилмаган 15 асрдаги Урта Осиёнинг йирик маданий ўчоғи саналган ва Жомий ватанига туташ бир жойда муайян шарт-шароитлар тақозоси туфайли мисли қўрилмаган даражада гуллаб-яшнаган маданий ҳаёт қатор олимлар, мусаввирлар, мусиқачилар, наққошлар билан биргаликда буюк бир шоир ва мутафаккирни, бутун жаҳон аҳамиятига молик бир қомусий даҳони ҳам етказиб берди: 1441 йили Темирнинг ўғли Шохруҳ Мирзонинг қароргоҳи Хиротда адабий таҳаллуси Навоий аталмиш Мир Алишер дунёга келди» (268—269-бетлар).

Шундай қилиб, 1940 йили буюк туркийғўй

Тошкентнинг тўкин-сочинлиги билан маълум ва машҳур бўлган Чорсу бозорининг янги биноси тўла фойдаланиш арафасида.

Р. НУРУМБОВЕВ сурати

шояринг жаҳоншумул мавқеини тиклашга имкони борида кўпроқ ҳисса қўшишга дадил бел боғлаган бу олимнинг Алишер Навоий мероси ва фаолиятини атрофлига ёритган «Буюк шояринг қайта кашф этилиши» тадқиқоти юзга келдики, бу бутун жаҳон Навоийшунослиги эришган улкан ютуқлардан бири эди.

А. Курелланнинг мазкур тадқиқоти Ғарбда унчага яратилган тадқиқотлардан ўзининг мукамаллиги, мундарижасининг бойлиги ва чуқур илмийлиги билан ажралиб туради. Олим ўзбек шоярининг ҳаёти ва адабий фаолияти ҳақида Ғарб жамоатчилигини мумкин қадар тўла хабардор қилишга интилади. Тадқиқотда Навоий ҳақидаги биографик маълумотлардан ташқари, унинг «Муҳокаматул-луғатайн», «Хамса», «Хазойин-ул-маоний» каби қатор асарларининг лўнда ва изчил илмий таҳлили берилади. Жумладан, у «Муҳокаматул-луғатайн» ҳусусида фикр юритар экан, бу асар жаҳон тилшунослигида буюк Дантенинг тил илмига оид машҳур рисоалари қаторида туражанини ҳар иккала шоир фикрлари қиссида асослаб беради ва Навоий ижоди мисолида ўзлигини тўла намоён этган ўзбек тили эса, ўз имкониятига қўра бадиният майдонида форс тили имкониятлари билан ўша даврдаёқ бемалол рақобат қила олар эди, деган фикрни мамнуният ила таъкидлайди.

«Ўз халқи адабиётини лотин тили кишанларидан озод этиб, халқ тилини адабий тил даражасига қўтарган Оврүпо Уйғониш даврининг барча илғор кишилари каби Алишер Навоий ҳам бу мақсадга онгли ва муайян режалар асосида ёндашиб, «маданӣ-лашганлар» (бу сўз А. Курелланнинг ўзида қўштирокча олинган) тили бўлмиш форс тилининг ўрнини туркий билан алмаштириш йўлидан борди ва ўша даврдаги туркий тил адабий санъатда ҳатто форсийга қараганда ҳам кенгроқ имкониятларга эга бўлганини исбот этиб берди», деб ёзади у. Айни пайтда А. Курелла Навоийнинг икки тил мувоқабасига оид қарашларини ҳимоя этиб, ўз илмий нуқтаи назарини «Лайли ва Мажнун»дан парчалар таржимасига таянган ҳолда яна ҳам далиллай боради. Достондан олинган парчаларнинг немисча таржимаси эса, А. Курелланнинг аруз системасини, умуман Шарқ кадимий шеърини анъаналарини ниҳоятда нозик ҳис этишидан гувоҳлик беради. Олим бу асар таснифини «Муҳокаматул-луғатайн» — янги таълимотнинг иншоиси ва ҳаёт донишмандлиги китоби» деб хулосалайди.

М уҳими шуки, академик А. Курелланнинг ушбу тадқиқоти Ғарбий Оврүпо буржуа шарқшунослигида Навоий «Хамса»сига доир олиб борилган илмий ишларга ислоҳ бўлиб тушди. Олим Навоий ҳамда Низомий ва Дехлавий «Хамса»лари орасидаги жиҳдий фарқларни, Алишер бешлигининг ўзига ҳослигини рад қилиб бўлмас мисоллар воситасида кўрсатиб берди. Шеърят мулкнинг султони деб ном олган бу ўзбек шоирига нисбатан Оврүпо шарқшунослигида барқарор ишлатилиб келинган «назираўй», «тақлидчи» каби сифатлашларнинг ноҳодислигига ўз пурдалил раддияси билан ўчмас илмий муҳр босди. У Навоий достонларида зид манфаатли иккита қарама-қарши кубъ ўзига хос йўсинда бутунлай бошқа-бошқа ижтимоий вазифаларни адо этажанини асослаб берди. Жумладан, Навоийгача бўлган асарларда Хисрав ижобий образ сифатида, Навоийда эса салбий образ — ҳукмрон эзувчи тарзида гавдаланиб, Низомийдаги ёрдамчи образ бўлган Фарҳод Навоийда дoston сюжететида бурилиш ясаган бош ижобий тимсол даражасига кўтарилганлигини қайд этди. У баъзан шоир дostonлари муқаддимасидан таржима қилинган

мисолларга таяниб Шарқ ҳамсачилиги анъаналарига тўхталар экан, оғиздан оғизга ўтиб келган қатор шарқ афсона ва ривоятларининг Мир Алишер «Хамса»сининг яратилишида тутган бетакрор ўрнини ҳам илмий бегилаб ўтади.

Назаримизда, А. Курелланнинг «Илгаридан маълум ва машҳур бу афсоналар шоярга тамомила янги фалсафий санъаткорона гоъларини қамолга етказиш учун зарур эди. Навоий «Хамса»сининг барча бешта дostonидаги характер ва воқеаларга истифода учун киритилган эски афсоналарнинг ислоҳларида муҳим ва узвий бир ўхшашлик бор: у ақлни асоссиз башоратларга қарши қўйди. Зоҳир инсонга ёхуд куллик анъаналарининг жабрдийдаси бўлган зотга паноҳ ўлароқ ҳамдард бир йўлда туриб, шахсиятпарастлик ва бидъатни, кундан кун авж олаётган текинхўрликни қоралаб, меҳнаткаш халқнинг покдомон ҳислатларини эса тугал шарафлади», каби дадил фикри Ғарбий Оврүпо шарқшунослирининг «Хамса» ҳусусидаги бир асрлик баъзи ноўрин тортишуларига бундан ярим асрча муқаддам қўйилган сўнгги нуқта бўлиб тушди.

Олим айниқса «Ҳайратул-аброр» ва «Садди Искандарий»ни алоҳида ажратиб кўрсатади. Мазкур дostonларга бағишланган сатрларда Навоийнинг халқпарварлик, ахлоқий-таълимий ва адолатли шох тўғрисидаги гоъларини юксак қадриятлар тарозуси билан ўлчашни дастур этади, яъни тадқиқотчи бу ўринда Шарқдаги Искандарнома анъаналарига тўхталар экан, бу асарни, «Арасту таълимотининг тамомила янги талқини», деб тугаштиради.

Навоий ижодининг таҳлилга жиҳдий эътибор қаратган олим Навоий ғазаллети ва ҳар бир дostonининг мисралари микдорига оид маълумотларни ҳам назардан соқит қилмагани ҳолда, шоярининг умр йўлини ёритишда «Бобурнома», айниқса, тарихчи Хондамир асарларига ўринли мувожабат этади, тадқиқотига улардан айрим маълумотларни таржима қилиб киритади. Бу ҳам немис олимнинг мастулият ва маънавий даражасини кўрсатади.

А. Курелланнинг Оврүпо шарқшунослигидаги бўлак бир хизмати яна шундаки, у ўзидан олдинги Ғарб шарқшунослиридан фарқли ўлароқ, Навоийни чигатоий шоири эмас, балки ўзбек шоири деб атади ва ўзбек тили чигатоий деб аталган тилининг қонуний вориси эканини ҳам исбот этиб берди.

Академик Курелланнинг Навоий сиёсий фаолиятига доир кузатишлари ҳам ниҳоятда шобдиққатдир. Қуйидаги жоиз сатрларни битар экан, у ўзидан олдинги Ғарб шарқшунослирга қараганда бир қадам илгарилар кетди: «Навоий ўзининг расмий-умумдахл сиёсий фаолияти билан ҳақли равишда халқнинг меҳру олқишига мушарраф бўлди. Унинг оммавий шухрати Кобулу Фарғонадан то Озаристон ва Крим татарларигача бўлган туркий халқлар тасарруфидидаги жаами вилоятларда асрлар оша ҳамон устивордир».

О лим Навоийнинг фақат ҳокимиятдаги сиёсий фаолиятини эмас, балки унинг адабий-сиёсий маслалани ҳам юксак қадрлайди. Шу муносабат билан у «Ғарбу Шарқ» девони ҳақида сўз юритар экан, Ҳётенинг «Иккиланиш», «Эътироз» каби шеърларини таҳлил этади. А. Курелланнинг эътирофида, Ҳёте мазкур шеърлари орқали Шарқ шоирларининг куллик мавқеини қоралаб, уларнинг олий мартабали ҳукмдорлар қаршисида мутлақо маҳкумлиқда қолиб ижод этганликларида эътироз билдиради ва буни шоярининг ижтимоий ҳаётда тутган ўрнига тамомила зид деб баҳолайди.

Ҳётенинг «етти аллома» ижодига нисбатан

бундай баҳсдаб қарашларига А. Курелла «саккизинчи аллома» ижоди таҳлилдиган рад жавоби топа олди: «Бу таъриф фақат Ҳётега маълум бўлган шоирларгагина тааллуқли эди», деб ёзади у ва давом этади: «Бу қуллик асоратини биринчи бўлиб Навоий поймол этди, буюк бу ташаббускорнинг дostonлари, рубоий ва эпиграммаларида тараннум тошган шу озод руҳга Ҳёте бутун шодлигини бахшида этган бўлур эди» (275-бет).

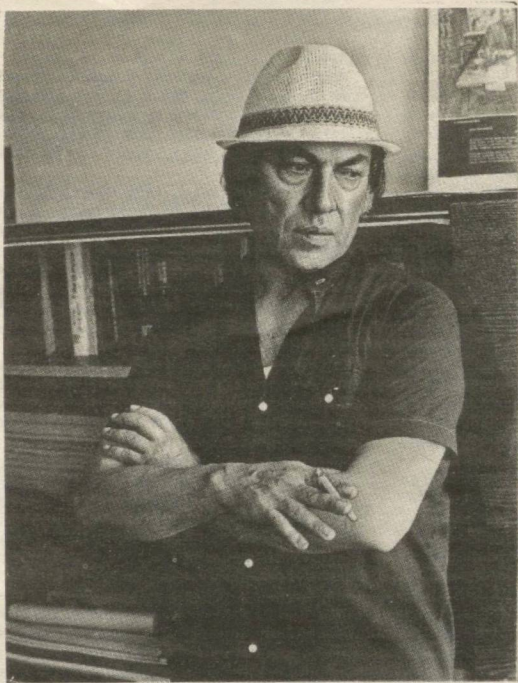
Бундан ташқари, тадқиқотчи Навоийнинг ижтимоий-сиёсий фаолиятини ўша даврдаги адабий муҳит билан боғлаб ўргатар экан, сарой ва маданиятнинг барча жабҳаларида форс тили ҳал қилувчи мавқега эга эканлиги, туркий тил ниҳоятда камситилган бир пайтда Навоийнинг бу тилда зарбаст асарлар ижод этишини «бекиёс жасорат» деб атади.

XVIII асрнинг 2-ярмида Оврүпода форс адабиётининг юксак обрў қозонгани ва Навоийнинг бу адабиёт вакили бўлганини, туркий тиллар билан ўша давр шарқшунослигининг нисбатан тор доирасигина шугулланганлиги, Навоийнинг ўз асарларига тартиб беришда «етти буюк аллома»ларга эргашгани, мазкур шоирлар билан Навоий асарлари орасидаги шаклий ва мавзу ақиқлиги Оврүпо шарқшунослигида шоярининг «назирачи», «тақлидчи» ва ҳатто ўзидан олдинги шоирларнинг, айниқса, Низомийнинг «оддийгина эркин таржimoni» деган нотўғри — илмий асоссиз, ниҳоятда жўн хулосанинг юзга келишига сабаб бўлган эди. Навоий ижодини чуқур илмий таҳлил қилиши эвазига мазкур салбий қарашларга зарба беришга чоғланган А. Курелла бу хилдаги «илмий кашфиётларни» «тутуриқсизлик» деб атади.

«Янги изланишлар — деб ёзади у, — бу каби таърифларнинг тутуриқсизлигини фош этади. Алишер Навоий деганда кўз олдимизда форс адабиётининг «етти буюк алломаси»дан кейин турмайдиган, шахсияти жиҳатидан эса улардан илгарилар кетган иқтидор, Уйғониш даврининг том маънодаги бир вакили: давлат арбоби, файласуф, шоир, муסיқанавис, рассом, ободончилик саркори, ўз замонасидида ижтимоий тузумга инсон ва жамяят тўғрисидаги тамомила янги гоъларни қарама-қарши қўя олган зот — янги даврининг кўзга кўринган етук мутафаккири, мардлик тимсоли бўлган мураббий аллома ва даҳо бир тарғиботчи, замонасининг кўзгуси бўлган бир сиймо гавдаланади» (270—271-бетлар).

... Ниҳоят, ана шу тариқа юз йиллик баҳслар бадалида, Ғарб Шарқнинг буюк шоирлар силсиласида «саккизинчи аллома» ҳам борлигини эътироф этади ва ўта барқарорлик билан зирхланган «етти буюк аллома» атамасидаги «буюклик» нисбати ўзи салафлари сингари абадиёт қадар чўзиқ бир умр — ўзбек халқининг мавзун қамолли комил бир фарзанди Низомиддин Алишер Навоийга яна ҳам муносиб эканига имон келтирди. Бу имон ва эътироф эса, кейинчалик турли минтақаларда «саккизинчи буюк аллома» сабаб унинг она халқига беадоқ ва бешумор туялгувчи таъзим даъватига айланди: зотан, «у (Навоий) — С. У.) улугвор Уйғониш давридан яна ҳам кенг маънодаги улкан тарихий бир Уйғониш даврига кириб келди; ўзбек халқи бизнинг бирлашувимиз учун чиндан ҳам бебаҳо улшур яратди. Бунинг учун унга биз ҳаммамиз миннатдорона таъзим бажо этмоғимиз лозим!» (академик Н. И. Конрад).

Умйрбек СОТИМОВ,
филология фанлари номзооди, В. И. Ленин
номидаги Хоразм Давлат педагогика инсти-
тутининг доценти.

ҚИМИРЛАГАН ҚИР ОШАР

Биз дорилфунунга янги келган кезларимизда Шукур Холмиров юқори курсда ўқиса-да, тилга тушган ёзувчи эди. Кўпинча кўча-кўйда Абдулла Орипов билан ўзаро қизгин гаплашиб, бахслашиб юрганини кўрардик ва ҳар иккисига бирдек ҳавас билан қарардик. Уларнинг «Гулхан», «Ленин учкуни» да босилган ҳар бир асарини — шеъри ёки ҳикоясини ўзимизча эринмай таҳлил қилардик, келажаги аён кўриниб турган бу ёш ижодкорлар билан бир билим даргоҳида таҳсил олаётганимиздан фахрланиб, ҳатто «мақтаниб» ҳам қўярдик. Шу йилларда дорилфунуннинг хозирги таниқли домчалари — Озод акаю Лазиз акалар ҳам анчагина навқирон эдилар. Шу сабабдан бўлса керак, адабиёт тўғрисидаги турли машғулотлар (уни таниқли олим Матёқуб Қўш-

жонов бошқарарди) жуда жонли, эсда қоладиган қандайдир бир кўтаринки руҳда ўтарди. Муҳокамаларда Шукур ака албатта гапирарди, ўз нуқтаи назарини жуда берилиб, куюнчақлик билан қаттиқ ҳимоя қиларди (ҳозир Шукур ака гапнинг «бўлари» ни айтишни яхши кўради. Табиатидаги Бойсун тоғларида туғилган чўртқесарлик, дангалчилик ана шу пайтлардаги жиддий бахсларда шаклланиб, камолга етган бўлса керак). Биз ўша ғалати даврларда ийманиб, томошабин бўлиб ўтирсак-да, Шукур аканинг келажакда катта ёзувчи бўлишига астойдил ишонардик.

Истеъдод ва меҳнат эгизак экан. «Қимирлаган қир ошар» деганларидек, бир вақтлар табиат ҳақида болаларга кичик-кичик ҳикоялар, лавҳалар ёзиб юрган Шукур ака кўз ўнгимизда элнинг

суюкли адибларига бирага айланди. Айтишгагина осон бўлган бу гап замирида йиллар бўйи ҳузур-ҳаловатдан кечиб қилинадиган оғир меҳнатлар, тинимсиз изланишлар, руҳий изтироблар, одамлар, замин, жамият, Ватан ҳақидаги оғриқ ва дардларга тўла теран ўйлар, ўзига хос мушоҳадалар ётибди.

Шукур ака эллик ёшга тўлган бугунги кунда ўттиз йил ичида ёзган асарларини ҳаёлан кўздан кечирсак, унинг ҳикоядан ҳикояга қай тарзда ўсиб, камолот чўққисига интилиб ва уни забт этиш йўлида нақадар катта қийинчиликларни енгиб бораётганини яққол сезамиз. Ёзувчи илк ҳикояларида ҳолис тасвири яхши кўрарди (шу туфайли баъзан тенгдошлари ҳазиллашиб уни ўзбекларнинг Шолохови деб аташарди). Қаҳрамоннинг барча хатти-ҳаракатлари, қилиқлари, гап-сўзларини четда туриб кўрсатарди, воқеа-ҳодисаларга аралашмасди. Уларда деярли бир хил ижодий услуб етакчилик қиларди («Еввойи гул», «Кечаги кунеча», «Баҳор ўтди» каби ҳикояларини эсланг). Ҳозир эса адибнинг ижодий қиёфаси анча ўзгарган, услубида хилма-хил, рангбаранг бўёқлар, оҳанглар товланади. «Кимсасиз ҳовли» ҳикояси аввалгидек шайқатсиз реалистик усулда битилган бўлса, «Ҳайкал», «Хумор», «Йиги», «Ўзбек характери» сингари кейинги йилларда битилган ҳикояларда бутунлай бошқа манзарани кўра-миз. Ёзувчининг ўзи таъкидлаганидек, энди уларда «қаҳрамонларнинг ўзлари гапирарди, яъни ҳикоя қилишади». Бу қаҳрамонларнинг ҳар бири ўзига хос бетакрор оҳангда сўзлайди, ўзининг кимлигини, савиясини, дунёқарашини, не дард билан яшаётганини, ички оламини ўз нутқи орқали «мана ман» деб очиб беради. Бу ҳикоялар жуда содда, раво, енгил ўқилади. Коса тагида ним коса деганларидек, бу қаҳрамонлар аксари ўз сўзи билан ўзини фош этадилар («Хумор», «Ҳайкал» ҳикояларидаги каби). Бундай усулда тасвирлаш, бир-бирини такрорламайдиган хилма-хил одамлар қиёфасини фақат сўзлаштиш орқали жонли гавдалантириш эса фақат айтишгагина осон. Тўғри, бундай услуб адабиётимизда аввалдан мавжуд.

Абдулла Қодирий, Ғафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳор каби моҳир санъаткорлар ижодида бундай усул кўп қўлланган. Шукур Холмиров бу ҳаётий анъанани муваффақиятли давом эттириб, янги мазмун билан бойитиб бораётгани қувонарлидир. «Ҳайкал» ҳикоясининг қаҳрамони Сталин даврининг садоқатли одамларидан бири — Кимсанбой. У бўзилаётган дохийининг ҳайкалини талашиб-тортишиб сақлаб қолади ва ўз ҳовлисига ўрнатиб қўяди. Унинг Сталинга эътиқоди жуда зўр. Ёзувчи бу қайсар, бир сўзга, аммо саводсиз, дўлвор одамнинг ички дунёсини, фожиасини маҳорат билан кўз ўнгимизда намоён этади. Бу киши ҳаётиимизда ҳар қадамда учраб турадиган, ҳозир ҳам кўкрагига муштлаб, ҳеч кимга гап бермайдиган сталинизм тарафдорларининг жонли тимсоли. Улар даврдан орқада қолган,

давр руҳини чуқур ҳис қилмайдиган, шу жиҳати билан ҳатто хавфли кимсалардир. Мана, қаҳрамон нутқидан бир парча ўқиб кўрайлик:

«Кўз олдим қоп-қоронғи бўлиб қолди. Ҳайкалнинг орқасига қандай қилиб ўтганимни билмайман. Қаллага энгашган эдим, болга яна гурсиллади. Шартта изимга қайтдим. Қўлмуҳаммад дохийининг мана шу ерига — кўкрагига урипти,

— Э, баққа бер-э, энангди... — деб болгани тортиб олдим. Қўлмуҳаммаднинг башарасига шапа-лоқлаб солиб юбордим. Кейин болгани Бўтаевга тутдим. — Олинг! Мени уринг!.. Мен розиман! — Йиглаб юборибман. — Шу одамни деб қон тўқанман, кантужин бўлганман. Ҳалиям бикинда аскола бор!

Одамлар келиб мени ушлашди. Унга сари жаҳдм чикиб кетди.

— Бу одам юртни ўйлаганда, сен қайда эдинг?! Э, жўжахўроз политик! — Оғзимдан у кирди, бу чикди, асим ҳам жойида эмас шекилли. — Ахир, ахир... Бу одам дохи-ку? — деб бақирдим. — Кеча «Яшасин!» деб юрган эдинг... Ҳе, ҳароми! — деб Қўлмуҳаммаднинг сўзи кетдим. Урушга «За Сталин!» деб кирган ким эди? Курский дуга эсингдами, ипсос? Сен салкам пашист экансан-ку?!»

Бу тасвирдаги нутқнинг табиийлиги, жонлилиги, ёрқинлиги кишининг ҳавасини келтиради. Ёзувчи ҳамон эски услубига содиқ: энди қаҳрамоннинг сўзлаш тарзига аралашмайди, уни гапиртириб, ўз сўзи билан фош этишда изчил туради.

Илгарилари бирон ёзувчи яратган қаҳрамон ҳақида гап кетса, албатта унинг замонавийлигига, фаолият кишиси, яратувчи, бунёдкорлигига асосий урғу қаратилар эди. Бу жиҳатдан қараганимизда Шукур аканинг қаҳрамонлари фидойи чўлқувару, донгдор пахтакорлар эмас. Уларнинг ҳаммаси оддий, камсуқум, ҳатто кўз-кўз қилиб мақтанишга арзийдиган фазилатли ҳам йўқ. Аммо улар ўз юртига, она заминга, одамларга нисбатан баланд меҳр билан яшайдиган ҳалол, мард, олижаноб кишилардир. Бу ҳақда махсус бир мақолада алоҳида гапирган маъқул. Шунинг учун биргина мисол келтириш билан қиёёланамиз.

«Қария» ҳикоясининг Қўзивой чолнинг ҳеч кими йўқ. У ҳалол ишлаб, кечгача бозор супуриб, турли майда-чуйда ишларни бажариб, не азоб билан топган пулидан минг сўм орттириб, «Ўлим-лигимга ишлатасан», деб дўсти Қобил қассобга бериб қўяди. Вақт ўтиб, қария касал бўлиб қолади, кўни-қўшнилари ундан хабар олиб туришади, аммо Қобил қассоб ҳол сўраб келмайди. Ҳатто ўша минг сўмдан тониб ҳам кетади. Бу пасткаш одамнинг тубан маънавий дунёси ҳам ўз сўзлари воситасида очилади: «Бунда пул бўладими, ўзи ўн тийинга зорку?! — бақирди қассоб. — Жинни бўпти бу... Олибсотар! Гувоҳинг борми? Асти бировага яхшилик қилма экан... Ҳеч кими йўқ, дўконга қаққирардим, чой қуйиб берардим! Мана, товоп тўла, деб турибди... Кетмайди! Ҳақиқат бор!» Кўз олдимизда

Ғазаллар

Захириддин Муҳаммад БОБУР

Сочининг савдоси тушти бошима бошдин яна,
Тийра бўлди рўзгорим ул қаро қошдин яна.

Мен худ ул тифли парийвашга кўнгул бердим, вале
Хонумоним ногаҳон бузулмағай бошдин яна.

Юз ямонлиғ кўруб андин телба бўлдум, эй кўнгул,
Яхшилиғни кўз тутарсен ул парийвашдин яна.

Тош урар атфол мени, уйда фориг ул парий,
Телбалардек қичқирурмен ҳар замон тошдин яна.

Оёғим етгунча Бобурдек кетар эрдим, нетай,
Сочининг савдоси тушти бошима бошдин яна.

Не фикреким санинг фикринг эмас ул фикр эрур ботил,
Не умреким ўтар сенсиз эрур ул умр беҳосил.

Таолалло не кўзу қошдурурким ҳар қачон кўрсам,
Ғае кўнгулм бўлур беҳуд, ғае ақлим бўлур зойил.

Жафову жавр тавридин эрурсен асру кун вокиф,
Вафову меҳр расмидин бўлурсен асру кўп гофил.

Қуёш янглиғ юзунгга мендурурмен волаю ҳайрон,
Янги ойтёк қошингга мендурурмен ошику мойил.

Кечурдунг ою йилни масту беҳудлуқ била, Бобур,
Неча ғафлат била умр ўткарурсен неча кун, ой, йил.

Неча даврон ғуссаси бўлғай менинг жонимга хос,
Кошки ўлсам дағи бу ғуссадин бўлсам халос.

Оху вояйло сурудим, дарду ғам ҳамсубҳатим,
Бода ашким қони, ким кўрди мунингдек базми хос?

Гар шикастим бўлса паст ағёрдин таън этмангиз
Ким, шикастига сабаб олмоснинг бордур расос.

Ошиқ ўлғач беҳуду девона бўлдум, билмадим,
Ким парий рухсоралар ишиқига бу эрмиш ҳавос.

Хўбларни кўз кўруб қон қилди Бобур бағрини,
Эмди кўздин қон тўкарменким, будур анга қасос.

Чархнинг мен кўрмаган жавру жафоси қолдим,
Хаста кўнгулм чекмаган дарду балоси қолдим?

Мени хор эттию қилди муддаийга парварииш,
Даҳри дунпарварни ўзга муддаоси қолдим?

Мени ўлтурди жафову жавр бирла ул қуёш,
Эмди тиргузмак учун меҳру вафоси қолдим?

Ошиқ ўлғач, кўрдум ўлумни ўзумга, эй рафиқ,
Ўзга кўнгулмнинг бу оламда ҳароси қолдим?

Эй кўнгул, гар Бобур ул оламни истар, қилма айб,
Тенгри учун де, бу оламнинг сафоси қолдим?

Ким кўрубтур, эй кўнгул, аҳли жаҳондин яхшилиғ,
Кимки ондин яхши йўқ, кўз тутма ондин яхшилиғ.

Бу замонни нафъий қилсам айб қилма, эй рафиқ,
Кўрмадим ҳаргиз, нетайин, бу замондин яхшилиғ.

Дилраболардин ёмонлиқ келди маҳзун кўнгулма,
Келмади жонимга ҳеч ороми жондин яхшилиғ.

Эй кўнгул, чун яхшидин кўрдунг ёмонлиғ асру
Эмди кўз тутмоқ не яъни ҳар ёмондин яхшилиғ.

Бори элга яхшилиғ қилғилки, мундин яхши йўқ
Ким, деғайлар даҳр аро қолди фалондин яхшилиғ.

Яхшилиғ аҳли жаҳонда истама Бобур киби,
Ким кўрубтур, эй кўнгул, аҳли жаҳондин яхшилиғ.

икки хил одам, икки хил қиёфа.
Ёзувчи уларнинг ички дунёсини
худди ойнада кўрингандек яққол
аксантириб беради. Хулосани
эса ўқувчининг ўзи чиқаради.
Ҳикояда ҳаётнинг кичик бир пар-
часи ҳаққоний, таъсирли чизил-
ган.

Гап ҳаққонийлик, ҳалолликка
тақалган экан, Шуккур аканинг
ижодидаги ана шу фазилагга
алоҳида тўхталишга тўғри кела-
ди. У ижодий ишга, ёзувчилик
санъатига жуда катта масъулият
билан қарайди, худди заргардек
эринмай, меҳр қўйиб ёзади, ҳар
бир сўзга жило беради, ҳар бир
тасвир, ҳар бир тафсилот аниқ ва
бўртиб туриши учун кучини, меҳ-
натини ямайди. Ўндаги ёзувчи-
лик нигоҳи, санъаткорлик шу
нуктада айниқса яққол намоён
бўлади.

Шуккур аканинг нозик таъби,
талабчанлигига иккимиз ҳамкор-
ликда «Билиб ёзган яхши» мақо-
ласи устида ишлаш жараёнида
яна бир қарра тан берганман.

Шуккур аканинг ҳалол ёзувчи

эканини «Ийги» ҳикояси жуда
яхши исботлаб беради. Афғонис-
тондаги ўн йиллик шафқатсиз
уруш ўзбек халқининг ҳам юра-
гига мусибат бўлиб чўқди. Аммо
ҳали ёзувчиларимиз бу урушнинг
асл сабабларини, бутун даҳша-
тию маънавий оқибатларини
очиқ беришгани йўқ. Рус ёзув-
чилари орасида бунга энди-энди
уришчилар бўлаётти. Шуккур ака
бу мавзуда биттагина кичик ҳи-
қоя ёзса-да, эълон қилинмаган
мазкур урушга ўзига хос тарзда
ёндашиб, ҳақиқатни баралла
айта олди. Ҳикоя қаҳрамони
ўзбек йигити тунда душманлар
билан бирга қўлга олинган афғон
болани (у ҳам ўзбек, аввалдан
уларга таниш, ҳарбий қисмга ке-
либ, кўмаклашиб юрган) отиб
ташлайди. Кейин ўзига ташлан-
ган боланинг итини ҳам. Бунга
гўё боланинг ўзи сабабчидек.
Аслида-чи? Унинг ўлимига бола-
нинг «Сизлар боқсинчи, нега биз-
нинг юртга келдинглар? Тинч-
гина яшаётган эдик...» деган рост
сўзлари сабаб бўлади. Ёзувчи бу

ўринда ҳам хулосани ўқувчи
ҳукмига ҳавола қилади. Ким ҳақ,
ким ноҳақ, бизнинг хорижда олиб
бораётган сиёсатимиз тўғрими,
нотўғрими — буларнинг ҳеч бири
ҳақида бирон оғиз сўз айтилмай-
ди. Қаҳрамонларнинг гап-сўзла-
ри, маънавий қиёфаси, хатти-ҳа-
ракатларига баҳо бериш, ҳақи-
қатнинг тагига етиб олиш ки-
тобхоннинг виждонига ҳавола...

Мана шундай холис ва ҳалол
нигоҳ Шуккур аканинг «Қора
камар» драмаси воқеаларига ҳам
хосдир. Ёзувчи унда шу пайт-
гача фақат сўкиб, қоралаб келга-
нимиз босмачилик ҳаракати ҳа-
қида ўз гапини айта олди. Хур-
рамбек сингари кишиларнинг
нияти, эътиқоди фақат юртни та-
лаш, бойлик орттириш эмас,
аксинча, маълум маслакка инти-
лишдан иборат эканлиги драмада
чуқур очиқ берилган. Улар ҳам
Ватан тақдир учун курашади-
лар, сиёсий мустақиллик, эркин-
лиқни ўзларича талқин қилади-
лар. Қизиллар ҳам. Хўш, бу
алғов-далғов курашларда ким

ҳақ эди, кимнинг йўли тўғри,
умри боқий эди? Биз шунча тў-
қилган қонлар, беҳисоб қурбон-
лар эвазига нимага эришдик?
Ҳали кўп авлодларни қийнайди-
ган бундай аччиқ саволлар драма
асосида тайёрланган спектаклни
кўраётган пайтимизда ҳам, томо-
шадан кейин ҳам, қалбимизни
узоқ вақт ўртайди. Бу асар учун
Шуккур Холмирозев ҳақли ра-
вишда Ҳамза номидаги жумҳу-
рийят давлат мукофотида сазовор
бўлди.

Ёзувчи кам ёзса ҳам, самара-
ли, баракали ижод этмокда. Бун-
га унинг ўнлаб ҳикоя ва қисса,
эссе китоблари, «Сўнги бекат»,
«Қилқўприк», «Йўловчи» роман-
лари, драмалари гувоҳлик бе-
ради.

Шуккур ака эллик ёшга —
ижоднинг навқирон палласига
етди. Суяги меҳнатда қотган
ижодкорга юксак марраларга
кўтарилиш насиб этади, деб ишо-
намиз.

Ортиқбой АБДУЛЛАЕВ,
филология фанлари номзоди.

Пешонамга ёзмишлар

Ўзбекистон тупроғи
улуг боболардан мерос,
Ўлуг боболар ўтган
олис дунёлардан мерос.
Бу табаррук меросни
асранг кўзини қарогидек,
Аҳли даврон бахтига
буюк пешволарда мерос.
Бу — Спитомен бешиги,
Муканна волидаси,
Темур Малик меҳроби —
жони фидолардан мерос.
Бу — Беруний, ҳам Сино,
Ўлугбекнинг ватани,
Навоий билан Бобур —
олий даҳолардан мерос.
Муқаддас оғушида
ётар қанча аҳли тубро,
Аҳли миллат маскани —
умри бақолардан мерос.
Ўзга суви даркор эмас,
оби ҳаёти унинг
Волидамиз Сирдарёю
Амударёлардан мерос.
Бу тупроқ Ватан бўлур
Ўзбекка то борки қуёш,
Не тонг, у Одам Атою
Момо ҳаволардан мерос.

Эзгулик кўп қилдим вале кўрдим кам,
Бу қарам туфайли чекмадим алам.

Инсонлик бурчини оқлайин дебон
Муруват боғидан узмадим қадам.

Ўз ташвишим гарчи ортар бошимдан,
Ўзганинг дардига изладим малҳам.

Марҳамат қилиб гоҳ эшитдим миннат,
Риёкор қилмишин тутаркан мубҳам.

Одам танимабман — таниб дунёни,
Ўзгариб, турланиб тураркан одам.

Дунё телба экан, гардун эса дун,
Ҳақгўй тилни кесиб этаркан мулзам.

Гарчи яхшилик деб кечдим ўзимдан,
Элимдан ўзга бир топмадим ҳамдам.

* * *

(Фонийдан)

Агар Фарҳоду Ширин кўз очиб боқса бу даврона,
Кўриб бизни, аё жонни, бўлурлар лолу ҳайрона.

Агар ишқ даштига бир бора борса мен билан Мажнун,
Бўлур ошуфта ҳоллардин, кўриб қалбимни вайрона.

Вафо кўйига ёш оқса, ниҳол унгай дема, эй дил,
Агар унганда бог бунёд этарди чашми гирёна.

Очилмасди гирибон чокидай гул ҳар сахар чоғи,
Кўзимнинг ёшидай бағримда бўлса шўху жонона.

Фироқ чоғи нега минг тун кўзимдан уйку олмасди,
Агар келганда бир тун ул маҳи бемеҳр меҳмона.

Кўзин очганда нозу ғамза бирла гул маҳитобон,
Маҳи тобон бўлур ҳайрон кўриб ул кўзи мастона.

Вафо бўлганда бир зарра гўзаллар қалбида, Фоний,
Вафосизларгамас, ул ёр бўлурди менга ҳамхона.

Ўзинг кетсанг, изингдан
элда яхши от қолсин,
Яхши от билан бирга
сендан яхши зот қолсин.
Яхши зот унвонингга
қўндирмагай гард-ғубор,
Дардга бардош қилгали
букилмас сабот қолсин.
Сабот ҳам тўхтатолмас
умр — ўткинчи қарвон,
Сени эслаб келганга
сен қурган работ қолсин.
Работ бўлиб қароргоҳ
шод этсин йўқлагани,
Ғамига бўлиб малҳам
уйингга нажот қолсин.
Нажот излаган киши
наслингдан топсин имдод,
Рухинг кўкка интилса,
парвозга қанот қолсин.
Қаноти қайрилмаган
киши етар муродга,
Қадами теккан ерда
яшнаган ҳаёт қолсин.
Ҳаёт боғини обод
этмак асл хунардир,
Эзгулик мақсуд бўлиб,
баротдан Барот қолсин!

Ҳаёт саботи менга,
нишоти сенга бўлсин,
Меҳнат савоби сенга,
азоби менга бўлсин.
Дунё ажиб ғаройиб,
каж чарх уриш берур зеб,
Шоми қароси менга,
зиёси сенга бўлсин.
Ишқ дардига ҳақим йўқ,
даъвоси лутфи маъшук,
Висол лаззати сенга,
малоли менга бўлсин.
Тонг ортидан шом келар,
мақомга ҳам ком келар,
Нокомлик бўлса менга,
шодкомлик сенга бўлсин.
Боғу чаман муаттар,
гул соҳи мушки анбар,
Муаттар гули сенга,
тикани менга бўлсин.
Бахт оғочи самарин
бирга тотдик, дилбарим,
Аччиқ меваси менга,
ширини сенга бўлсин.
Умр ўтар ҳар соҳа,
турли-туман алфозда,
Шўх-шўх навоси сенга,
ноласи менга бўлсин.

Қисмат хатин оллоҳим
пешонамга ёзмишлар,
Ҳайрат тўла нигоҳим —
мунглиғ шамга ёзмишлар.
Манглаймга битилмиш
хатти барот маъносин —
Тафсирлаб ёнди моҳин —
сўзонимга ёзмишлар.
Ажинлар иншосида
қисматим эмиш аён,
Тақдир нега бераҳм? —
паймонамга ёзмишлар.
Бу доғули замонда
ҳатто болда оғу бор,
Номард қилиб жарроҳим,
балки ғамга ёзмишлар.
Шириндир ё Лайлидир,
гуноҳдан фориг ёрим,
Менинг ҳоли табоҳим
таронамга ёзмишлар.
Гарчи ишқда Фарҳоду
Мажнунга сабоқ бергум,
Билмам надир гуноҳим,
дард-аламга ёзмишлар.
Гўё жафо уругин
сочмишман ёр дилига,
Гардунни туттай оҳим,
парвонамга ёзмишлар.
Ерга сажда қилмасам
бош кўтариб юрмасман,
Вафо эрур паноҳим,
замонамга ёзмишлар.
Гумон ўти ёмондир,
алангаси беаёв,
Шубҳада ёнар хоким,
остонамга ёзмишлар.
Дилбаримга жонимни
қурбон қилсам арзағай,
Обод этди даргоҳим,
кошонамга ёзмишлар.
Кўз очиб кўрдим ёрни,
кўз юмгунча кўз узмам,
Кўз устина, оллоҳим,
пешонамга ёзмишлар.

Берк эшикдан келди эрк —
қадрига етинг, дўстлар,
Умр дафтарин бегаз
эрк сўзин битинг, дўстлар.
«Олтин қўллар» атадик
«у»ни «ў»дан фарқ қилмай,
Зада бўлган деҳқоннинг
қўлини унинг, дўстлар.
Қафасдан озод бўлган
шер каби уриб жавлон,
Дўстлик уйини бузманг,
рахм-шафқат этинг, дўстлар.
Майдон мардники, дерлар,
қуён гоҳ шердан ботир,
Дарёни ҳам ариқдек
бир хатлаб ўтинг, дўстлар.
Арининг уясига
чўп тикилган айёмда,
Аралашса оқ-қора,
захрини ютинг, дўстлар.
Имонни қилиб бутун
диёнатни йўқотманг,
Қудурат ўтган бўлса —
ўтди, унутинг, дўстлар.
Моҳу мулкни талашманг,
талашманг, обрў, амал,
Шукрона деб эзгулик
йўлини тутинг, дўстлар.

Дўстлик — аждодий мерос,
йўқотсанг топмагйсан,
Мерос — умр мазмуни,
эҳтиёт этинг, дўстлар.
Урта Осиё аҳли
ўртасида нон, холос,
Нифоқ тухмин қуритинг,
дўстларни кутинг, дўстлар!

Самарқанд сайқали рўйи заминдур,
У меҳрим қибласи — жонга яқиндур.

Шаҳар хокин тавоф этгай бутун эл,
Буюклар хоки бу — хатти жабиндур.

Унуттайми киши Кўҳакни ҳаргиз,
Суви лаззатда мисли ангубиндур.

Самарқанд жилва қилгач олам узра,
Жаҳон аҳлини нидоси — офариндур.

Агар дунё узук бўлса, Самарқанд
Узукка ҳусн ато қилган никиндур.

Ғазал сўз гўзали, алҳок ва лекин
Самарқанд лафзи андин нозаниндур.

Адо бўлмас Самарқанд васфи, Барот,
Ахир у сайқали рўйи заминдур.

Бир ақли расони ишқ жунун қилди,
Жунунлик кўйида ишқ мажнун қилди.

Узини малик, деб билди дунёда,
Аммо, малика йўқ, ишқ фусун қилди.

Алами ўт бўлиб кездди сарсари,
Кўнгил дардларини ишқ фузун қилди.

Чақиндан бузилди толе ошён,
Хароба ошёнда ишқ маҳзун қилди.

Кўксига талотум абри найсондан,
Чақмоққа бағрини ишқ гардун қилди.

Ҳайрат кўзин очди наврўзи олам,
Умид гулшанида ишқ мафтун қилди.

Тухматчининг юзи йўқ — ноҳақ тухматдан асрасин,
Тухмат балоси ёмон, аччиқ кулфатдан асрасин.

Оғзи ошга етганида тегмасин боши тошга,
Эгри улфат нақд кулфат, эгри улфатдан асрасин.

Умид мевасини териб энди ейман деганда,
Тухмат тоши ёғдирган ноҳақ офатдан асрасин.

Элу юртнинг забониға номи тушган айёмда,
Тама аҳли кўрсатган сохта хурматдан асрасин.

Шухрат шароби ўткир, барчани қилгай сархуш,
Лек саробга ўхшаган қуруқ шухратдан асрасин.

Тухмат кўзни боғлагай, ҳақни ноҳақ кўрсатар,
Дўсту ёрдан айирган совуқ узлатдан асрасин.

Қодирий, Усмон Носир, Чўлпон тухмат қурбони,
Қурбонлар етар энди — ғаму гурбатдан асрасин.

Тақдир ҳукми беаёв — қочиб ундан қутилмоқ йўқ,
Меҳмонсан бу дунёда аянч қисматдан асрасин.

Барот БОЙҚОБИЛОВ

Гиёҳсиз саҳродир гулистон сенсиз,
Зимзиё гўшадир хийбон сенсиз.

Ҳаёт гули, нетай, яйратмас дилни,
Гулистон олам ҳам биёбон сенсиз.

Богимда кезгандек хазон айёми,
Нурафшон баҳорим зимистон сенсиз.

Арз айлаб, йўлламак истасам нома,
Қаламни хуш кўрмас сиёҳдон сенсиз.

Кўнгилни ёзгали келсам қирғоққа,
Зар сочиб, мавжланмас Зарафшон сенсиз.

Субҳидам сайр этсам васлингни қўмсаб,
Кўзимни қувнатмас сарвистон сенсиз.

Самарқанддек менга бўлмасди азиз,
Шаҳарлар ичинда Андижон сенсиз.

Одабийлик тожини
безар инсоф гавҳари,
Инсоф гавҳари азал
одам зотин зевари.
Сийму зарни бахшида
этган инсон хор бўлмас,
Элу юртда азизу
бахт ҳамиша сарвари.
Сарвари бахт бўлган зот
ёмон йўлга кирмағай,
Яккаш эзгулик бўлур
унинг тошган ҳунари.
Ҳунари бериб элга,
тупроққа олиб кетмас,
Сахо боғида яшар
Ҳотами Той сингари.
Ҳотами Той сингари
номи ўчмас тарихдан,
Шоҳ қилиб тож кийгизар
абадият кишвари.
Абадият кишвари —
барча инсонга ҳавас,
То ҳаётни безаркан
она замин заргари.
Она замин заргарин
зийнати экан инсоф,
Инсоф азал-азалдан
эзгуликнинг самари.

Кўшни сайёрага сафар

Қуёш мажмуасининг олис чеккасига учирилган Америка Кўшма Штатларининг «Вояжер—2» фазовий қурилмаси нақ 12 йиллик парвоздан сўнг яъни 1989 йил 25 август Нептун сайёрасининг теграсига кириб борди. У Ердан 4,5 миллиард чақирим узоқликдан туриб Нептун ва унинг табиий йўлдошлари рангли тасвирини юборишга муваффақ бўлди.

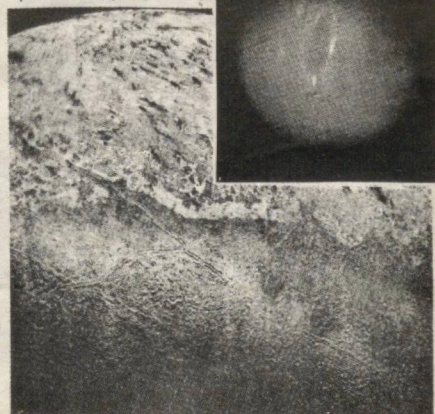
Бу тасвирнинг фандаги қиммати 1979 йилда суратга олинган Муштарий (Юпитер) сайёрасидан асло кам эмас. Шунинг айтиб ўтиш керакки, тасвир радиотўлқини узатилганидан то ерга етиб келгунча роппа-роса 4 соату 5 минут вақт ўтади. Нептуннинг суратидан маълум бўлишича у зангори тусда экан. Сайёранинг бу рангдалиги унинг теграси метан газидан иборатлигини тасдиқлайди.

Сайёра теграсида ниҳоятда кучли довлар бўлиши олимларни янада ҳайратга солди. Негаки Қуёш нуллари у ерга Ердагига нисбатан 900 марта кам етиб боради. Бу ҳодиса олимларнинг Нептун сайёраси асосий қувватни ўз ядросидан олса керак, деган хулоса чиқаришга олиб келди. Нептун сайёрасида бир кеча-кундуз 16

соату 3 минутга тенг. Сайёранинг маълум бўлган ҳалқалари ҳам тасвирга олинди. Шунингдек Тритон ва Нерейддан ташқари шу пайтгача фанга маълум бўлмаган яна бешта табиий йўлдоши, борлиги ҳам аниқланди. Энг йирик табиий йўлдоши саналган Тритон яқин масофадан суратга олинди. У ойдан биров кичикроқ бўлиб, атрофи сиёрак газлар қатлами билан ўралган. Бу ерда босим Ердагидан 100 баробар кам. Табиий йўлдошнинг музлаган метан ва азот газидан иборат сатҳи «Қизил қор» ёққандай кўринади.

«Вояжер—2» дастури амалда деярли ниҳоясига етказилди. Қуёш таркибидagi сўнгги сайёра Плутон билан унинг йўллари кесишмайди, «Вояжер—2» фазовий қурилмаси охириги суратни Қуёш мажмуасидан чиқиб кетатганда олади. Агар қурилмадаги электрон асбоблар панд бермаса, қурилма Ер билан 2020 йилгача алоқа қилиб туришга қодир.

Тахминан 40000 йилдан кейин, қурилмадаги митти ядро реакторининг қуввати буткул сўнгач, у Андромеда туркумидаги кичик юлдузга қўниши фараз қилинмоқда.

МУДХИШ СЛАЗ

Ҳикоя

Олам бугун ҳазон рангида товларди. Дарахларнинг пастки шохлари япроқларини тўкиб улгурган, юқори қисмидаги япроқлар эса чирт-чирт узилиб, оғир ҳавони ҳадеганда ёриб ўтолмай липиллаб саргайиб сўлган ўт-ўланлар устига аста кўнади. Саргайиб сўлган ўт-ўланлар ва тинимсиз тўкилаётган ҳазонлар табиатнинг тўрт фаслидан иборат бир йилги умри ниҳояланганидан дарак бераётгандек. Табиатнинг абадий фаолияти — сукунат эса тирик жонлар қатори инсон қалбига ҳам маъносилек солар, атрофдаги муҳит ва манзара ҳақида жиддийроқ бош қотиришга мажбур ҳам этар эди.

Буёқ адиб Жек Лондон ардоқлаган «Ойдинли қирлар» боғида ҳам бугун илоҳий бир жараён кезади. Бу жараён инсоннинг боқий умри билан табиатнинг абадийлиги орасидаги мутаносиблигини равшанлаштиради... Мажнунот, оқ терак, қайин, чинор оралаб, қурий бошлаган майсаларни қирсиллатиб босиб икки от ёнма-ён борарди. Отларнинг бири оқ рангли, танасининг у ер-бу ерида ёнғокдай-ёнғокдай кулранг холлари бўлиб, эгасининг нозик татибига мослаб безатилганди. Иккинчи қашқа, қизил отнинг безатилишига унчалик эътибор берилмаганди, жониворнинг ўзи ҳам қўримсизроқ эди. Эгаларининг раъйига қараб илгарилардан тулпорлар гўё кузининг оғир сукунатида қулоқ солаётгандай, атрофга сирли қараб қўйишарди.

Отларнинг бирида кенг пешонали, узун бурунли, олтин рангли сочларига оқ оралаган, толиққанидан кўз милклари ва қовоқлари салқиб, қўкиш тусга кирган эркак ўтирарди. Қашқа от устидаги, кўзлари катта, ёши қирқлардан ошган бўлса-да, йигирма ёшли кизлардай сўлимлигини йўқотмаган, йўғон ва узун сочларини турмаклаб қўйган нозиктаб аёл ёнидаги укасининг толиққанини ҳис қилгани сабабли уни жимгина кузатиб келарди. Аёл ҳар кун укасининг ижоддан бўшашини кутишга, сўнг қайфиятини кўтариш мақсадида кеч бўлиши билан «Ойдинли қирлар» боғига сайру саёхатга бошлаб чиқишга одатланган эди. Сайру саёхат ниҳоялангач, эркак «ташландик» инсон болалари — қашшоқларга қўшилди-да, улар билан бирга бўза ичарди, рақсга тушарди, кўнглини қўтариб бўлгач, ўз хонаси-га ошқидар, китоб муталаасидан сўнг тунги оромга толари.

Боғнинг ярми босиб ўтилганда оқ отнинг жиловни кескин тортид-ю, сукунат бузилди. Ён-атрофдаги қўтариб бўлгач, ўз хонаси-га ошқидар, китоб муталаасидан сўнг тунги оромга толари.

— Опажон... — деди уа нотавон бир киёфада ва чуқур хўрсиниб зўрга тилини ўнглади. — Ўлсам... албатта, мана шу улугвор чинор тагига кўмин... — У чинор шохларидан тўкилаётган йирик япроқларга бечораҳол тикилиб ва қушлар чуғурига қулоқ солди. Унинг чеҳраси лаҳза сари тундлашиб борарди, кўзларида эса қўрқинчли бир тушқунлик зухур топганди. — Опажон,

фақат сенгига менинг илтимосимни бажаришинг мумкин... Дунёда мен учун бир худоё бир сен мавжудсан...

Аёл жилови ўз ҳолига ташлаб қўйиб, бошини экканча йиғлашга тушди. У лабини тишлаб овозини чиқармасдан йиғларди, хаёлан худодан ўзига ўлим беришини сўрарди ва укасининг ўлимини кўрмаслик умидида ўртанарди. Шу аснода у укасининг гапларини эшитмаган бўлиб чиқшини, эшитган сўзлари ёлғонга айланиб қолишини орзу қиларди.

— Опажон... етар, йиғлама... сен учун ҳам мен йиғлаб бўлганман... — деди ука. Аёлнинг йиғиси кўнграш билан алмашди. Ука от жиловини ёнига буриб, опасининг ловиллаб ёнаётган юзига кафтини босди, юзини ўзига қаратди, — опажон, уканинг эркалигини сен кўтармасанг, ким кўтаради?! Бу дунёда икки бахтсиз бўлса — бизмиз-ку ахир... Мента қайғуриб турмуш қурмадинг, бола-чака ҳақида ўйламадинг...

— Жек... — ниҳоят Элизанинг титроқ овози янгради, — ўзинг айтганингдай илинжим ҳам, юпанчим ҳам ёлғиз сенсан... — сенсиз бу дунёда бир лаҳза ҳам яшашни тасаввур этолмайман.

— Опажон, оқ-қоранинг фарқида борадиган ёшдасан. Тушун: ўлим — ҳақ. Туғилмакнинг ўлмоғи ҳам бор. Ахир, Жек Лондон узок касал бўлиб ётиб ўлган экан, деган гапни авлод оғзидан эшитиш нақадар қулғили туволишини ўйлаб кўр...

— Жек, етар, бас...

Ука товодини отнинг биқинига қиқтарди. От шиддат билан кўзгалди. Қашқа от ҳам оёқларига зўр берди. Жек табиатдан вазиятга мослашиб ва дарҳол уни ўрганиб ўз ҳукмини чиқариш борасида фавақулда иктидорга эга эди. Ҳозир ҳам опасининг кўнглини олиб, тезлик билан вазиятга мослашиб, гўё ёш боладай самимий жилмайиш билан табиатга ҳавас ва иштиёқ билан тикилиб, орадаги ноқулай вазиятни ўзгартаришга улгурди.

— Тентақини опам, мени тинглаяпсанми? — деди у боғни адоғлаб қолганларида, — фасллар ичида мен кўпроқ кузни хуш кўраман. Куз фикрлаш қобилиятини орттиради, ҳисларимга эрк беради. Рухим эса енгиллашади. Инсон учун муқаддас тушунча, туйғу — қалбон, руҳан, жисмонан эркин бўлиш. Тула эркинликка эга бўлолмаган ҳар қандай ижодкор улуг асарлар яратишга мутлақо қодир эмас. Асарларнинг қаерларидир тиришиб туради. Жамиятнинг яқка ҳукмронликка мойиллиги эса санъатнинг заволидир. Исо пайғамбар: «Сиз ҳақиқатга инонинг, ҳақиқатгина сизни ҳурликка олиб чиқади», деган. Яна у: «Сиз қул эдингиз, мана шу қуллик ҳисси эса сизни ҳурликка чиқишингизга ҳалақит берапти...», дейди. Инсон фикрлаш ва қўриш қобилияти билан худога яқин туради. Инсондаги илоҳийлик белгилари ҳам фикрлаш ва қўриш қобилиятидир. Ўзинг ўйлаб кўр, ахир инсон фикрлаш қобилияти билан бутун оламни биргина лаҳзада кезиб чиқади, арзимас ақли, оқ-қорали кўзлари билан бутун борлиқни кўра олади. Мана, худонинг биздаги қисми! Инсоннинг туши... тушида бахтли,

бахтсиз дамларини олдиндан кўра олиши ҳам худонинг бизга кўрсатган инояти! Худо биз билан тўппа-тўғри мулоқотда бўлмай, тушларимиз орқали қудратини намоён қилади. Бу ҳам инсондаги илоҳий ҳук...

— Қайсаргина укам, бу ҳақда кўп гаплашганимиз, — суҳбатни бўлди Элиза дафъатан ва очилиб-сочилиб кулди. — Инсоннинг ўз жонига қасд қилиши илоҳийликка қирмайди...

— Киради. Жониворлар ўз жонларига қасд қилолмаганликлари учун илоҳий қудратлардан махрум... Бечора Мартинга ачинаман. Ёсини танибдики, табиатга ичкикиб яшади, самовотдан, илоҳиётдан юпанч излади. Лекин табиатнинг «инсон» деб аталмиш қисми унинг орзу-умидларини барбод этди, табиат — она эса, уни бағрига сиғдирмади. Умрининг сўнггида эса илоҳиётга ҳам шубҳа билан қарай бошлади... мана шу касофати учун худо ҳам уни паноҳига олмади... Ҳаёт чидаб бўлмас даҳшатга айлангандан кейин бош олиб ёввойи одамлар орасига кетиш, содда-ибтидий ҳаёт тарзи билан яшамоқчи эди. Ҳислари исёнга қулоқ солиб, кенг сувликлар орасида танҳоликда яратган билан дардлашмоқчи эди, худо уни галаёнга маҳлиё этди, галаён орасида турганда тубанликларни яна ҳам аниқ кўрсатди. Гўзал манзили — илнжи мана шу галаён эканлигини англади-ю, ўзини ҳурликлар кўксига отди. Галаён Мартини қафтларига олиб эркалатди, уни етти ёт бегоналар — тубанлар қуршовидан халос этди...

— Жинивой, сен Мартинмассан...

— Опажон, у бечоранинг қора қисмати эъган мен эканлигимни ҳам унутмаслигинг керак... Фарқимиз — у ўта шахсиятпараст эди. Мен эса ҳар ҳолда ҳамятли эркакман. Барибир Мартин мансуб бўлган инсон наслиданман... унда мавжуд инсоний иллатлар менда ҳам мавжуд.

— Сен биричун галда иродали эркаксан. Мана шу ироданг билан адабиётда кўплар эгаллай олмаган ҳур чўққиларни сен эгалладинг. Шунинг учун ҳам онанг яратганинг олдида бурчли. Сенинг номингдан онанг яратганга шукроналар айтади. Лекин... ниятинг галаёнга қўшилиб кетиш экан, нимага «Бўри уйи»ни қурдираяпсан? Ўйга бор-бундигни сарфлаганди. Илгаригидай пуллариини қашшоқларга улашаверсанг бўларди-ку...

— Элиза, ер юзиде қанчадан-қанча олижаноб, эагу ниятли кишилар тубанлар томонидан камситилиб, дарбадар қолга тушди. Кимдир уларга қайғуриши, ватанлик қилиши керак-ку. Бу менинг зиммамга юклатилган экан, демек бу яна худонинг саховати. Ўйни битириб, уларни киритсам, кейин оёқларимни бемалол узатиб кетаман...

— Қашшоқларнинг ҳам сеникидай кўзлари, қулоқлари, қўл-оёқлари мавжуд. Юраклари, мишалари ҳам бор. Улар туғилишдан феъл-атвориға кўра дангаса эдилар. Худо уларни мана шу касофатларга учун ҳам жазолади. Асли улардан нафратланиш керак...

— Мен художўй одамман. Аслида худо бандаларини бахтли-бахтсиз қилиб яратади. Демак, бахтсизларнинг кўнглига қараш яна худонинг Жекка кўрсатган инояти.

Олар бир маромда илгариларди, олам эса ҳамон сукутда эди. Куёш аллақачонлар оламни етим қолдириб, зангори уфқлар остига чўкиб кетганди. Элиза отни ўз эркига қўйиб бериб, табиятда шу кез содир бўлаётган жараёнини тўлалигича ҳис этиб, укаси ҳақида бош қотирарди, у билан биргаликда кечирган ғаройиб дмларини хотирларди... Жекнинг онаси Флора ҳомилдорлигида эри Чани билан ажралишган, ҳаётнинг турли машаққатларини бошидан кечириб, соддадил бир киши — Элизанинг онаси оламдан ўтган эди. Жек Элизига ҳамдардга айланди. Қизалоқ уни ўғай ука сифатида эмас, қондош сифатида тан олди ва умрини шу жафокаш инсонга сарфлади. Қаҳатчилик йиллари ҳам ўз улуши — бир бурда нонни Жекка илларди, баъзан укасининг ёнини олиб болалар билан мушталарди.

«Укам, нима учун: «Улсам, чинор тагига кўмасан...» деди?» қабилидаги хаёл Элизига тинчлик бермасди, юрагини эзарди, кўзлари ёшларди, ёшларни нозик бармоқлари учи билан артарди.

Ниҳоят отлар боғни ортда қолдириб, бугдойдан эндигина бўшаган қирлиқларга ўрлай бошлашди. Қир тепасига кўтарилганларидан кейин Жек от жиловини орқага — уйи томон бурди. Олакүрок даракторлар, даракторлар тагидаги яшил майсалар ва майсалар устида тентираб юрган товукларни кузатиб, сўнг қоронғилик қоплаётган уфққа термулди. Узоқ-яқин даракторлар остида яккам-дуккам уйлар кўзга ташланарди, деразалардан ёқила бошлаган чироқлар шуъласи тараларди. Жекнинг назари даракторлар орасида оқиш товналаётган узун тахта уйга тушди. Унга яқин хона-хоначалардан иборат уйнинг кираверишидаги — хизматчи аёлга тегишли қисмида чироқ ёниб турарди. Уй зинасида Жекнинг «Вафо» исмли севимли ола ити кулча бўлиб ухлаб ётарди, эгаси — Жек бугун ўзи билан бирга олиб кетмаганидан аразлагани сабабли ит кечки вази-фаси — хуришни ҳам унуттанди.

— Жек, «Катта хонадоннинг кичик хизматчиси» романингни тутатдингми? — сўради совуқ шабада этини жунжиктираётган Элиза.

— Тутатдим, — жавоб қилди Жек совуққонлик билан. Илгарилари у янги асарига нукта қўйиши билан ёш боладай ўйноқлаб, қаҳ-қаҳ отиб опасини қучарди, мақтанарди, кўнглини кўтарадиган сўзлар кутарди.

Опаси ҳам укасининг кўнглига қараб эркалатарди, қўшилиб куларди, кеч билан эса саёхатларга олиб чиқар эди. Бугун эса...

Алламаҳалда улар жимгина изларига қайтишди. Жек отни отбоқарга топшириб, опаси билан омонатгина хайрлашиб ётоғига йўл олди.

— Жек, тунинг хайрли бўлсин, — деди Элиза укасининг ортидан қараб қоларкан. — Сени ҳам худо ёрлақасин, опа, — шивирлади Жек елкаси оша опасига назар ташлаб...

Салдан кейин эшик очилиб хизматчи аёл мўралади:

— Маъзуур тутсинлар, қаҳва ичгилари борми? — деди ийманиб.

— Азизим Сакинэ, бир финжонгина қаҳва тайёрлаб берсангиз, аини мудоао бўларди, — деди хонадон эгаси одатий раҳмдиллиги билан. Хўжайиннинг кайфиятсизлигини кўрган хизматчи аёл маъзос тортди аста эшикни ёпди. Жек оёқларини чалкаштириб диванда ўтирарди, унинг мажруҳ қиёфаси гўё узоқ сафарга отланган йўловчини эслатарди.

— Мархамат, — деди Сакинэ хўжайини олдига қаҳвани қўйиб.

— Ташаккур, худодан сизга соғлиқлар тилайман, — деди Жек ва аёлининг уйдан чиқишини кутди. Сўнг тамакига ёпишди. Зўр бериб тутатди. Тамаки таъсири билан боши айланиб, томирлари бўшашиб, гўё асаблари озгина ёзилгандай, изтироблари бир нави сусайгандай туюлди. У тамаки торта туриб, бир нуктага тикилганча, болалик кезлари қорни очиб, ейишга ҳеч вақо топилмагач, кўчага чиқиб бир йўловчининг халтасидан гўшт олиб қочгани, одамлар ортидан қувгани, барибир гўштни ташламаганини хотирларди... Аста-секин хотирасида собиқ хотини Бэсси билан ажралишгани, қизчалари тирик етимга айланганида жонидан тўйиб ўзини ўлдириш мақсадида денгизга бургани, жалада қолиб, бўйнигача сувга ботгани, қандайдир одам сочидан чангаллаб судраб чиқгани ва уйга олиб келгани ҳақидаги воқеа тикланди. Уйига келиб, ҳаёт билан ўлим орасида қолган бир қадамли масофани эслаб дахшатга тушганди. Кейин у Гавай оролларида тентираб юриб, чивину сўналар чақиши оқибатида безгак касалига мубтало бўлгани, ҳарорати кўтарилиб узоқ вақт ўзини билмай ётгани ҳақидаги фикр миясини қамради. Яхшиямки, ўшанда қандайдир бир сеҳрғар жоду билан ўқиб, аччиқ ўтларни янчиб унга ичиргани, йўқса Гавай

ороллари тупроғи уни аллақачонлар кўпартириб чиқарармиди...

— Қанчадан-қанча балолар тўфони ёпирилди, мен эса уларни босиб-янчиб ўтиб кетавердим, ўлмадим, — уқтира бошлади Жек ўзига ўзи, — фақат юрагимни бездирдилар... Бутун умр ўғил кўришни орау қилгандим. — У собиқ хизматчи япон аёлини эслади. — Ниҳоят худо ўғил ато этди. Чармиан туфайли ўша япон аёли ўғлимни олиб кетиб қолди. Уни эркалатиш бахтига ноил бўлолмадим. Барибир ўғлим учун яшаб ўтаман... Балки Японияга кетарман. Балки-чи кемалардан бирига ёлланиб, ўғлимнинг ёнида умр кечирайман...

— Тентак, нималар деб валдираяпсан, — дея ўзини ўзи койиди, — сен ҳеч қайсқа кетолмайсан. Ҳаммасидан кечсанг ҳам, адабиётдан кечолмайсан...

«Оҳ, қодир худо! — кўнглидан кечирди кейин у, — ана бир бор саховатингни аяма. Бэссининг қалбини олижаноблик нури билан ёрит. Инсофга келиб, қизларини ёнимга юборсин. Уларни соғиндим... улар ҳам мени кўролмасалар, бир умр йиғлаб ўтадилар...»

— Аёллар, опа-сингил, қиз сифатида жуда улуғ, — мингирлади у, — лекин хотин сифатида беҳад тубанлар. Ўз оталарини, ака-укаларини, ўғилларини эъозлайдиган шу хотинлар. Аммо эрлари ҳам кимингидир ўғли, отаси, акаси бўлганини билган ҳолда уни оёқ ости қиладилар. Оҳ, бутун умр вафоли ёр, содиқ хотин изладим, бўзладим! Бироқ тополмадим... икки хотиним ҳам устимдан роса қулди. Ҳатто Чармиан бир қур: «Сен ўлганингдан кейингина тичгина ухлайман... сен тирик экансан, азоблар орасида қовриламан...», деди.

«Орада ўлим бор, — ҳаёлидан ўтказди, — ўлимгина улугга ҳам, тубанга ҳам осонгина чек қўяди. Барибир қашшоқлар учун яшашим зарур. Мендан кейин уларнинг ҳолига маймулар йиғлайди. Етар! Вас! Бу дунёда Жекдан кўра бахтли умр кечирган кимса йўқ. Демак, бундан бу ёғига ҳам мардона чидашим керак...»

У ухлашни, ухлаганда ҳам тошдай қотиб ухлашни қўндан бери истарди. Лекин ухлолмас, ҳаёт эса тобора дахшатга айланиб бораётганди. Кун бўйи юраги сиқилиб, мияси оғриб юрар, қисқагина ухлаган кезлари эса ҳолсизланиб қолар эди. Ваҳоланки, у эндигина қирқ ёшга тўлгирганди... тинимсиз ёиш юраги ва мияси фаолиятини тусайтирганди. Езмаслиқнинг эса иложи йўқ эди!

— Жаноб Жек, турсинлар! — деган хирилдоқ овоздан у кўзларини очар экан, гангиб атрофга аланглади. — «Бўри уйи» ёна-япти!...

— Ааа... нима? — У кичкириб юборди. Дастлаб кемадаман, деб ўйлади. «Фалокат юз берипти, кемани халокатдан қутқариш керак...», деган хаёл билан гўё кемадан ташқарига — палубага чиқишга уринарди, гандираклар атрофни пайпасларди, ушлайдиган нарсасиз изларди. Ниҳоят у хушини йиғиб, ўз уйидалигини, хизматчи аёлининг овозини эшитганлигини билди, пешонасини кафти билан артиб, курси томонга ақинлашди. Эшик эса ҳамон қоқиларди.

— Жаноб Жек!

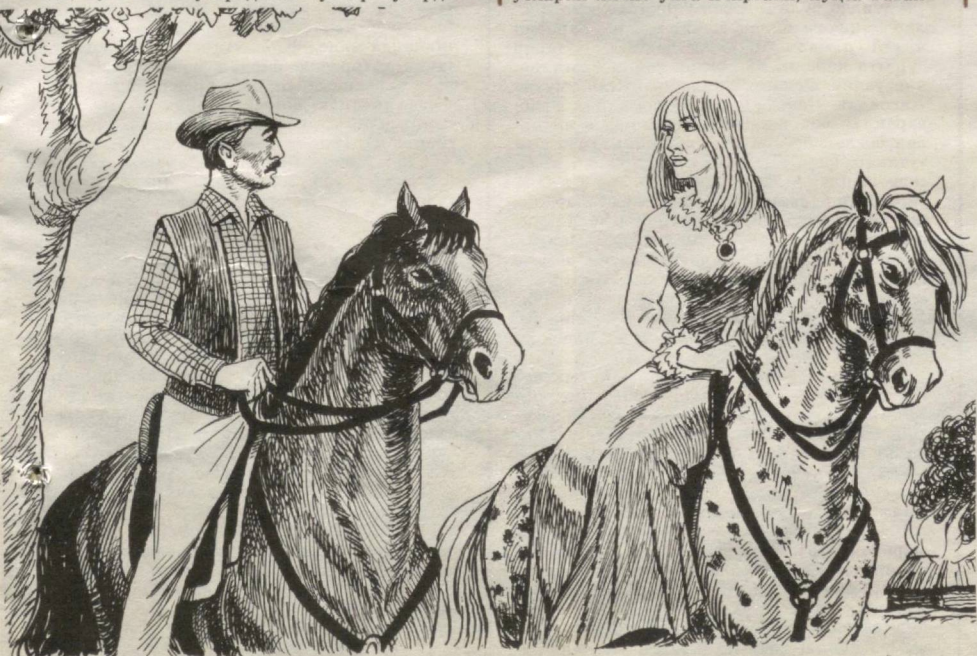
— Сакинэ, нега қичқираяпсиз?

— Янги уйимиз ёна-япти, кимдир ўт қўйганга ўхшайди... — хўнграб юборди хизматчи аёл.

«Нимага янги уйимиз ёниши керак?.. — ҳаёлидан кечирди у, — тушунмадим... Янги уйни ўзим учун эмас, қашшоқлар учун кураётгандим-ку... Худо менга эмас, қашшоқларга қайғурини керак эдику...»

— Тезроқ чиқинг, одамлар сув сепишмаяпти...

Жекнинг пешона териси кескин йиғилиб ёзилди. Тез орада фикрини жамлаб ҳам олди. Шундан кейингина «Бўри уйи» ёна-япти, деган гапнинг маъносини англаб, ялангоёқ, сарпойчан ташқарига югуриб чиқди. Зинада туриб бир чақирим наридаги мухташам қаср — ўзи йиллар ният қилиб курдираётган уйининг ловиллаб ёнаётганини кўрди. Шоҳлар саройини доғда қолдирадиган даража-

Рассом Н. Иброҳимов

даги «Бўри уйи» аланга олиб ёнardi, алангаси осмону фалакка кўтариларди, шуъласи атрофини ёритарди, нималардир оловли излар қолдириб, қарсиллаб ерга қуларди. Ички кўйлақларда ташқарига югуриб чиқшган Элиза билан Чармиан: «Жек! Қайдасан?!» дея фарёд чекишарди, одамлар челақларда оловга сув ва қум сепишарди, лекин олов баттар аланга оларди. Олов!.. Жек умри бўйи бунақа дахшати оловни кўрмаганди. Қалбига ҳаммша муқаддас туйғу бериб юрган, яъни инсонни иситган, ўчоғини қайнатган — турмуш тариқ бўлиб туюлган олов бугун уйи билан бирга вужудини, бор-будини, орзуларини, келажакка боғланган умидларини ёндирарди, кулга айлантирарди. Шу олов тисмолида бугун кўндан бери оёқларини чалган хунасаларни, сотқинларни кўраётганди. Олов ўша жиниси ноаниқ тубан махлуқларнинг тиш ва тирноқларига айланиб Жекнинг юрагини ва миясини тишларди, тирнарди. Рақиблари уни пичоқ билан сўймай, ўқ билан отмай, олов билан куйдираётганди.

— Жаноб Жек, энди нима қиламиз? — У хизматчи аёлнинг йиғили овозини эшитди, лекин эътибор бермади.

— Тезроқ ёрдамга келинглр! — деган хитоб эшитилди.

«Уй сабасиз ёнмайди, чунки яқин-орада одам яшайди, бу атрофда олов ҳам йўқ...», ўйлади у.

— Жек, укажоним! Нимага уйимиз ёнапти? — қичқирди қовоқлари шишиб, сочлари тўзгнган Элиза. — Ахир, сен худонинг гашига тегадиган даражада гуноҳ иш қилмагандинг-ку! Жарақ-жарақ пулларингни одамларга таркатганинг учун уйинг ёниши керакми?

— Азизим Жек... — Чармиан ҳўнграб эрининг пинжига суқилди, — шунча қийин-қишқиллардан кейин роҳатланиб яшаш ниятида эдик...

— Чармиан, ваҳший ваҳшийлигига боради... — дея у хотинининг кўнглини кўтаришга уринди. — Тубанлар очикчасига жангга киришдан кўрқадилар. Уйингга ўт қўядилар, ё орқангдан пинҳона уриб ўлдирадилар...

— Жек, уйни қашшоқлар учун қурдиргандинг, қашшоқларнинг ҳам душманлари бўладими? — У хотинининг овозини хира англади.

— Ҳечкиси йўқ, — қутилмаганда у қичқириб юборди, сўнг қаҳ-қаҳ отиб кулди. — Қайтадан қураман...

...Шундай деди-у, боши эгилди. Бармоқларини сочлари орасига суқиб, оғир суқутга толди. Елкалари кўтарилиб тушди. Кўз милклари орасига беихтиёр ёш қалқиди... бурни, лаблари титради. Кейин эса йиғлади. Энди у тўйиб-тўйиб, яъни бутун умр йиғиб келган дарду аламлари, қайғу ҳасратларини жамлаб йиғларди...

— Жек... ўзингни бос, ҳеч қачон йиғламагандинг-ку... — у опасининг овозини эшитиб ёнига қаради.

— Опажон, — дея шивирлади бир пайт у, — дунё қотилларга тўлиб-тошиб ётибди, бу дунёда фақат қотилларгина яшайди...

У шиддат билан ёнига ўгирилди, ҳеч нарсага, ҳеч кимга эътибор бермай ёнаётган уй томон юрди. Тезда атрофини қашшоқлар ўраб олишди.

— «Бўри уйи»ни бизларга атаб қурдираётгандинг! — деган хитоблар янгради.

— Жек омон бўлса, сизларга бундан ҳам кўра гўзал уй қуриб беради, — жавоб қилди у ўзини ҳеч нарса кўрмаган одам қиёфасига кириштишга тиришиб, — Беҳад толиқдим, ҳозир ўз холимага қўйинглр. Бу дунёда Жекнинг эмас, сизларнинг душманингиз кўп экан. Бориб ухлайверинглр, уйга умид билан ўт қўйганлар ҳам ўз қилмишларини кўриб қувонсинлар!..

— Жаноб Жек!..

— Азизим Сакино, сен нимага йиғлайсан, — деди у хизматчи аёлнинг йиғидан олиб юзини ўзига қаратар экан, — сенинг иссиқ ётоғинг бор. Ана у қашшоқларга оғир бўлди...

У ётоғига кириб эшикни ёчқаридан занжирлади. Диванга қўқиб қафтларини тиззаларига босди. Хона сукунати вужудини эза бошлади ва илк бор сукунатдан қаттиқ нафратланди. Гўё олов энди сукунاتни ҳам ёндириб унинг танасига қўчганди... «Қизик... мен ҳеч кимга ёмонлик қилмаган бўлсам, нимага уйимни ёқишди? Ахир, мантқиқ ёмонлик эвазига ўч олишни талаб этади-ку? Ўт қўймасдан, уйга кириб олишса ҳам қаршилиқ кўрсатмасдим-ку...»

— Жек, ўзингдан кўр, — мингирлади кейин у. — «Бўри уйи»га сарфлаган пулларингни бечора ҳиндуларга бериб, уларни безгак қасалидан кўтқарганинга сени абади албақ ўтишарди... бечора ҳиндулар ҳозирча Жекнинг уйига ўт қўйишни ўрганиб улгурмадилар...

Кераксиз ўй-хаёллардан қутулиш баҳонасида Жек «Денгиз бўриси» номли романидаги Бўри Ларсин ҳақида ўйлай бошлади. Катта балиқчи кемазининг ҳўжайини — Бўри Ларсин гоҳ тўнғиз, гоҳ шер, баъзан эса наханг қиёфасига ки-
рарди, куч-қудратини терисига сигдиролмай уззу кун денгизчиларни сўқмондай мушти билан калтақларди, бўйин бермаганларини тириклайин сувга отиб юборарди. Инсоннинг барча ваҳшийликлари, қотилликлари мана шу Бўри Ларсинда жамланганди. У фақат одамларни калтақлаш ва ўлдиршдан лаззатланарди. Дунё Бўри Ларсинларга тўлиб-тошганига, ҳамон улар ғалабага эришаётганига мана энди мутлақо ишонди. Улар тинсиз кўкариб чиқаверадилар ва яшовчан ҳам бўладилар. Қотилликлари эвазига турли мукофотлар ва темир тақинчоқлар ҳам оладилар...

Жек гавдасини олдинга силкиб бу билан туришга осонгина имконият яратди. Бу одат унга болагидан ёдгор эди. Силкиниб турар экан, деворга михланган қутичани очди. Виски шишасини олиб, охиригача шимирди. Кўзлари ёпилиб, хунук кекирди-да, шишани жойига қўйди. Сўнг ёзув курсисига келиб чўқар экан, қаршисидаги сурат — қизчалари суратига тикилди. Бармоқлари билан суратнинг юзини артди.

«Ўхқиздай ишлашдан бошқа юмушни билмайдиган Жек Лондон собиқ хотини Бесси учун тубан олам бўлиши мумкин, — деган хаёл миясидан кечди, — лекин қизларимда нима гуноҳ? Ахир улар ҳам оталарини соғинадилар-ку! Бесси нега қизчаларимни ёнимга юбормади?...»

У чидаб бўлмас юрак зиркираши ва ҳислар қашқоғи билан бошини эгди. Барибир чидай олмади. Дарҳол бошини кўтариб суратга қаради. Бир оздан кейин қўзғалиб, яна ўзини диванга ташлади, қўлини қўзиб жавондан «Мартин Иден» романини олиб, варақлай бошлади. Мартиннинг ўлими билан боғлиқ бобини кидириб топди. Ўқишга тутинар экан, назарида яна улкан олов сели жонланди. Энди олов қаъридан юзлаб тиришган-буришган инсоний қиёфалар чиқиб келишарди, унга ташланишга шайланишарди. Тез орада ўша махлуқлар Мартин томонга югуришди. Бечора Мартин не машқакатлар билан ёзувчилик шохсупасининг олтин тахтига кўтарилганди, орттирган пулларини олди-орқасига қарамай қашшоқларга сарфлади, бошқа томонда эса олчоқ ва ғаламислар уни дўппослашарди...

«Бас, етар!» — деган фикр унинг миясини қамради, — ўз оналари кўрагига қўл солган лъанатилардан қандай эгулик қуттиш мумкин?!.. Узоқ умр кечиршга қанчалик тиришганинг билан тубанлар зулмини шунчалик кўп тортасан. Вужудини каналар каби кемирдилар, энди оғина соғ қолган миям, бемор юрагини кемирмоқчилар...

Шу лаҳза унинг тасаввуринда, денгиз сафаридан қайтган кезлари хунук жиғмайиб олдини тўсадиган, эркаклиги ҳам, аёллиги ҳам номдолом бўлган аянчи махлуқлар жонлана бошлади. Ўз ҳисларини қондириш йўлида улар бузуқ аёллардай ишайиб ҳисобсиз пуллар инъом этадиган ўша аянчи махлуқларни кўриш Жек учун дунёдаги

энг ифос ва жирканч инсоний хулқ ҳисобланарди. Узлуксиз ўйларди, лекин, худо нима учун шундай — жинси ноаниқ махлуқларни яратгани сирига тушунолмасди!.. Тенгсиз ёзувчи, олижаноб инсон — Жекнинг уйига ўт қўйганлар ҳам ўшалар!.. Улар аёлларга ҳам, эркакларга ҳам бирдай нафрат ва рашк билан қарайдилар, чунки эркаклар уларни қоралайди, аёллар эса уларнинг ришқларини қияди!..

Эшик қоқилди. У опасининг ҳам, хотинининг ҳам овозини таниди, лекин эшикни очмади, жавоб ҳам бермади. Ташқарининг тинчишини кутди, тинчиши билан виски ичиб кўнглини чоғлади. Олов танасининг соғ қолган жойларини, соғ ўй-фикрлари билан бирга липиллаб уриб турган юраги ва ҳисларини жизганак қиларди, энди оловдан қочиб қутилиш эса мутлақо самарасиз туюларди. Олов гўё унинг хонасига ҳам қўчганди. Ҳўл-қуруқ баравар ёнаётганди. Жек миясининг қайсидир нуқтасида, юрагининг қайсидир қилрида сақланиб қолган фикр ва илнж туйғусини чамалаб умрини яна озгина муҳлатга қўзишга, ижода кўи уришга уринарди, бироқ қолган умри саҳифалари билан бирга ёзилажак улуг асарларига ҳам олов чангалини солиб улгурганди. «Бўри уйи»ни қайтадан қураман, деган фикрини эса микор этиб бўлганди...

Ниҳоят, у мияси ўз фаолиятдан ажралаётганини, танасида ҳам улкан бир бўшлиқ содир бўлаётганини аниқ-ошкор англади, сездди. Худди шу кез олам бўм-бўш — тақир ерга айланди. Гўзаллик ва муҳаббат масканига айланган санъат ҳам бирдангина сароб билан қоришиб кетди...

— Яна ўн йил яшадим, деб тасаввур қилмай... Ушлаб асарлар яратдим... — дея қаҳр билан ўзинга ўзи мурожаат этди. — Ҳўш? Нимага эришаман? Инсон зоти умринг билан қизиқмайди, ёган китобларингни эса ўқимайди. Умр эса ўз-ўзини алдаш, юпатиш билан кечди, кечаверди... Ахир одам ўз-ўзини алдашга ҳам чек қўя билиши керак...

У қафтларига тиралиб, бамайлихотирлик билан қўзғалди. Ўзун курси тортмасини тортиб, бурчагидаги ўроғлиқ қорозни олиб очди. Узоқ — абадий ухлатадиган дорига жиддий ва илнж билан термилди... Ниҳоят тили устига ташлади... Устидан қаҳва ичди, тамаки чекиш эса кўнглига сиғмади. Тафти сўнган олов аста-секин кучайди, алангаси эса вужудини қуйдира бошлади. Ошқозонидан бошланган олов қонига, юрагига, миясига қўчди. Йўқликка қўчши олдадаги лаззатли лаҳзалар билан ҳаётга интилиш орасидаги илнж социялари жанги авжига чиққанда мияси фаолияти ва қон оқиши кучайиб, хотирасида бирдан собиқ хотини Бесси ва кизлари Жоан, Бэсс, япон аёли ва ўилчаси тикланди. Бироқ уларни хотирасида узоқ тутиб туролмади, толиқди. Кейин уларнинг ўрнини семимли опаси Элиза эгаллади. Лекин Элизани ҳам ўзи истатганча хотирасида узоқ кўролмади. Яна бир неча онлардан кейин унинг вужуди инқирозга юз тутди.

Ташқаридаги елиб-югуришлар, дод-фарёдларни эшитмади, англамади... Тўшга яқин хизматчи аёл эшик занжирини пичоқ билан кўтариб туршди. Диванга ақинлашиб ҳўжайинини туртиб кўрди. Қимирламагач, инграб ташқарига югурди. Хонага Чармиан, Элиза киришди. Зудлик билан табиқ чақирдилар. Жекнинг ошқозонини бир неча бор сув билан ювишди. Кечга яқин эса қонларининг тирик қолган қисми ҳарақатга келди... Ҳаётининг сўнги чечаклари япроқ ёзди-у, Жек хиёл қўзларини очди. «Салом!» дегандай овоз чиқарди. Дарҳол қўзларини юмди, шу тариқа қўзлари юмилгича қолди...

— Жоним, жаҳоним... — Элиза семимли укасининг пешонасига пешонасини босиб ҳиқирлади, — сен... менга ачинмадинг...

Роппа-роса уч кундан кейин Элиза укасининг хокини, васиятига кўра, бог ўртасидаги қудратли чинор тағига қўмиб қайтди... Яна уч кундан кейин эса юпунгина қабр устида хазонлар хирмони қад кўтарди...

Мамлакатимизда Улуғ ғалабанинг 45 йиллиги кенг нишонланди;

Улуғ Ватан уруши ветерани Мухаммад Саидкулов (Сариосиё).

А. Жданов ва А. Караваев суратлари

Кўхна осори-атиқаларга бой бўлган Хива жумҳуриятимизнинг фахридир.

Олиб борилган кўп йиллик қадимшунослик қазилмалардан сўнг шаҳарнинг ёшини янада аниқроқ билишга муваффақ бўлинди.

Янги топилган ашёвий далилларнинг шаҳодат беришича, у 2500 йилдан зиёд умр кўрган. Бу — Хиванинг ер юзидаги энг кўхна шаҳарлардан бири эканлигидан далолатдир. Шаҳар ўзининг кўп асрлик тарихи мобайнида сонсиз вайронагарчиликлар, қиргинларни бошидан кечирди.

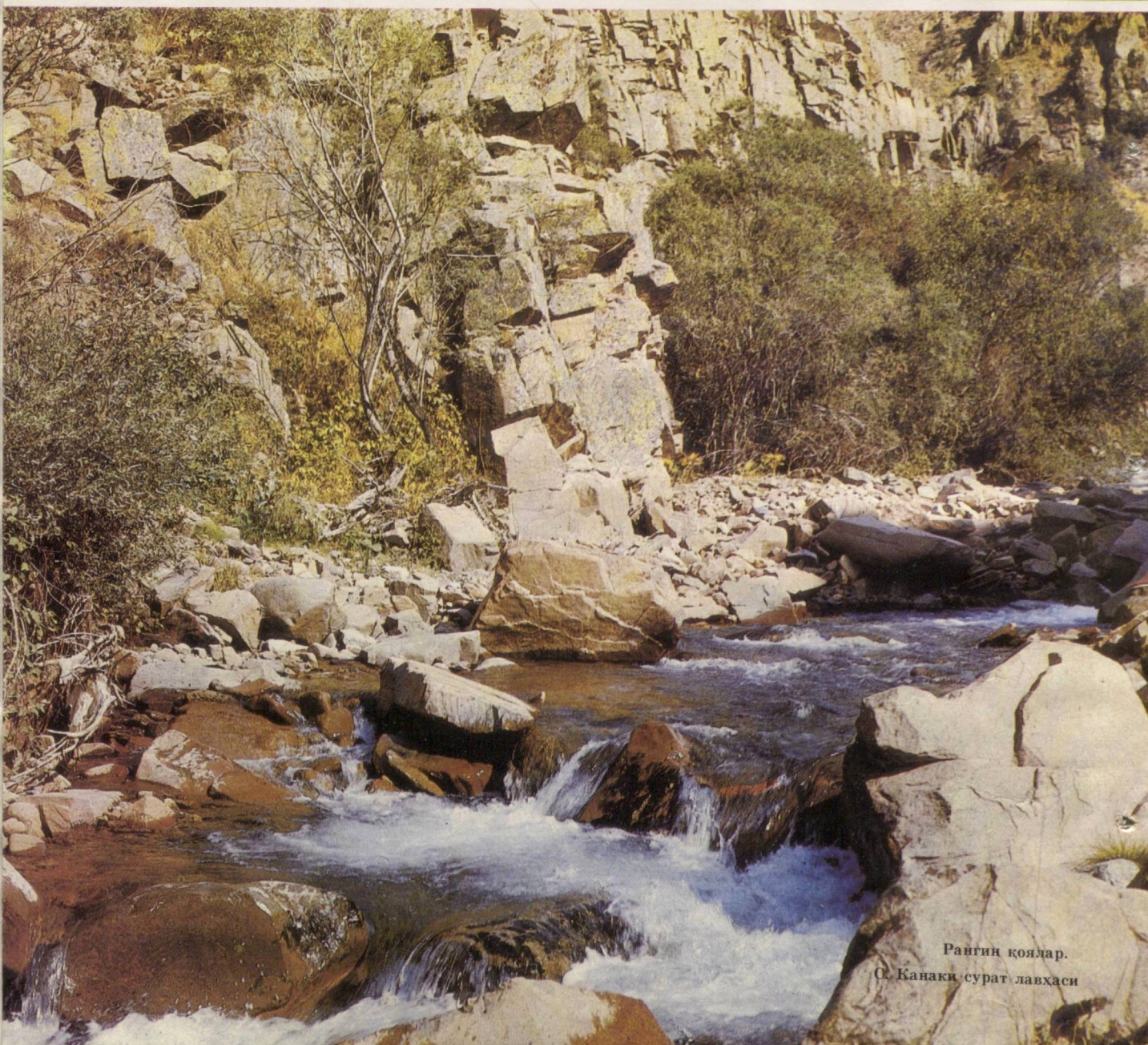
Сўнгги уч юз йил давомида у ташқи душманлар тажовузидан бирмунча халос бўлди, Натижада Хивада қадим ота-боболаримизнинг шаҳар қуриш маданиятига доир анъанавий унсурлар сақланиб қолди. 1968 йилдан бошлаб у кўриқ-шаҳарга айлантирилгандир. Шаҳар тарихини ўрганиш юзасидан яқинда бўлиб ўтган анжуманда Хиванинг 2500 ёшини нишонлаш ҳақида фикрлар айtilди.

Қадимий ва навқирон шаҳар ёдгорликлари турли мамлакат сайёҳларини ҳамон ўзига мафтун этмоқда.

Дармон аравани кадрига етганлар минади. Р. Нурибоев сурати

Рангин қоялар.
О. Канаки сурат лавҳаси

Қадимги ривоятда нақл қилини-
шича, бир ўсмир бола бозорга
борибди-да, растада сотувчилик
қилиб ўтирган одамга битта танга
тутқазибди ва: «Мана шу пулни
олиб, ўзимга овқат, бузоғимга
емиш, товуғимга дон беринг»,
дебди. Сотувчи топишмоқ берил-
ган одамдек ўйланиб турибди-
да, боланинг қўлига катта бир қо-
вун тутқазибди. Бола ҳам муро-
ди ҳосил бўлгандек индамай уйига ра-
вона бўлибди...

Метро зинаполярларидан кўтари-
лаётиб, газета ўқиб бораётган, шу
билан бир вақтда пирожки ёки муз-
қаймоқ еб кетаётган одамларни
ҳам кўрганмиз. Бир вақтнинг ўзи-
да уч хил вазифани, яъни йўл юриш-
ни, онгни оширишни ва овқатла-
нишни бажариб кетаётган бундай
кишилар Москвада, Ленинградда,
Тошкентда кўпроқ учрайдилар...

Халқимизда яна: «Бир ўқ билан
икки қуёшни уриш», «Бир йўл ик-
ки ишни бажариш», деган ибора
ҳам бор.

Нима ҳақда гап очаётганимизни

билиб турган бўлсангиз керак:

вақтдан фойдаланишда ҳам, сарф-

харажат пайтида ҳам ишнинг кў-

зини билиб, кўполроқ айтганда,

каллани ишлаб ҳаракат қилиш

лозим.

Худди шу нуқтаи назардан вело-

сипедни ҳам гоаят зукколик, доно-

лик билан кашф этилган буюм ёки

улов дейиш мумкин. Бир вақтлари

тушунмовчилик туфайли «шайтон

арава» деб ном олган бу улов ин-

сонга икки тарафлама хизмат қи-
лади: унга минсангиз, ҳам истаган

вақтингизда кўзлаган манзилнингиз-

га етиб оласиз, ҳам бутун мушак-

ларингиз, нафас йўлларингиз ҳара-

катга келиб, соғлигингизни тиклаб

оласиз. Шунинг учун велосипедни

эндиликда ашвалгидек «шайтон

арава» деб эмас, «дармон арава»

деб аташ лозимга ўхшайди.

Хитой, Виетнам сингари Шарқ

мамлакатларида дармон арава,

яъни велосипед миниш жуда ри-

вожланган. Дармон арава минган-

ларнинг ўз уловларидан дармон

олишлари, демак соғлом бўлиш-

лари ўз-ўзидан равшандир. Соғлом

танда эса, соғлом ақл бўлади, соғ-

саломат кишиларнинг ишдаги кўни-

ми ҳам, берадиган маҳсулотининг

унуми ҳам яхши бўлади.

Ўзимизнинг жумҳуриятимизда

ҳам дармон арава миниш кенгрок

тарқалган ноҳиялар бор. Масалан,

Фарғона вилоятининг Олтиариқ —

Марғилон минтақасида ўнлаб дар-

мон арава минганларни кўриб кў-

зингиз қувонади. Демак, шундан

маълумки, Фарғона водийсининг

зукко одамлари ўзларининг сало-

матликлари ҳақида қайғуришни

ҳам яхши билар эканлар.

Шу ўринда битта гапни таъкид-

лаб ўтиш жоиздир. Янги турар-

жой маҳаллаларининг лойиҳачи-
лари, янгидан йўл чиқарувчи муҳан-

дислар ва йўлчилар ўз ишлари жа-

раёнида дармон аравада юрувчи-

лар учун қўлайлик туғдириш ҳақи-

да ҳам ўйлаб кўришлари лозим.

Хуллас, ушбу айтилганлардан

мурод шуки, дармон арава минув-

чилар ҳамма жойда кўпайсин.

О. ҲУСАН

«Осиё маликаси—90» кўриги ғолиблари. Суратда (чапдан ўнгга): Солия Соткинова (Фрунзе),
Ирина Босқокова (Тошкент), Элиура Сулаймонова (Фрунзе), Гули Махмудова (Тошкент).

А. РИСКҲИЕВ сурати
(ЎзТАГ)

22 июл, якшанба кuni ватан-
дошларимиз Қуёшнинг тўла ту-
тилиши ҳодисасига гувоҳ бўлиш-
лари мумкин. Аниқроғи, бу ҳо-
диса мамлакатимизнинг Шимо-
лий қутб томонида 200 чакирим
кенгликдаги йўналиш қисмида
яшаётганлар учун яққол кўрина-
ди. Қолган ўрамларда эса бу
ҳодиса босқичма-босқич содир
бўлади.

Қоронғулик 22 июл кuni тонг
отиши билан, Қуёш ярим шакл-
даги ой билан дуч келган маҳал-
да СССР чегараларининг Ғарбий
ўрамларидан бошланади. Соя-
нинг бир этаги фин кўрфазлари-
ни қоплаб ўтади. Бу ҳодиса Мос-
ква вақти билан эрталаб соат
беш яримда кузатилади.

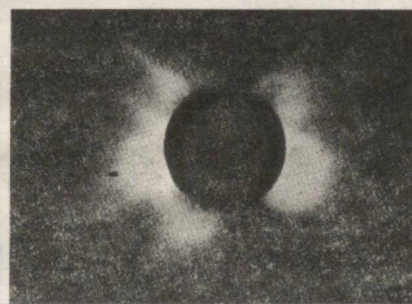
Тахминан ўттиз дақиқадан сўнг
Финляндиянинг маркази Хел-
синкидан 15 чакирим шимол то-
монга ўтгач, қоронғилик СССР
худудининг Лендерн ўрамига
тушади. Кейин Оқ денгиз, Кола
ярим ороли, Словецк ороли, Ба-
ренцев денгизи, Янги Ернинг жа-
нубий ороли, Таймир ярим ороли,
Лаптев денгизи, Ёкутистон орқа-
ли Магадан томонларни ҳам қоп-
лайди.

Қуёшнинг тўла тутилиши ҳо-
дисаси энг узоқ адир ва Колима
дарёлари атрофида икки минут,
36 секунд муддат давом этади.

Мамлакатимизнинг Горкий ва
Душанбе шаҳарлари ётган кенг-
ликларда Қуёш бир мунча «еми-
рилган» ҳолатда кўриниши мум-
кин. Бу ҳодисаларни кузатиш жу-
да осон — кўз офтоб нуридан
қамашмаслиги учун оддий шиша
парчаси тутунга тутилиб қорай-
тирилгач, у орқали қуёшга қара-
лади.

Уша кuni табиатнинг бу ноёб
ҳодисасини кузатган кишилар
Ойнинг «тож кийиш» тантанаси-
га ҳам гувоҳ бўлишлари мумкин.
Чунки Ой Қуёшнинг тўла беркитган
маҳалда гардишида қуёш ёғдуси
порлаб туради... Суратга қаранг.

XX АСРНИНГ СЎНГГИ ҲОДИСАСИ

«ГУЛИСТОН» СЎЗЛИГИ

Съёмка — суратга, олиш
Сюжет — ҳодиса
Съезд — қурултой
Счётчик — ҳисоблагич
Фотограф — сураткаш
Стержень — ўзак
Скрепка — қистиргич
Слёт — йигин
Скамейка — ўриндиқ
Система — тартибот
Сигнал — ишора
Буфет — емакхона
Пунт — гарам
Зазор — тирқиш

Минут — дақиқа
Шаблон — андоза
Эпизод — лавҳа
Форточка — дарча
Шифоньер — жавон
Фантазия — фараз, хаёлот
Фонтан — фаввора
Эмоционал — жўшқин
Закуска — газак
Энергия — қувват
Характеристика — таърифнома

М. ҲАМДАМОВ

Олот ноҳияси

Нозим Ҳикматга

Китоб тоқчада,
Барча буюклар каби
Бир қарич жой тутар Нозим Ҳикмат.
Ақлим лол, қандай сигибди
Бир қарич жойга
Қора денгиз қадар ҳасрат?
Шу ҳасратнинг кучоғида чайқалса—
Девона муҳаббат?

Мен бахтлиман

Мен бахтлиман —
Бир бурда ҳалол ноним бор.
Мен бахтлиман —
Уриб турган ўтли юрагим бор.
Бахтим борки,
Турилган қишлоғимда,
Исинаман
Гўзал ватаним кучоғида.
Бахтим борки,
Дўст билар қадримни,
Душман ҳаддимни.
Мен бахтлиман —
Яқинлаша олмас менга
На интизорлик, на айрилиқ.
Умрим китобида абадийдир —
Қоним билан муҳрланган бахтиёрлик...

Видо қўшиғи

Жилувсиз сувлар каби оқдинг
Кўрмадим.
Зарра ҳам кули бўлмаган
Чўғ каби
Ёндирдинг, ёқдинг.
Қарамадим.
Танда чашма каби
Юрагим ёнди, ёнди,
Ичмадим.
Тонг чоғи уфқлардан ошган
Очиқ чехраларга ярашган
Қуёш шафағи каби
Ўради оламни.
Интизор қарашларинг
Яна бир кўприк курди
Ўтмадим...
Энди сенга ҳамма дўстдир,
Мендан бошқа.
Энди менга ҳамма ётдир,
Сендан бошқа...

Кўзларинг кўзгусида

Бир жуфт узум донасига,
Ўхшаш кўзинг-ла
Ҳар дам менга боқсан.
Ораулардан яралган орзусан,
Қалбимни ёқасан!
Аксимни, сувратимни,
Нуқтадек кўрсанг ҳам
Кўзларинг қаросида,
Бу қадар учқур
Бу қадар виқор,
Мен ҳали сезмаганман,
Умримнинг маъносида...

1. Бор эди, йўқ эди...

Бир меҳрибон қўл
Хуш силади сочимни.
Камзулининг этаклари
Ўраб олди бошимни.
Кейин юрдик
Шундоқ боланинг ўзгинаси
Менингдек
Капалак орқасидан чопди,
Одамларга қўл силкиб
Дарахтлар, гулларга юз очди.
Бу дам
Чечак очган бутоқларга тўлди борлик...
Битта-битта узилди япроқлар,
Куз алмашди ўрнини баҳор билан,
Чечак ўрнига,
Қор ёғди бошимизга.
Қайғули-қайғули мўлтирар менга:
«Кетаяпман, отажон».
Қудратли қўллари билан
Босди такрор бағрига.
Ота ғуруридан,
Ота севинчидан
Юрагим айланди тоғга.
Била олмадим, у ғариб оқшом
Қўкларга топширдими мени,
Еки тупроққа...

2. Бир наслнинг кўзида

Суврати ҳам қолмаган
Каттайтириб
Кўярдим бошим устида.
Хотиралар ёмғирига қўшилганда,
Бир онлиғ тинчимаган қалбимни
Соатлаб қотиб қаршингда
Бир ҳайкал каби.
Нозик бир табассумга айланиб сен,
Бир наслнинг боқишларига
сепилгансан
Сенки бир замон
Экиб-тиккан
Йўлида жонингдан кечган
тупроққа эмас,
Бир наслнинг кўз қорасида
Абадий уя қургансан...

3. Сенинг ёдгоринг

Отадан ўтилга
Бор давлат қолар,
От-унво қолар, шуҳрат қолар...
Менга қолмади.
Қолсайди,
Билолмасдими қадрингни.
Қолсайди,
Ёмғирдан сўнг қўзиқоринлар каби
Топилгуси кўп бўларди.
«Чекмагил» дардимни.
Фақат ҳеч ким кўра билмайдиган
Ёдгоринг бор, ота!
Юрагингнинг муқаддас
Севгиси,
Виқори,
Менинг учун
Энг буюк бойликдир, ота!
Мен у ёдгорни
Йўқотмадим умрим қишида.
Тухмат ичра ёнганда,
Бекитдим
Кўзимнинг қалбимга оққан ёшида.
Бир кун
Омонат бермак учун
Ўзимдан сўнг яшовчи инсонларга —
Сенинг номингни
Наслингнинг давомчиларига...

4. Жанг қилганмиз, жанг қиламиз

Иккимиз ҳам жанг қилганмиз.
Сен ўтли,
Мен «совуқ» қурол билан
Сен — милтиқ, тўп билан,
Мен — камчи, таёқ билан
Пайт бўлдики
Эҳтиёт бўлганмиз —
Сен сигарет алиштирмақдан,
Мен лампа ёндирмоқдан.
Сенинг қўлингдан
Қўроғшин олдилар,
Менинг оёғимдан тикан.
Пайт бўлибдики сен
Намли, совуқ хандақларда
Ёмғир каби ёққан ўқлардан
Чўғга айланган
Милтигиндан исингансан
Мен-чи, ота,
Балки у он
Юрагимни ўйган, тешган ҳасратингдан
Титраганман, увушганман...
Йўлларга, изларга қарадим
Ҳар кун минг қарра.
Келмадинг.
Чақалоқларинг табассуми
Сочма оташларига айланиб
Ёйилди уфқларга,
Келмадинг...
Неча-неча шаҳарлар кездинг,
Қишлоқлардан ўтдинг;
Номинг тушди тилга, оғизга.
Адресинг ёйилди
Бир парча қоғозга:
Номсиз тепа, дараксиз ота...
Балки сен
Йўқ бўлиб қолган болалигимни
Ахтармоқ орзусига тушганмисан?
Уни ахтаришинг басдир, ота.
Уни ахтармоқ абасдир, ота!
Биз унинг учун жанг қилганмиз —
Сенинг юрагингда!
Биз унинг учун жанг қиламиз —
Менинг юрагимда...

Ахад МУХТОР

Излар

Қўшни қишлоқ, ёдга олдим сени мен,
Хотиримда жонланди-ку кўп сирлар:
Чопганимда ўтлоқларни оралаб,
Оёғимни шудринг ювган ҳар саҳар.
Замон ўтди, шом пайтидир бу ерда,
Эл нафаси ҳаёт берган тупроққа.
Чаманларда, дараларда, чўлларда,
Гулчечаклар гилам солган тупроққа.
Соф ҳавонгда сўнмас ҳаёт ишқи бор,
Ойна булоқ чайқалибди, тинибди.
Болаликдан таниганин у излар
Икки юртни бирлаштириб турибди!

Ўрмонда

Балдоғи махмурли,
Бутоғи кўзгули,
Япроғи хинали дарахтлар
Бўй чўзар кўкларга.
Қуёшнинг шуъласи
Чарчаган йўловчилар янглиг
Йўл ахтарар, из қидирар
Етгали ерга.
Ҳафиф бир ел эсди,
Силади паришон ўрмон сочини.
Уфурди тароватини, атрини —
Винафшалар ёзди қўлочини.
Майин бир ел эсди,
Япроқлар
Ошиқларнинг дудоқлари каби
Бир-бирига туташди.
Милён-милён юракларнинг
Хазин таронаси юрт ошди.
Муҳаббат тўла юраклар
Гапирмас, тинмас, куйлар.
Куйлайди у товабд,
Еник, майин таронасини.
Куйлар
Ҳамма ҳам англади бир тилда,
Эшитган бўлмаса-да сасини...

Ихтиёр РИЗО таржималари

БОКУ

Янги шеърлар

Янги шеърлар

Янги шеърлар

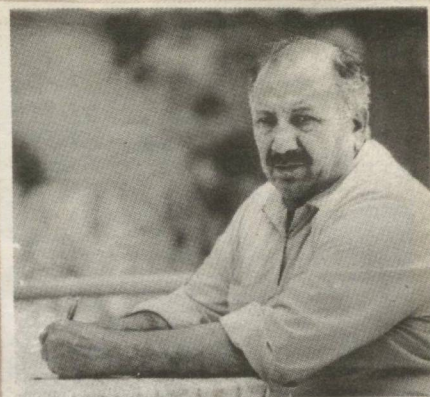
Янги шеърлар

ШЕЪРИЯТ

Юрагим
Ич-ичидан қалтираб кетар гоҳо,
ночор қолиб,
дунё ишларини ўйлаган замон.
Дилга гулув солар
ТАФАККУР — даҳо
тақдирдан тилайман,
тақдирдан
осойиш, омон.

Юрагим
ёрилиб кетгундай гоҳо:
биз «она» атаган сирли табиат,
ўттизинчи йилларда,
Украинада,
ўз боласин сўйиб еган оналар каби,
ўз бағрида аллалаган,
ўз бағрида азизлаган,
ўзи бор қилганларин
барбод қиларкан
Яшаш ҳақиқати —
минг бир парда ортидаги
довруғи азалдан абадгача кетган
сирли гўзал.
Унга етишмоқ — ҳаёт,
йўлида қурбон бўлганлар эса...
Муҳаббатдан ёнган юрагим
музлаб кетар гоҳо,
Қулогимга
Ҳофизнинг овози келар Шероздан
«Ки ҳеч кас накшуду, накшояд
бо ҳикмат ин муаммор!»
Хайём кўза ясар
бобом хокидан,
Хайём кўзадан куйлаб сипқорар,
асло май эмас,
Хайём менинг қоним сипқориб келар,
Навоий
замонлар шикоргоҳида
ов қилар,
мисраларни тизган — тийри камон,
мен — оху,
юрагим — нишон.

Гоҳо,
кўзи қон қўркув
юрагимга бостириб кирар.
Боши битта,
шуҳрати
шоҳларидай қўш
Искандари Зулқарнайн бўлиб.
Бобом тақдирини,
менинг тақдирини,
болам тақдирини,
ТАРИХНИ
алламбало алломаларга ишонма,
ишониб қўйма,
даҳо ШЕЪРИЯТ!
Мўъжизаалар
зериккан қимсаларининг
Лох-Нессдаги эртаги эмас
Мўъжизаалар —
уч ўткир қиррали Бермуд,
юрагимга санчилиб турар.
Ҳаёт —
беш кунлик меҳнату
беш кунлик роҳат,
яйраб ишламоқлик,
яйраб яшамоқлик керак-ку, дейман.
Бироқ,
қаро тундан қўрқадими, дейман юрагим,
узун тунлар гоҳо
чўчиб уйғониб кетаман,
параддаги аскардай

Ихтиёр РИЗО

қарс-қарс босиб
юрагимга кирар
кафандай оқ либос кийган
оппоқ Ваҳм.
«Нега қўрқасан? — дер, —
Эгнимга кийганим оппоқ пахтаг-ку.
Илҳом бўлганман-ку
шеърингга бир вақтлар.
Юрагингга пари бўлиб кирганман.
Пахтадай оппогингман,
ипакдай юмшогингман
яна меҳмонингман, Шоирим!...»
У-Уҳ!..

Ўйиб ололсайдим
сийратимга тикилган
кўзаларимни!
Лоқайд юмолсайдим,
лоқал юмолсайдим,
қиш бўйи уйқуга кетадиган
айиқлар каби!
Жиноятни бўйнига олиб
кўрсатма беришга ошиққан қотилдай
қорозга отиламан!
Қорозга!
Е худо, мадад бер,
кучлансин
шеърият!
Номингни сотиб,
ўзларини худованд билганлар кўп!
жуда кўп!
Мен ўзим...
алданган бир банданг...
Қаршингда тиз чўкиб,
кўлларини бўғзимга босиб,
юрагимнинг силққан қони билан
ювмоқ бўлаяпман
қора босган кўзаларимни!
Қаламимни
кўзаларим сиёҳига
ботириб-ботириб олаяпман!
Рақамлар ёзаяпман!
Қип-қизил,
қоп-қора
рақамлар
беш миллиён..
Йигирма миллиён...
Балки қирқ миллиён...
Миллиёнлар!..
Қаламим қизариб борапти,
чўғ бўлаяпти...
Портлаб кетмасайди,
портлаб кетмасайди,
қўлимда қаламим...
Қўлимда қаламим!..
Дилимда алашим...

Янги мавсумий либослар.

А. Рискиев сурати. (ЎзТАГ)

АЁЛЛАРГА ҒАМХЎРЛИК

Меҳнаткашларнинг турмуш шароитларини тубдан яхшилаш бугунги куннинг энг долзарб муаммоларидан биридир. Жумҳуриятимизда бу соҳада аниқ тадбирлар белгиланаётир. Айниқса камқонли ҳомиладор аёлларни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ҳамда бешин-

чи синфгача бўлган мактаб ўқувчиларини бепул овқатлантириш бўйича қилинаётган ишлар ана шу оқилона тадбирлар самарасидир.

Тошкент вилоятининг Оржоникизде ноҳиясида бу борада биринчи ишлар қилинаётир.

Ноҳияда шу йилнинг биринчи фаслидаёқ (кварталида) 1330 нафар моддий ёрдамга муҳтож деб топилган ҳомиладор аёлга 45000 сўмлик моддий ёрдам берилди. Ҳар ойда ўртача 500 га яқин бўлажак она махсус қайд қилиниш орқали дўконлардан 60 сўм миқдорида тўйимли озиқ-овқат маҳсулотларини бепул олишмоқда. Шунингдек, 7500 сўмлик текин дори-дармонлар ҳам аёлларнинг саломатлигини тиклашга сарфланмоқда. Ноҳияда болалар ва аёллар маслаҳатхонаси учун ҳам икки қаватли бино ажратилган.

Бироқ, бу ҳали аҳвол тўлатқис яхшиланди, деган гап эмас, муаммолар талай. Масалан, тур-

ли корхона ва муассасалардаги ишчи-хизматчиларнинг фарзандларини богча-яслига тўла жойлаштиришга эришилгани йўқ. Бунинг устига мавжуд 62 та богча-яслидан 29 тасигина яроқли, қолганлари қониқарсиз, шулардан 7 таси эса ҳалокатли аҳволда. Тўрт мингдан ортиқ богча ёшидаги болаларнинг оналари фарзандларини богча-ясиларга жойлаштириш учун навбатда туришибди.

Бундан ташқари аёллар ва болаларнинг саломатлигини тиклаш учун берилаётган маблағлар тўлиқ ишлатилмаяпти. Сабаби, ноҳияга берилаётган озиқ-овқат турлари кам, сутли ва гўшти маҳсулотлар ниҳоятда камёб. Ахир қуруқ маблағ, яъни пул билан қорин тўйдириб бўлмайди-ку! Берилган маблағларни тўлиқ ўзлаштириш учун юқори савдо ташкилотлари, савдо вазирлигининг кўмаги зарур.

Ҳасан БЕКМУРДОВ

ҚАДИМГИ МИНОРАЛАР СИРИ

Бундан салкам ўн тўрт аср муқаддам ҳозирги Марказий Вьетнам минтақасида Чампу деб аталган кучли ва тараққиётга эришган давлат ҳукм сурган. Чамларнинг келиб чиқишлари (ўша давлат аҳолисининг номи шундай аталган), уларнинг меъморчилиги ва ҳунармандчилиги ҳозиргача сир бўлиб қолаётир ва кўплаб олимларнинг бошларини қотираётир.

Бугунги кунда вьетнамлик тарихчилар, меъмор-

лар, бинокорлар чам маданиятига онд минора-ибодатхоналарнинг ҳажман улғувор иншоот эканлиги, меъморчилигининг ўзига хослиги ва ҳалигача сир бўлиб қолаётган қурилиш услублари жумбоғини ечишга киришди. Ғишларнинг ўта мустаҳкамлиги, уларнинг бири-бирига киришиб кетганлиги олимларни лол қолдирмоқда. Ваҳоланки, ҳалигача бирорта ибодатхона атрофида ҳам ғишларни бир-бирига боғлайдиган қоришма тайёрланганлигини тасдиқловчи далиллар топишгани йўқ.

Олимлар кўп ҳолларда, ибодатхоналар пиширилмаган — хом ғишлардан, ҳатто бутунлай нами кетиб улгурмаган ғишлар-

дан тикланган, деган фикрда тўхталмоқдалар. Фа-разларга кўра, ибодатхона ғишлардан тиклаб бўлинганидан кейин атрофга ўтинлар қаланиб, иншоотни пишириш учун ўзига хос хумдонлар ясалган, бу хумдонларнинг ҳарорати ниҳоят даражада юқори бўлган. Кучли ҳарорат таъсирида ғишлар пишириш жараёнини ўташдан ташқари бир-бирига киришиб-ёпишиб кетган ва охир-оқибатда мангу сақланадиган метин иморатларга айланган. Иншоотларнинг худди шу тариқа мустаҳкамлик меъёрига етказилганини «хумдонлар» юқорисидagi ҳаво ўтказадиган тирикчилар ҳам тасдиқлайди. Буларнинг ҳаммаси тўғри. Бироқ

яна бир нарсга жумбоқлигича қолмоқда: агар шунчалик баланд иморатлар хом ғишлардан тикланган бўлса, нима учун улар пишириш-куйдириш жараёни бошлангунга қадар ўз оғирлигини кўтаролмай қулаб тушмаганлар?..

НОҒАҲОН ДАРВОЗА тақиллаб, ота-боланинг суҳбати бўлинди. «Ким бўлдикин?» Музаффар отасига бир нигоҳ ташлади-ю, ўрнидан сакраб туриб, дарвоза томон юрди. Йўлак қоронғи бўлгани учун чироқни ёқиб, дарвозани очди ва останада турган ун заводи омбор мудири — Хўжа Сайфиддиновни таниб қолди. Унга салом беришга оғиз жуфтлаган эди, у ўзи гапга тушиб кетди:

— Э, э... қачон келдингиз, укажон? Сизни ҳам кўрадиган кун бор экан-ку? Тан-жонингиз соғини? Ишлар?.. Эшитишимча, Душанбеда каттакон домла эмишсиз... Яхши, ҳўб яхши. Дўстлар қатори бизнинг ҳам бошимиз осмонга етди.

Музаффар уни уйга таклиф қилди.

— Йўқ, укажон, вақтим зиқ. Дадангизга зарур гапим бор эди. Агар уйда бўлсалар, Хўжа амаким сизни чақираяптилар, десагиз.

— Кириш, дадам уйдалар, гурунглашасизлар...

Бир зумлик иккиланишдан сўнг кишлоқ одамлари каттаоғизу бадавлатлигидан Хўжамаст деб лақаб олган Сайфиддинов:

— Ҳай, ичкарида гаплашсам қайтадиганга яхши, — дея Музаффарнинг ортидан ҳовлига қадам қўйди.

Насим амаки меҳмонни очик чеҳра билан кутиб олиб, тўрға ўтказди. Салом-алиқдан кейин пиёлада чой узатаркан сўради:

— Қайси шамол учирди, Хўжабой? Бизнинг кулбаи вайронага ҳам қадам ранжида қиларкансиз-да?

— Турмуш тақозоси, ака... Сизни бир кўриб ўтай, дедим...

Жимиб қолишди.

Музаффар ҳам сукутга чўмди.

Насим амаки мошғуруч соқолини силаб, айвон четига кўз ташлади.

Сайфиддинов чойи аллақачон совиб бўлган пиёлани уялиқчираб зўр-базўр лабига элтарди. — Гапиринг, Хўжабой, — деди ниҳоят Насим амаки сукутга барҳам бериб.

Музаффар дадасининг овозидан чўчиб тушиб, меҳмонга синчков назар ташлади.

— Гапимни эшитмоқчи бўлсангиз, ака, — деди Сайфиддинов дадилланиб, — айтаман. Гап шуки, камомад топишди. Агар ёрдам қилмасангиз, нақ қапам қўяди.

— Келиб-келиб, мўйсафид одамдан ёрдам сўрайсизми? Менда ортиқча пул қайдан бўлсин?!

Насим амаки истеҳзо оҳангида-гапирганини Сайфиддинов ётунмади, ё...

— Анча-мунча одамга учрадими, ака, беришмади. Охири узоқ бош қотириб, сиздан бўлак ҳеч

Саттор Турсун — 1946 йилда Бойсун ноҳиясида туғилган; «Садои Шарқ» жаридаси бош муҳаррирининг ўринбосари.

Саттор ТУРСУН,
Тожикистон Ленин комсомоли
мукофоти лауреати

Азалий ижодий ҳамжорлик — ўзбек ва тожик халқларининг отамерос анганаларидан. Шарқнинг буюк мутафаккирлари Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоийнинг табаррук номлари билан боғлиқ ўзаро ҳамжорлик анганалари асрлар силсиласида сайқал топди ҳамда Шўролар даврида янада такомилга етди. Бу борада устод Садриддин Айнийнинг хизматлари беқиёс. Ўзбек ва тожик шўро адабиётларининг олдинги сафларида турган ижодкор ва санъаткорларимиз ҳам ҳар икки халқ ўртасида асрлар давомида қарор топган яхшилик ва эзгулик қадриятлари доимо устивор бўлишига ҳисса қўшдилар. Ана шу дўстлик дарахтининг илдизлари ҳамешаликка мустаҳкам бўлиши қадимий анганаларимизга садоқатимизга жуда-жуда боғлиқ.

Маълумки, «Гулистон» жаридаси ўз муштарийларини вақт-вақти билан тожик биродарларимизнинг адабиёт ва санъат соҳасида эришган ютуқларидан воқиф этиб боради. Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар, Жалол Икромий, Деҳотий, Фотеҳ Ниёзий, Раҳим Жалил, Гулрухсор Сафиева, Лойиқ Шерали, Убайд Ражаб каби адиблар, СССР халқ артистлари Жўрабек Муродов, Малика Қаландарова янги санъаткорлар жаридамиз саҳифалари орқали ўзбек мухлисларининг меҳрига тушган. Ўйлаймиз ва умид қиламизки, бундай анганалар ўзаро ҳамжорликда бундан кейин ҳам давом этади ва яхши самаралар бераверади.

Эътиборингизга яна бир иқтидорли тожик ёзувчиси Саттор Турсуннинг ижодидан намуна ҳавола этамиз.

ОДАМИНИНГ ЮЗИ

Ҳикоя

ким дардимга даво бўлмаслигига ақлим етди.

— Бу гапларни қўя турунг, — деди Насим амаки ва сал ўйчан ҳолда сўради. — Қанча керак ўзи?

— Икки минг... Елкамга офтоб тегиши биланоқ қайтараман.

— Икки минг дедингизми? — такрор сўради Насим амаки пешонасини силаб. — Хўп, қани дастурхонга қаранг-чи.

Музаффар қоронғи боққа тикиларкан, ўша йили ҳам худди бугунгидек дилкаш эди, деган ўйга борди. Қорин тўйиб овқат емоғу ёқимли шабада эсиб турганда чалқанча ёғиб мусаффо осмоннинг соҳир юлдузларини томоша қилмоқ қайда дейсиз — очарчилки!

Сайфиддиновнинг ташрифи уруш йиллари билан боғлиқ воқеаларни бир-бир ёдига туширди. «Мана, фалакнинг гардиши яна айланиб келди, — дея дилидан ўтказди у. — Минг қўйли бойнинг миш бир қўйлига тушибди, деб бежиз айтилмаган экан. Агар ўша воқеа олдинроқ эсимга тушганда, уни дарвозага йўлатмасдим. Наҳотки, дадам унутган бўлсалар?...» Музаффар ўшанда саккиз яшар болакай эди...

Дадасининг эғнида аскарлик либоси, оёғида этик, енглари шимарилган, киётида каттакон кетмон — дадил қадам ташларди.

Музаффар узум пишигигача каллаи саҳардан шомга қадар Боғболода бўларди. У дадасининг чаққон ҳаракатларини ҳавас билан кузатарди... Тўрт-беш йилдан бери қаровсиз ётган заранг ерни ағдарганида юзидан тер томчилари қуёш тафтида худди марвариддек товланарди.

«Ҳаҳ! Ҳаҳ! Ҳа-аҳ!», дея кетмон чопаркан, дунёда дадасидан бақувватроқ одам йўқдек эди. Шунда табиатан камгап дадаси бир лаҳза бўлса-да, тин олиб, ташналигини қондирсин учун булоқдан кўзада сув ташиб турарди.

Музаффар дадасининг қандай ўт ўришини ҳануз яхши эслайди! Ўроқ бир текис садо чиқариб, нари-бери бориб келар, ҳаял ўтмай ёнида ўт уюми ҳосил бўлар эди. Музаффар ўроқнинг ялтироқ дастасидан кўз узолмасди...

Отаси уйдан йиртиқ шолча, кўрпа-тушак ва қозон-товоқ келтириб, тепаликка қурган чайласига кўчиб кирди.

Музаффар ҳар куни уйларида хабар олиб, қайтишда нон ёки иссиқ овқат кўтариб келарди. Баъзан дадаси сув тараганида, ягана ё хомтоқ қилганида, чайладан чиқмай, боғни қўриқлаб ўтирарди.

Қуларнинг бирида онасини негадир ғамгин ҳолда кўрди: кўзлари қизариб шишган — узоқ йиғлаган эди чоғи.

— Ҳа, ойи? — деди Музаффар ажабланиб.

— Музаффаржон, болагинам, нуридийдам! — онаси уни қучоқлаб, юз-кўзларидан ўпди. — Даданг яхшимилар? Нима қилаяптилар?

— Хомтоқ...

— Негат ўзлари келмадилар?

— Ишлари кўп, ойи. Сен бориб кел, дедилар... Бирон егулик оборишим керак.

— Онанг жонингга садақа, уйда ҳеч вақо йўқ-ку?

— Унда, мен кетдим.

— Борақол, ўғлим, дадангга ёрдам бер. Айтгинки, вақт топиб, бир келиб кетсинлар.

Музаффар онасининг бу ҳолатидан эзилиб, истар-истамас Боғболога равона бўлди.

Кечқурун ота-ўғил икковлон уйга қайтишди. Оч қолганидан дам-бадам Музаффарнинг кўнгли беҳузур бўларди. Бугун туз тотигани йўқ. Қунига бир сиким арпаю узум еб, тойчоқдек диконглаб юрарди. Ойиси нима сабабдан нон бермади? Ахир, бир йил муқаддам: «Ўруш тугаб, даданг эсон-омон қайтса, ҳеч қачон оч қолмайсан», демаганмиди! Мана, дадаси сиҳат-саломат қайтиб келди, аммо нон қани?!

Кичкина Музаффар супа лабидан ана шундай ҳаёллар оғушида хомуш ўтирарди.

Баногоҳ, ичкаридан онасининг йиғиси қулоғига чалинди; овоз узокдан келаётгандек эди.

Салдан кейин дадасининг овози эшитилди:

— Колхознинг аҳволи бизникидан аъло эмас. Сабр қилсанг, ҳаммаси ўрнига тушади...

СМОНУ заминни қоронғулик чулғаб олгандек эди. Дадаси Музаффарнинг қўлидан ушлаб, кўчага отилди. Унинг боши эгик, хаёли паршон эди. Оғир-оғир қадам ташларкан, гоҳо ўғлининг кичкина қўлчаларини силаб-силаб қўярди.

Оқшом Музаффар дадасига диққат билан тикилиб, у ўзини анча олдириб қўйганини сездди. Соқоли ўсган, чехраси тунд, лаблари ёрилиб кетган. Пайдор, кучли қўллари офтобда куйиб, пўст ташлабди. Қафти ва тирноқлари остини яра-чақа босибди. Аскарлик кийимлари ўнгиб-эскирибди. Қўйлагининг орқаси ачимтир тердан шўра босган...

Бир пайт рўпарадан эшитилган «Ассалому алайкум!» деган овоз ота-болани ҳушига келтирди: бир неча қадам нарида ун заводининг омбор мудири Хўжамаст турарди. Юзи калишнинг ичига ўхшаш кип-қизил Хўжамаст тамаки тутидан саргайган тишларини кўрсатиб илжайди:

— Саломатмисиз, ака? Келганингизга уч-тўрт ой бўлибди-ю, бундоқ жамолингизни кўрсатмайсиз-а.

Хўжамаст ва Музаффарнинг дадаси қучоқ очиб қўришдилар. — Худога шукур... Қимирлаб юрибмиз.

— Тирикчилик қалай? — Бир нав, укажон... урушнинг қасрига уч-тўрт йил оч қолдиганга ўхшаймиз.

— Агар бирон масалада танқислик сезсангиз, бемалол айтаверинг. Қўлдан келганча ёрдамлашаман.

Ҳамон Музаффарнинг ёдида — ўшанда дадаси бир лаҳза иккиланиб турди-да, сўнг:

— Бир халта бугдой топиб берсанг, кошкийди, — деди.

— Асло азият чекманг, ака. Бугдой ҳам гап бўлтирми? Эрталаб жиянни уйга юборинг. Ўзингиз биласиз, отлиққа ҳам топилабди. Лекин сизга... бир иложини қилармиз.

— Илоим барака топ, укажон!

Хўжамаст пастга, улар юқорига қараб кетишди. Энди отанинг кайфияти бўлакча, жилмайиб қадам ташларди.

Ўша кеча Музаффар чайлада ухладди; дадаси азонгача қарий бир гектар боғни сугорди.

Пешин чоғи Музаффар чой қайнатди.

КУНИМИЗГА

БИР НАЗАР

Турмушимизнинг ҳамма соҳаларини қайта қуришга киришганимизга, мана, беш йил бўлди. Кишилар рўй бераётган воқеалар ҳақида фикр юритмоқдалар, амалга оширилган, бошланган ва келгусида қилинадиган ўзгаришларни чамаламақдалар, ўтмишдаги ишларга таққосламоқдалар, қайта қуришнинг ютуқлари ва муваффақиятсизликларини таъкидламоқдалар. Ҳақиқатдан ҳам, иқтисодий-сиёсий танглик ёқасига келиб қолган жамиятимизни оёққа турғизиш учун бошланган инқилобий қайта қуриш йилларида биз нимага эришдик-у, нималарга эриша олмаганимиз?

Энг аввало, ўтган беш йил давомида мамлакатда юзга келган аҳвол чуқур таҳлил этилганлиги, салбий ҳодисалар илдизи очиб ташланганлиги, жамиятни маънавий жиҳатдан пок-лантиришнинг, одамларнинг ижтимоий фаол-

лигини оширишнинг бошланиши бўлди. Бугунги кунда жамиятимизда долғали жараёнлар, эҳтирослар, манфаатлар кураши қизгин давом этаётди. Қайта қуриш берган ошкораликни ўз манфаати учун қурол қилиб олган баъзилар шу кураш жараёнида тарихий меросимиздаги жамики чинакам ютуқларни йўқ қилиб ташлаш, ахлоқий ва маънавий йўл-йўриқларимизни шу пайтгача эътиқодга бўлган садоқатимизни шубҳа остига қўйишга уринмоқдалар. Ҳатто В. И. Ленин меросини ва Ленин шахсини сохталаштириш ва бадном қилишга ҳаракат қилинаётди. Лекин фақат ўтмишнинг танқид қилиш билан қайта қуриш муваффақиятини таъминлаб бўлмайди. Ўтмиш сабоқларини эсдан чиқармаган ҳолда келажак сари қадам ташлашимиз керак.

Ҳозир жамиятимиз катта иқтисодий-сиёсий тангликни бошдан кечираётди. Чунки барча соҳаларда тушов бўлиб турган турғунлик дав-

рининг оғир мероси тезроқ ўнгиланиб кетишимизни мушкуллаштирмоқда. Шунинг учун партия анжуманларида, СССР халқ депутатларининг курултойларида тезроқ иш услубимизни янгилашга, иқтисодиётимизни қандай бўлмасин, тангликдан олиб чиқишга алоҳида аҳамият берилмоқда.

Секинлик билан бўлса-да, қайта қуриш самалари халқнинг турмуш тарзида ўз аксини кўрсатаёпти. Жумҳуриятимизда кечаётган мурраккаб вазият ҳам ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этиш билан барқарорлаштири-лаётди. Қабул қилинаётган қонун ва қарорлар негизда иқтисодиётда кескин бурилиш бўли-ши кутилаётди. Масалан, жумҳуриятдаги барча қишлоқ аҳолисини ер участкаси билан таъминлаш тўғрисидаги қарор чинакам ҳаётбахш қарор бўлди. Шу қарор асосида бир ярим миллионга яқин оила ўз томорқасини кенгай-тириб, уй-жой қуриш учун қўшимча ер олди. Қўшимча томорқаларга экилган биринчи экин-лар ҳозирданқо бозорларимизнинг мўл-қўлли-гини таъминламоқда.

Жумҳурият партия ва ҳукумати аҳолининг даромадлари кам табақаларини ижтимоий жи-ҳатдан муҳофаза қилишни мустақамлаш учун 1990 йилда жумҳурият ва маҳаллий бюджет ҳисобидан қўшимча равишда 142 миллион сўм пул ажратди. Шунингдек, бешинчи синфга бўлган мактаб ўқувчиларига бепул нонушта берилмоқди. Камқонлик касалига дучор бўлган ҳомиладор аёлларни 36,6 миллион сўмлик озик-овқат ва дори-дармон билан текин таъминлаш амалга оширилмоқда. Кам таъмин-ланаётган оилаларга берилмаётган моддий кўмак ҳам, яқинда жумҳурият президентининг қарори билан уруш ветеранлари ҳамда кўп болали оналарнинг имтиёзларини кўпайтириш

Сайфиддинов чўчиб тушди, ор-қасига қараб, болани кўргач:
— Э, сенмисан? Қани кел,
— деди-да, ўрнидан туриб сўраш-ди. — Қопинг қани?

Музаффар орқасига қайтиб, хуржундаги қопни олиб келди-да, қўшқўллаб Сайфиддиновга узатди.

— Неча сўм келтирддинг?
— Пул олиб келмадим.
— Нега?

— ...
Сайфиддинов бир зум ўйланиб тургач, қаҳр аралаш қопни қай-тариб берди:

— Бунақаси кетмайди. Бориб дадангга айт: тўрт юз эллик сўм берса, давлат омборидан бир хал-та ун топиб бераман. Хўпми? Амаким шундай дедилар, дегин... Текин бера олмайман. Наҳотки, шунга ўзининг ақли етмаса.

Кичкина Музаффар: «Хўп», дея дарвоза ёққа юрган эди, бе-хосдан янганинг шангиллагани қулоғига кирди:

— Бу қандай безбетлик! Чўн-тагиде ҳемири йўғу, уялмай-нет-май одамларнинг уйига қоп кўта-риб келишади-я! Кўнгиллари бургдой нон тусаб қолдиби-да...

Дадаси Музаффарни дарвоза олдида кутиб олди.

— Ҳа, ўғлим, қуруқ қайтиб-сан?

— Тўрт юз эллик сўм берсан-гиз, эртагаёқ омбордан бир халта ун топиб бераман.

— Шундай деб айтдим-а?

— Ҳа. Ўзи ҳовли ўртасида буг-дой тозалаётган экан... — Ота син-иққина кулимсиради, ўғлини эшак устидан даст кўтариб ол-ди-ю, қучоғига маҳкам босди.

Ана ўшанда Музаффарнинг да-даси урушдан қайтганидан бери

илк марта овозини баралла қўйиб, хўнграб йиғлаган эди.

* * *

— Музаффар, хў, Музаффар! Насим амакининг нидосидан Музаффар ўзига келди.

— Ичкаридан «лаббай» деган ингичка товуш эшитилди.

— Ўша тўйга аталган пуллар-ни бу ёққа олиб чиқ.

Она тугунчани хомуш ҳолда кўтариб Насим амакига берди ва пойгакка ўтирди.

Насим амаки тугунчадаги пул-ларни санабга тушди.

Музаффар Сайфиддиновга раам солди. Унинг қарахат юзла-рига қон югурган, қисик кўк кўз-лари шўхчан ўйнар эди.

— Мана, Хўжабой — бори шу. Бир минг олти юз сўм. Жиянин-гизнинг никоҳ тўйига йиққан эдик, — Насим амаки пулни Сайфиддиновга узатди. — Эрта-га бозор, сизини сотишга улгурсам, тагин тўрт юз сўм то-пиб бераман.

— Илойим, бирингиз мингга кўпайсин. Мени ҳам худо қўлла-син, бел боғлаб хизматингизда бўлай.

Сайфиддинов пулни чўнтагига тикиб, саросимада ўрнидан кўз-галди. Насим амаки қалишни оёғига олиб, кузатишга шошил-ди.

Музаффар билан онаси қимир-лашмади.

— Хайр, укажон! Хайр, янга! Хўжамаст олдинда, Насим амаки унинг орқасидан юришди. Дадаси қайтиб келгач, Музаф-фар уни саволга тутди.

— Нима, дада, эсингиздан чиқ-дими? Ахир, у бир вақтлар сизни

ярим халта бугдойга алишмаган.

— Одамдан яхшилик қолади...

— Хўш, нега пул бердингиз? Нега оёғингни ҳовлидан уз, деб айтмадингиз? Яна сизини ҳам сотмоқчи бўлаяпсиз...

— Ўзингни бос, болам! Биров ёмонлик қилганда ҳам яхшилик билан қайтарган маъқул. Тур-муш... Сенга нима дейин? Ҳали кўп нарсани англаб етмайсан, ўғлим. Отангнинг қотилига онангни бер, дейишади. Кўп аса-бийлашмай чойдан узат, чанқа-дим.

— Йўқ, дада. Мен бундай ким-саларга яхшиликни раво кўрмай-ман. Ахир, у ўғри-ку! Ўғри бўл-маганда, омборидан камомад чиқармиди?

— Одамнинг юзи иссик, дейди-лар.

— Бало юзига урсин! Жиноят қилдимми — жазосини тортин. Сиз бугун қўлласангиз, сувдан қуруқ чиқиб, эртага кингирлиги-ни давом эттиради. Нокас топса мансаб бедаво бўлур, илон кучга тўлса аждаҳо бўлур, деб бекор айтишмаган, ахир.

Музаффар катта ишга жазм эт-гандай дарвозага югурди.

— Қаёққа!! — деди дадаси ха-вотирга тушиб.

— Хўжамастнинг уйига, да-да... Пешона тери билан топган пулимиз бир лаънатининг қор-яқини оқлашини истайман! — қатъий жавоб берди ўғил.

Насим амаки дарвоза томонга қараб қўйди. Лекин... ўрнидан кўзгалиб, Музаффарни йўлдан қайтаришга мажбур қолмаган эди.

Тожиқ тилидан
Бахтиёр ОМОН
таржимаси

Ота уйдан келтирган тугунни очди. Унда туршак ва озгина ку-рут бор эди. Яхши кайфият билан чой ичдилар. Кейин ота ўғлининг бошини силаб қўйиб, яна бог ичи-га шўнғиб кетди.

Номозшом маҳали уйга қайт-гач, дадаси кўшнининг эшагини сўраб олди.

— Хўжа амакининг ҳовлисини билсан-а, ўғлим! — сўради Му-заффардан.

— Ҳа-а...

— Унда, мана бу эшакни ми-ниб, тезда ўша ерга борасан.

Музаффар Сайфиддиновнинг ҳовлисига яқинлашгач, эшакдан тушиб дарвозага боғлади-да, қўрка-писа ичкарига мўралади.

Ҳовли саҳнига гилам тўшалиб, устига бугдой тўкилган — уни шамоллатишарди... Музаффар бир муддат қараб турди. Бунинг кирганини ҳеч ким пайқамади. Сайфиддинов энгашган кўйи хо-тини билан бугдой бошоқларини ажратарди.

Музаффар яқинроқ бориб, са-лом берди.

ҳақида эълон қилинган қарори ҳам халқнинг жамиятимиз танлаган янги йўлга бўлган ишончини янада мустаҳкамлади.

Кайта қуриш шарофати билан ғоявий-сиёсий соҳадаги ўзгаришларни кузатиб турибмиз. Илк бор сайловлар оз бўлса-да, демократик руҳда ўтди. Халқ ўз дардини тинглайдиган кишиларни илгаригидай кўр-кўрона эмас, ўйлаб сайлайдиган бўлди. Масалан, бу йилги Ўзбекистон ССР Олий Советига 500 сайлов ўрамадан 1094 киши депутатликка номзод қилиб кўрсатилди. 95 ўрамда такрорий овоз бериш, 36 сайлов ўрамада янгидан сайлов ўтказишга тўғри келди. Биринчи марта мухтор вакилларнинг анжумани жумҳуриятимизда ошкора ва демократия руҳида ўтди. Депутатлар кўрилаётган ҳар бир масалани чуқур ҳис қилган ҳолда, фикр-мулоҳаза билан муҳокама қилдилар. Лекин тўғриси айтиш лозимки, ҳали кўпгина депутатларимиз халқ дардини юракдан ҳис қилиб, сайловчилари берган ваколатни оқлашга қодир эмасликларини намоён қилиб қўйдилар.

Баҳс ва мунозараларга бой бўлаётган Олий Советлар сессиялари кейинги вақтда кишиларни бироз зериктириб қўяётгандай. Тўғри, қайта қуриш олдимизга қўяётган, илгари сураётган масалаларни равшанлаштириб олиш учун мунозаралар керак. Лекин ҳозир кўпроқ амалий иш ҳал қилувчи масалалар. Халқ ҳозир қайта қуришдан турмуши фаровон бўлишини кутмоқда. Рўзгор учун кундалик ишлатиладиган нарсаларни ҳам маҳсус қайд қилинган ҳарид қилиш уларнинг асабини қақшатаётди. Ҳатто кишлоқларда гўзапояни қуйдириб, унинг қулидан совун ўрнида фойдаланиш ҳоллари бўлди. Дўкон пештахталари, борган сайин қашшоқлашиб бораётди. Аёлларнинг бир жуфт 60 сўмлик туфлиси чайқовда 200 сўмга чиқиб кетди. Жамиятдаги вазиятнинг беқарорлиги ва бошқа сабабларга кўра мамлакатда пул қадрсизлиги ниҳоятда ўсиб бораёпти.

Узоқ вақт давомида жамиятимизда етилган муаммолар халқдан яшириб келинди. Оғзига кучи етмаганлар турли минбарларда туриб ўзбек халқини боқиманда дейишса ҳам индамай келавердик. Бундан ташқари марказий матбуот, радио ва телевидение жумҳуриятимизда рўй берган воқеаларни истаганларича тўқиб-бичиб ёздилар. Аммо уларни тўғри йўлга солувчилар топилмади. Ҳатто «лофни қотирган» мухбирлар турли мукофотлар билан тақдирланди. Ўзбекистондаги нопок ишларининг чуви чиққандан кейин ҳам Гдлян ва Ивановнинг рўшноликда юриш халқнинг норозиликка сабаб бўлди. Агар давлатимиз келажаги кўп жиҳатдан миллатлараро муносабатларнинг қандай таркиби топишига боғлиқ бўлар экан, унда бу соҳадаги ишлар аниқ ечимини топиши керак.

Аслида жумҳуриятимиз иттифок фондига тўққиз миллиард сўмга яқин фойда келтиради. Ҳар йили Ўзбекистон заминидан 1 миллиард 700 минг сўмлик маъдан қазиб олиб кетилади. Олтин қазиб олинаётган заминдаги қишлоқларнинг аҳоли эса ҳаммага маълум. Жумҳуриятимиз кишлоқларининг атиги 14 фоизи газлаштирилган, бир фоизи сув ва чиқинди тармоқларига эга, 3500 дан ортиқ аҳоли истикоматгоҳлари соғлиқни сақлаш, савдо ва маданий дам олиш муассасаларига муҳтож. Бугунги кунда жумҳуриятимиздаги яна бир йирик муаммолардан бири ишсизликни бартараф этишдир. Ҳозир ижтимоий фаолиятга жалб этилмаган бир миллиондан ортиқ ишсиз бор. Ваҳоланки, Ўзбекистонда етиштирилаётган пахтанинг 90 фоизи, жуннинг 96 фоизи, қорақўлнинг 71 фоизи, термининг 33 фоизи хомашё сифатида ташқарига олиб чиқиб кетилаётди. Хомашёни тўла-тўқис қайта ишлашни, тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ошириш билан иш ўринларини кўпайтириб, ишсизлик муаммосини ҳал этиш мумкин. Ана шуларни ҳал этиш учун ҳам жумҳуриятга том маънодаги тўла-тўқис иқтисодий мустақиллик зарур.

Ниҳоят иқтисодий ва маънавий мустақиллик сари илк қадамлар ташланди. Ўзбек тилига Давлат мақомининг берилиши ҳам маънавий мустақилликнинг нишонаси бўлди. Жумҳуриятимиз 1991 йилдан иқтисодий мустақилликка ўтиш учун тайёрларли кўраётди. Ҳозирча бу соҳада ҳал қилинмаган масалалар мавжуд. Масалан, Ўзбекистонда ҳар йили 30 минг тонна атрофида пилла етиштирилади. Унга тўланадиган нарх эса ҳар хил — Озарбайжонда бир килограмм пиллага 25 сўм, Қозоғистонда 22 сўм, бикида эса 12 сўм атрофида пул тўланади. Бу ноҳақликларни ҳал қилмасдан қуриб келажак сари қадам қўйиб бўлмайди. Қардош жумҳуриятлар билан ҳам фақат ўзаро манфаатдорлик асосидагина маҳсулот айирбош қилишни йўлга қўйиш зарур. Пахта яккахоқимлиги ҳам ҳамон кишиларга тинчлик бермаётди. Чунки, унинг салмоғи ҳамон беш миллион тоннадан пастга тушмаётди, ҳамон у сугориладиган майдонларнинг асосий қисмини эгалаб турибди. Демак ҳали деҳқоннинг косаси оқаришига бир неча қовун пишиғи борга ўхшайди.

Жумҳуриятимиз аҳли қайта қуришнинг мураккаб жараёнларини бошдан кечириётди. Бир томондан иқтисодий ислохотларни амалга ошириш зарур бўлса, иккинчи томондан давлат қурилишида муайян ўзгаришларни йўлга қўйиш. Мамлакатимизда, шу жумладан жумҳуриятимизда президентлик лавозимининг жорий этилиши ҳам қайта қуриш ишини тезлаштириш сари дадил қўйилган қадам бўлди. Жумҳуриятимиз меҳнаткашлари келажак сари бўлган ишончларини шу воқеа билан боғламоқдалар.

Инсон фаровон турмушини орзу қилади. Бунга унинг ҳаққи бор. Қайта қуриш эса инсоннинг мана шу улуғ орзусини амалга оширишга хизмат қилиши зарур.

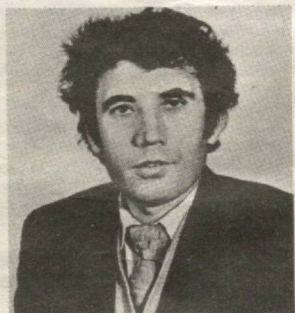
Абдураззоқ ҚАРИМ

Уйғоқ юракларга

Елвагай еллар ҳам тўхтайдди, чарчаб, Бўронлар ғазабдан бирпасга тинар. Ҳар тирик мавжудотки ором талаб, Офтоб ҳам толиқиб мизғийди тунлар. Ой-да қўяр бошин уфқ болишига, Юлдузлар парпираб кўз юмар саҳар. Фақат сизгагина мизғиб олишга, Имкон берилмаган уйғоқ юраклар!

Изладим, топдим

Не-не жумбоқларни уриниб, ечиб, Ҳаётда ташладим нури қадамлар. Имонга талпиниб, ёмондан кечиб, Ёнингизда дадил турдим одамлар. Ёнмоқ лаззатини Сиздан ўргандим, Бехуда ўтмади кечган ҳар дамим. Мен дунёга билмоқ учун келгандим, Изладим, ненидир топдим, англадим.

Давлатмурод САЪДУЛЛА

Сирли бир ўртаниш

Ҳаёл денгизига шўнғиди кўнғил, Бешовқин тўлқиннинг мавжланишидан. Ҳузурдан шодланди кайфият енгил, Тўлқиннинг фарахбахш авжланишидан. Тўлғониб-тўлғониб бир зебо умид, Хотиржам қалбига олов ташлади. Сабзадай суманбар тебранган юпанч, Сирли бир оламга уни бошлади. Юрак титроғида серишча бир ноз, Узгача жозиба, шодлик бор эди. Кимгадир пинҳона айтмоқчидай роз, Сирли хўрсинар-у, ўртанар эди.

ДАРАХТДА ЯШАЙДИГАН ОДАМ

Кения мамлакатининг Элдорст шаҳри фуқароси Кипкорир Веро Коситет ўзи учун доимий яшаш макони сифатида... дарахт устини танлади. Бу ғалати табиати одам бир неча йил бўлдики ўзининг асосий вақтини шаҳарнинг қоқ марказидаги улкан ва бесўнақай дарахт тепасида ўтказмоқда. У кечалари 15 метр баландликда қурилган чайлада ухлайди, кундуз кунлар эса, дарахтнинг пастки шоҳлариди ўтириб олиб, уста дукчи сифатида ҳар хил ҳайвонларнинг шакли-шамойлини, рўзгорда ишлатиладиган буюмларни ясайди. Гоҳи-гоҳида Коситет кўп сонли саёҳатчиларга ва бекорчиларга эртак айтиб беради, шахсан ўзи басталаган қўшиқлар-

ни қуйлайди. Одамлар 64 ёшга кирган кениялик бу «Тарзаннинг шохдан-шохга, дарахтдан-дарахтга сакрашини ҳайрат ва қувонч билан кузатадилар. Коситет ўзининг ҳаётини фалсафасини қуйидагича баён этади: «Мен бир нарсасга ҳайронман, нима учун мен ғарбдаги модага талпиниб ва африкача ҳаёт тарзидан воз кечиб, ўз халқимнинг ўтмишини, ўз маданиятимни рад этишим керак экан? Ахир маданиятимиз шаҳарлардаги ҳаёт тарзи ичида йўқолиб кетаяпти-ку. Шу боисдан мен Кения халқларининг қадимий анъаналари нафосатини, эртак ва афсоналарини қўлимдан келганича ҳозирги ёшларга етказишга қарор қилдим».

Дарёсини йўқотган қирғоқ

Хар қандай асар китобхонда муайян таассурот қолдиради. Китобхон ёзувчи тасвирлаётган воқеаларга ишонини ёки ишонмаслиги, эътироз билдириши ёки ундан қониқмаслиги ҳам мумкин. Эркин Самандаровнинг «Дарёсини йўқотган қирғоқ» романи шу жиҳатдан китобхонда бирмунча яхши таассурот қолдиради ва мунозарали фикрларни уйғотади, эътирозларга ҳам сабаб бўлади.

Асар қаҳрамонларининг ҳаракатлари турғунлик йилларида табиятга нисбатан шафқатсизлик билан муносабатда бўлиш натижасида келиб чиққан оғир оқибатларни тасвирлаш орқали очилади. Романда таъсирли, ишонарли ҳаётий қаҳрамонлар, ўқувчининг қалбига йўл топа оладиган саҳифалар анчагина. Биз шуларни назарда тутиб, романни шартли равишда уч қисмга ажратдик ва унинг биринчи бўлагига ёдда қоларли ҳаракатлар билан юзма-юз келдик. Булар шуҳратпарастлик билан юқори лавозимни эгаллаган партия раҳбари Болтабеков, Дулдулсой қурилишининг муовини Аминов, колхоз раҳбари Исроил раис (кейинчалик ижрокўм раис), район милиция бўлимининг бошлиғи Раҳмоновлардир.

Буларни нима учун эсда қоларли ҳаракатлар деб атадик? Шундай деб баҳо беришга, уни асослашга арзийдиган далилларимиз борми? Маълумки, насрий асарнинг, умуман бадий адабиётнинг энг муҳим хусусиятларидан бири — қаҳрамонни таърифламасдан тасвирлай билиш, унинг руҳий оламини очиб, жонли шахс сифатида гавдалантиришдан иборат. Юқорида тилга олинган қаҳрамонларни ёзувчи шу йўналишда ярата олган.

Раҳбар Болтабеков романда унча кўп кўринмаса-да, энг разил ишлари ўзгалар қўли билан амалга оширилади, ўз тасарруфидоғи ҳамма ишларни шу қадар усталик билан қўлга оладики, бу шахс гўё ҳеч бир ҳаяжонланмай қотиллик қилаётган кишига ва турғунлик йилларидаги фожияларнинг сабабчисига айланиб бораверади.

Аминов — ўз шахсий ҳаётини юксак даражада таъминлашга, ай-ши-ишрат билан бу дунёнинг гаштини суришга интиладиган ва бунга эриша оладиган одам. Раҳмонов эса — деярли ҳис-туйғулардан ва одамлиқдан маҳрум бўлган, ватан, табият деган тushунчаларни истаганча оёқости қила оладиган, ўзгаларга озор бериб, ундан роҳатланадиган шахс. Исроил раис ҳам шулар жумласидан.

Романда буларнинг ҳаммасини бирлаштириб турувчи нарсаси шух-

ратпарастликдир. «Бутуниттифоқ зарбдор қурилиши» деб эълон қилинган, аслида Аму ва Орол бўйи атрофидаги воҳанинг табиий муҳит ҳолатини бузадиган Дулдулсой ГЭСининг қурилиши турғунлик даври қаҳрамонларига шуҳратпарастликка эришишнинг барча йўллари очиқ беради. Негаки, улар разиллигини ва ёмон ниятларини ҳаммаша партияга содиқлик шиори билан ўрайдилар. Даврнинг ўзида эса бунинг учун имконият яратилган. Яъни воҳанинг табиий мувозанатини бузадиган ГЭС қурилиши планини давлат расмий равишда тасдиқлаб қўйибди. Бу ерга «умум-халқ иши», «меҳнат fronti», «зарбдор қурилиш» шиори остида комсомоллар, ёш мутахассислар жалб этилган ва ҳоказо.

Аслида нима бўлапти? Бу раҳбарлар оқибати халққа зиён-заҳмат, азоб-уқубат келтирадиган бу ишдан нима манфаат кўрадилар? Уларга қарши куч, халқ қудратининг заковати сезилмайдими? Турғунлик даврида, умуман жамиятимиз табиятда ақл-идроқни оёқости қиладиган, адолатнинг қанотини, ҳақиқатларвар кишиларнинг иродасини синдирадиган имкониятлар кўп. Бу ҳолат кўпича юқоридан нима буйруқ берилса, уни ҳеч ўйла-масдан ижро этадиган демагогларга катта йўл очиб беради ва ҳаммаша уларнинг парвозини таъминлаб туради. Романдаги Болтабеков, Аминов, Раҳмонов, Исроил раис кабилар маънавий жиҳатдан қашшоқ, илмий савиялари ўта паст бўлишига қарамай юқоридаги имкониятлардан фойдаланиб, ҳақиқат тантанаси учун курашувчиларнинг интилишини бўғадилар ва яна шу ишлари учун мукофотларга, орденларга ҳам эга бўладилар.

Романда адолат йўлида курашувчилар, табиятни поймол қилувчиларга бутун вужуди билан қарши турувчи қаҳрамонлар ҳам бор. Булар энергетик Дуҳанов, ёш мутахассис Ганжа, халқ орасида ҳурмат қозонган доно Мухаммад бўва, тўғрисўз, ноҳақликка чидай олмайдиган Қурбон домла, табият учун фидойий Ободлардир.

Дуҳанов Дулдулсой қурилишининг лойиҳасида табиятни поймол этувчи ҳолатларни Тошкентдан келган вакил Усов иштирокидаги ййғилишда исбот этиб беради. Шундай ййрик қурилишни, шифобахш туз қони ва тўқайзордаги ажойиб жонзотларни асраб қолган ҳолда барпо қилиш мумкинлигини ҳам илмий, ҳам ҳаётий мисоллар билан кўрсатиб беради. Лекин шунча мулоҳаза ва уриниш қурилиш бosh-

қармасининг муовини Аминовнинг: «Дулдулсой Бутуниттифоқ комсомол қурилиши деб эълон қилинган, у ерда турли миллат вакиллари бир ёқадан бош чиқариб кечаю кундуз ишламоқдалар, ўртоқ Дуҳановнинг сўзлари уларнинг қўлини ишдан совутади», деб айтган гапи билан чиппака чиқади. Шу тариқа Болтабеков, Аминов, Исроил раис, Раҳмонов ва бошқалар одамларнинг, ҳатто ўз фарзандининг (Дулдулсойда Аминов буйруғи билан амалга оширилган портлашларнинг бирида унинг ўғли ўлади) қурбон бўлишига қарамай, тантанавор митинглар ўтказилади, шов-шувга, қичқириқларга зўр берилади.

Мана шу тарзда турғунлик даври руҳи билан унинг раҳбарлари ўрта-сидаги ҳамоҳанглик ўйғунлашиб боради. Салбий кучларнинг ҳолати ва ҳаракатлари бирмунча теран очилади, ҳатто Аминовга ўғлининг ўлими энг катта раҳбарларнинг келишига бағишланган митингни ўз вақтида ўтказиш олдида ҳеч нарсаси арзимай қолади.

Романининг тили жозибали. Халқ сайлари, Гулдор кемадаги саяҳатлар, тўй манзаралари шулар жумласидан. Шунингдек бу манзаралар яна қадимий Хоразм достонлари оҳанглирида кўнгилларга ором берувчи сокин ва майин бир тарзда баён қилинганки, асарга ҳам таъсирчанлик, ҳам миллий руҳ бахш этади.

Романининг иккинчи қисми деб ажратганимиз Мухаммад Буванинг отларни тўқайга ташлаб келиш учун юборилиши, у ерда табиятнинг оёқости қилиниши, тўқайзордаги паррандалар, ҳайвонот оламининг сув омбори тағида қолиши, шифобахш туз қонининг бекилиши, отларнинг (Гирқов, Мелиқуш, Маржон) худди инсонлар янглиғ фарёди, Буванинг яна тўқайга бориши, отлар билан бирга ҳалок бўлиши ва бу манзараларнинг барчаси ҳаяжон билан тасвирланганки, улар ўқувчи қалбини ларзага солади, изтиробли туйғуларини кучайтиради.

Дулдулсой қурилишининг директори Анисимов характери ҳам ишонарли яратилган. У — шамолнинг эсишига қараб иш тутадиган, ер тағида илон қимирласа сезади-ган шахс. Анисимов партия йўланмаси билан қаерга ишга юборилса, ўша жойда фаолият кўрсата оладиган, маҳаллий халқнинг дарди, табияти билан қизиқмайдиган, ўзи тинч бўлса, оиласининг ороми бузилмаса, ҳамма жойини ватан деб

ҳисоблайдиган одам. Анисимовнинг инженер Искандаров билан қуйидаги сўхбати бу хил одамларнинг табиятини жуда ёрқин очиб беради.

«— Шу вақтгача ўндан кўп шаҳарда ишладим, Юсуфбек, ййрик-ййрик қурилишларни бошқардим. Бир ерда михланиб ўтирадиган одамларга ҳайронман. Моғор босиб қолмайдими? Отам ҳам шундай жаҳонгашта бўлган, у шаҳардан бу шаҳарга кўчганимиз кўчган эди. Кўчманчининг нақ ўзи, ҳей. Бундай олиб қарасанг, шу яхши-да. Дунё кўрасан, одам танийсан. Яшаб қоласан. Сенлар, Юсуфбек, мени маъзур тут-у, киндик қоним тўкилган деб битта тупроққа ёпишиб оласанлар. Ула-ўлгунча ундан бир қадам нари жилмайсанлар, ҳей. Киндик қони тўкилса нима бўпти? Мен киндик қоним тўкилган жойини айрича тутмайман. Қаерда одамнинг қорни тўйса, шу ер унинг ватани».

Жумҳуриятимиз табиятининг вайрон бўлишида, пахта яқказироатчилигининг қарор топишида шунга ўхшаган инсонларнинг хизматлари бениҳоя катта. Бугун ошкоралик, қайта қуриш даврида бундай «фаолиятли» шахсларнинг қиёфаси янада мукаммал яратилиши керакки, бу борада дадил қалам тибратган муаллифини табриклаш мумкин.

Энди, тақризимизнинг: «Роман айрим жузъий камчиликлардан холи эмас», деб бошланадиган зерикарли қисмига келдик. Шундай бўлса-да, ананага содиқ қоламиз ҳамда бу нуқсон ва жиддий камчиликлар нимаalarda кўринади, деган савол қўямиз.

Авалло романдаги ижобий қаҳрамонлар ниҳоятда ожиз, айрим тасодифлар билан тезда кўздан ғойиб бўладиган, бирмунча насихатгўй тарзда яратилган. Масалан, ўз лойиҳаси, асосли эътирозлари билан Болтабеков ва Аминовларга жиддий қаршилиқ кўрсатаётган Дуҳанов Болтабеков қўллаган режа бўйича, юқоридагиларнинг талаби қондирилиб, Яманга ишга юборилди. Икки қадрдон дўст—Ганжа ва Обод фитна ва иғвонинг тузоғига тушиб қолдилар, ҳақиқат учун курашчи Қурбон домла ниҳоятда жўн тухмат билан (умрида наша, наркотик моддаларнинг нимагини билмаган домланинг уйига қўшни-си наша беркитиб қўяди) қамалади. Натижада тўқнашувларнинг жиддий тус олиши, олишувлар, фикрлар жанги сусайиб, охир-оқибатда сўниб қолади.

Романда кишини ўйлантирган, ишонсизлик билан қарашга ундайдиган воқеалардан бири, бу — Ганжанинг қотилликка қўл уриши, рашк туйғайли дўсти Ободни ўлдиришидир. Тўғри, рашк қотилликка

ундаши мумкин. Бунга мисоллар кўп. Лекин ҳамма гап ёзувчининг ўқувчини унга ишонтира олишидир. Лекин мазкур асар қаҳрамони Ганжада пайдо бўлган рақш жаҳолатга ундаса-да, дўсти Ободнинг хатти-ҳаракати, унинг Ганжага бўлган садоқати бундай қотилликнинг юз беришига шубҳа уйғотади... Ганжанинг хотини Қумридаги иккиланиш китобхони ишонтира олмайди. Бу ҳолатни ёзувчининг ўзи ҳам воқеалар баёнида деярли сезиб туради, шунинг учун романнинг сўнггида Қумрининг қундаликлари орқали бунга яна ишора қилади, унинг «мажбур бўлганлари» ҳақида айрим далиллар келтиради, лекин барибир ўқувчи кўнглининг бир чеккасидаги ўша ишончсизлик йўқолиб кетмайди.

Ниҳоят, ўзимда мутлақо қониқмаслик туйғусини уйғотган жиҳат романнинг учинчи қисми: Ганжанинг халқ бошига мусибатлар келтирган, она юрт табиатини оёқости қилган, ўзини қотилликка ундаган шахсларга нисбатан курашиши, уларнинг кирдикорларини фош қилишга бағишланган саҳифалардир.

Аввало, гапнинг ростини айтсак, бизда бир хунук иш услуби борки, бу — жазоланган шахсларга нисбатан тутган муомаламиз билан боғлиқдир. Мабодо бирон тасодиф туйфайли раҳбарият томонидан ҳайфсан олиб қолгудай бўлсанг, бутун йил давомида қилган қанча-қанча ҳалол меҳнатларинг икки пул бўлади. Агар бирон жиноятга қўл уриб қамалсанг (ҳатто ноҳақ қамалган тақдирингга ҳам), яна аввалгидай ишлаб кетмоғинг қийин. Мазкур роман қаҳрамони эса ўз дўстини ёқасидан бўғиб, хотини ишлайдиган район ижроия комитетининг бўлимига олиб қиради, хотинининг кўз олдига (Қумрихон район ижроия комитетининг бўлим мудири) пичоқлаб ўлдиради. Ваҳоланки, Қумрининг номусини оёқости қилган Обод эмас, Аминов эди.

Мана энди ўзингиз ўйланг, Ганжа ана шундай жиноят қилгани ҳолда, ҳарбийдан қайтган ва билаги кучга тўлган ёшлар, Афғонистонда байналмилал бурчини адо этиб, бирмунча имкониятларга эга бўлган жангчилар, яхшигина мутахассис, билимдон кишилар иш тополмаётган бизнинг жумҳуриятимизда ўз дўстини ўлдириб қамолдан қайтиб келган Ганжа яна аввалгидай мутахассислиги бўйича ўз ишини давом эттираверади. (Аслида қанийди шундай бўлса, лекин бизнинг жазо олганларга нисбатан муомаламиз мантиқига зид-ку бу).

Китобхони ҳайратда қолдирадиган яна бир нарсаси борки, Ганжа қамолдан қайтган, адлия ходими Олимон Одилов билан (бу одам Ганжа қамолдалигида унга кўп яхшилик қилган, дардини эшитган) биргаликда Аминовларга қарши кураш олиб боради, уларнинг кирдикорларини фош этади, бу кураш жараёни кўпроқ мажлисбозлик руҳида намоён бўлади ва ўқувчини зериктиради.

Хуллас, асар ёмонликнинг мағлубияти, порахўрлик ва у билан боғлиқ бўлган барча жиноятлар ва жиноятчиларнинг фош этилиши, уларнинг қўлларига кишан солиниши, адолатнинг тўла тантанаси билан яқунланади.

Ёқуб ЯКВАЛХУЖАЕВ

Мухтарама УЛУҒОВА

Рухимни қучиб

Гуноҳларимиз юки

Жумҳуриятда болалар ўлими камаймаётир.
(Газета хабаридан).

Ривоятким, бадкирдорни ҳукм этди ҳоким:
— Улдирилсин, тарқалмасин уруғи токим.
Ва одатан сўрадилар ўлим олдиан:
— Сўра сўнгги тилагингни инсон зотидан.
— Утинчим шу: сўнгги сўзим бўлса ижобат
Яна бир йил яшамокка беринг ижозат.
Шоҳ кулди:

— Эй, ниятинг не, ҳўбми, озорми?
Еки яна гуноҳингнинг чаласи борми?..
Оғир сўлиш олиб сўзлар гуноҳ бандаси:
— Муносибман, жон-жисимимда ўлим нафаси
Ота-она меҳрин билмай қирқ ёшни кўрдим,
Юрагимда хўрлик, армон, кин-тошни кўрдим
Ўзимдан кўп ўзгаларнинг ризқини едим.
Бир-бирдан тахир келган ҳар кунни едим.
Фақат оллоҳ шафоати бир фарзандим бор,
Бугун билдим, усиз давру даврамлар бекор.
Шу кунларда тил чикариб гўдагим чучук,
Илитарди тунд, ёввойи руҳимни кучиб.
Шунча ширин, шунча қизик, бетақрор бари
Зурёдимнинг ярим-ёрти айтган сўзлари.
Ҳукмдорим, тилагимни айла ижобат,
Уйдан чиқмай бир йил яшай, бергин ижозат,
Тили расо бўлганича ўша ўғлимнинг
Сўзларидан айрай.

Майли, сўнгга ўлимнинг...

Шоҳ ҳисларин яширмади:
— Бўлди, ижобат,
Уйдан чиқмай бир йил яша, ҳукми ижозат!
...Йил ўтди. Шоҳ ҳузурига қайтди гуноҳкор,
Қуллук қилди:
— Ҳимматингга таъзим, ҳукмдор.
Қатл куним етди, шукр, умр сўнггида
Йилим ўтди пок-покиза булоқ бўйида...
Шоҳ кўрдики, энди уни қатл бемаъни,
Яхши йўлга кирганларга ўлим йўқ, — яъни
Гўдак билан бир йил яшаб гуноҳкор, беор,
Боладийн бўлиб қолмиш дилкаш, беозор.
— Ҳукм бекор, — деди ҳоким, — айбингдан
кечдим,
Унутмасин бу ҳаётбахш сабоқни ҳеч ким.
...Алқиссаким, азал гурбурлардан инсонни
Поклаб турар гўдакларнинг бегард имони.
Визинг...

бу не оғир хато, бу не ёмонлик? —
Болаларга ҳечам бермай қўйди омонлик.

Қишлоқ

Бошланиб кетганди ажойиб кунлар!
Сандиқлар тагида мудроқ босганди
Қиш кийим-кечагин туккан тугунлар.

Бу сахар изғирин ялаб кетди-ку
Наъматак гуллардан қулғу рангини,
Сел ювди бусиз ҳам бегард, янгини.

Сохибин уйқусин авайлаб инграр
Эшигу ромларда тешик, ёриқлар.
Тандирлар тагида ғамнок ўтирар
Қишдан зўрга чиқиб олган чориклар...

Гулнорага мактуб

«Журъатли ёзбисиз йигитларга хос,
Неча кун кўзимга бермайди уйку...»
Кўнглимни кўтармоқ бўлдингни, синглим,
Сен — зийрак қизсан, ё киноянгми бу?
Аслида, мен тажанг қиёфа билан
Қонуний қиёс — гул ҳаёлигимни,
Тополомай қолдим-ку Моноларимдан —
Меросим — бағри кенг аёллигимни.
Эртақлар бўлган ул меҳрлар тансиқ,

Баъзида кўзларим ой-ойлаб кулмас,
Эркақлар аёлга тик қояднанмас,
Бир қадам дўқондан гул олиб келмас.
Кўп жойда панд берди камсуқумлигим.
Неча бор овозим етмай қақшадим.
Оқибат камгаппик, тортичқоқликни
Сочимдек тағидан қирқиб ташладим.
Шундан сўнг бир қадар осонроқ бўлди,
Шиордек жар солиб аёллигимни
Ўзун навбатларда олдинроқ турмоқ,
Уриндиқ кам бўлган жойда ўтирмоқ.
Боламни опичлаб чопаман энди
Зўғорининг чархпалак ташвишларига.
Эркақлар вақтини сарфлайверишмас
Могу шон келтирмас уй ишларига.
Бу тажанг қиёфа, шаксиз, боламнинг
Ҳали тугилмаган ҳисларин янчар.
Мен уни судрайман аравачада
Ўзимга тескари ўтиргизганча.
Естикқа бош қўймай уйқум келади.
Уриндиқ илиқ қўл силайди юзим.
Кўз очсам, уйқудан тўйиб кетган бир —
Каттақон одамдек термулар қизим...
«Либослар, мансаблар, обрўлар ичра
Болам — энг муҳими», демоғим бекор.
Мени оламларга бермас гўдакни
«Ҳафталик»ка бериб қўйибман, Гулнор!
...Кузаклар кун бўйи терган пахтамини
Ҳисоблаб чўт қоқар тоғдек мардларим.
Шоширар ҳосилу ҳаво, ҳеч кимга —
Керакмас аёллик назоқатларим.
Гулнор, тан олмоқлик оғиру оғриқ:
Мавсумлар долзарбдир, планлар долзарб.
Саратон тиги, куз изғиринида
Бошимга ёпангани — қарор, қоғозлар.
...Ўзлигинг йўқотмоққ осонмас, шукр,
Қалбимда қўшиқлар — сеҳрли, майин:
Юракда армоним тумандек эрир
Оромижоним-ей, сиз қулган сайин.
Қалбимда туйғулар — сеҳрли, майин:
Ўсмадан яшнатиб жамоаларимни,
Боламни хотиржам бағримга босиб,
Тиндиргим келади ҳаёлларимни...

Бахтлимисиз, меҳри бутун дўст?
Қийинмасми тинглаш, гаплашиш?
Қўчаларнинг тилсизлиги — бахт,
Уйга кирмоқ эмасми ташвиш?

Ороламай, либос кийдирмай
Айтасизми дил сўзин тикка?
Сал чапани гапларингизни
Иўймасмилар девоналикка?

Умидингиз ўтмишданмасми? —
«Нима кўрдим дунёга келиб?»
Менга азиз ташрифларингиз
Қадрлими ҳамон, ишқилиби?

Қайта қуриш ва ошкоралик шарофати билан ҳамма соҳаларда бўлгани каби турмушимизда сезиларли ўрин тутган динга бўлган муносабат ҳам ижобий томонга ўзгарди. Узоқ йиллар давомида динни таъқиб этиш самарасиз эканлиги аён бўлиб бораётди. Инсон руҳини поклаш учун дин билан ҳамкорлик қилиш, эҳтимол, тўғри йўл бўлар. Инсонни одамийликка, имон ва инсофга чорлашда диннинг таъсири қандай? Урта Осиё ва Қозоғистон Диний бошқармаси раиси ноиб Зохиджон Қодир Отахон ўгли билан мухбиримининг ушбу мулоқоти худди шулар хусусидадир.

нинг инсоний манфаатларига хизмат қилиши дин пайдо бўлганидан буюн маълум. Юқорида айтганимдек, дин тўғрисида янги қонунлар амалга ошса (биз мазкур қонун лойиҳалари билан танишиб чиққанмиз), дин ҳам жамиятимиз кишиларини тўғри йўлга солиб, эзгулик сари ундаши шубҳасиз. Бундан ташқари, одоб-ахлоқ, имон, инсоф, эътиқоднинг исломдаги талқинини мунтазам халққа тушунтириб борилса ҳам кўп хайрли иш бўлур эди. Аммо бу ҳаракатларимизга қарама-қарши, беҳаё филмлар, одоб-ахлоқимизга зид бўлган бадий асарлар тарғиб қилиниб, томошахоналарда намойиш қилинаверса, барча уринишларимиз беҳуда бў-

лардан иборат бўлиб, имоннинг энг устивор шои худони таниш бўлса, қуйи новдаси бирон эзгуликка қўл уришдир. Имонли-инсофли одамгина ҳеч бир манфаатсиз савоб иш қилишга қодирдир.

М: Орол фожиясидан бутун эл-юрт ташвишда. Бугунги кундаги қилаётган хатоимиз эртанги авлодлар учун қанчалик қимматга тушишини ўйлаб кўрадиган вақт келмадими? Экологик ҳалокат ядро хавфидан ҳам даҳшатли дейишмоқда.

З. Қ: Қуръони каримда оллоҳ таоло, ер юзидаги барча нарсаларни инсон эҳтиёжи учун яратдим, деган. Яъни ер юзидаги жамики неъ-

Имон-эътиқод бўлади

Мухбир: Ҳозирги кунда жамиятимизда кузатилаётган нохуш ҳолатлар маънавиятимизнинг бирмунча қашшоқлашиб қолгани туфайли ҳамдир. Яхшиямки, ошкоралик ва қайта қуриш маънавий қадриятларимизни тиклаш учун имконият яратди. Динга бўлган муносабат ўзгариб, дин ижтимоий-сиёсий ҳаётимизга кенгроқ кириб келаётди. Айниқса, унинг тарбия соҳасидаги аҳамияти ортиб бораётди.

Зохиджон ҚОДИР: Бисмиллоҳи раҳмонир роҳийм. Жамиятимиз моддий ва маънавий етишмовчилик даврини бошдан кечирмоқда. Айниқса, айрим ёшларимизнинг жиноятга қўл ураётганликлари, аёллар орасида ўз ифратини йўқотаётганларнинг ортиб бориши ҳам имон-коният яратди. Динга бўлган муносабат ўзгариб, дин ижтимоий-сиёсий ҳаётимизга кенгроқ кириб келаётди. Айниқса, унинг тарбия соҳасидаги аҳамияти ортиб бораётди. Бундан ташқари, одоб-ахлоқ, имон, инсоф, эътиқоднинг исломдаги талқинини мунтазам халққа тушунтириб борилса ҳам кўп хайрли иш бўлур эди. Аммо бу ҳаракатларимизга қарама-қарши, беҳаё филмлар, одоб-ахлоқимизга зид бўлган бадий асарлар тарғиб қилиниб, томошахоналарда намойиш қилинаверса, барча уринишларимиз беҳуда бў-

либ қолаверади албатта. Ҳаракат икки томонлама бўлиши, хусусан диёримизнинг миллий-диний табиатиға кўра, урф-одатларимизга кўра иш тутишимиз зарур. Уйлаймизки, шундай қилингандагина халқимиз ўзининг унутилиб бораётган анъаналарини тиклай олади. Разиянинг кўнглида эзгуликка ишонч, имон ва инсоф устивор бўлади.

М: Халқимиз эътиқоли қадимда жаҳон фани ва маданиятига ўз муносиб ҳиссасини қўшиб келган. Дунёга маълум ва машҳур аллома Абу Али ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Мухаммад Мусо ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий, Мир Алишер Навоий шу заминнинг фарзандлари эдилар. Афсуски, илм-фан тараққиёти чўққиларга кўтарилган, инсоният коинот сари йўл очган йигирманчи асрда аждодларимиз яратган осори-атикаларга тушунмай, аллоҳларимизнинг қимматбаҳо асарларига ҳам тишимиз ўтмади қолди. Шулар ҳақида дин аҳллариининг фикри қандай?

З. Қ: Исрома илмнинг аҳамияти кўп бора таъкидланади. Исломининг асоси бўлган «Қуръони карим», «Суннати набавия» китобларида ҳам бу фикрнинг тасдиқловчи ўринлар бор. Исрома жамиятда зарур барча соҳаларда етук одамлар бўлишини ёқлайди. Табиби, дуррад-горми, мунажжимми, жамият учун керак. Исрома қарши кураш оммавий тус олганда Хўжа Аҳмад Ясавий, Хўвайдо, Суфи Оллоёв каби етук шонрлар диний-мистик деб номлари қораланди. Узоқни кўрмаслик оқибатида биз ўтмиш тарихимиздан, жумладан, ўз ёзувимиздан ажралиб қолдик. Ва шундай бир авлод етишиб чиқдики, улар ўз маънавияти, имони, дунё-қарашини шакллантириш учун бобокалонлари меросидан бебаҳра қолдилар.

М: Имон, инсоф, меҳр-шафқат, ҳалол ва ҳаром тўғрисида кўп гапирамиз. Инсонийлик мезонини ўлчашда ислом қандай томонларга эътибор беради?

З. Қ: Пайғамбар алайҳиссалом имонни мева-ли дарахтга ўхшатганлар. Дарахт шох ва новда-

матлар инсон учун мусаххар (фойдаланишга яроқли) қилиб берилди. Фақат бугунги кун эҳтиёжини ўйлаб исрофгарчилик қилиш Қуръони каримда қатъиян қораланган. Ҳатто таҳорат ёки гусл қилиш учун сарфланадиган сувнинг микдори ўлчаб қўйилган. Пайғамбар алайҳиссалом ўз саҳобаларидан бирига: «Оқар дарё бўйида бўлсанг ҳам сувни исроф қилма» (по тусриф валав кунта алонахир жорий), деган эканлар. Табиатни менсимаслик оқибатида дарёларимиз суви беҳад исроф этилди, табиатимизга ўзгарилмас шикаст етказилди. Табиатга шу тарзда муносабатда бўлсак, келажақ авлод олдида мулзам бўлишимиз шубҳасиз.

М: Йиллар давомида байналмилал тарбия хусусида, миллатларнинг тенг ҳуқуқчилиги, дўстлиги ҳақида мақтаниб келдик. Бугун билдикки, бу борада ҳам хатоликларга йўл қўйилмади. Булар ҳақида исломда нималар дейилган?

З. Қ: Исрома ўз табиатиға кўра, ниҳоятда байналмилал дин. Қуръони каримда оллоҳ таоло инсонларга қарата, «Биз сизларни турли халқлар, қабилалар тарзида яшайдиган қилиб яратдик тоинки сизлар бир-бирингиз билан танишиб бир-бирларингиз билан яқин муносабатда бўлинглар, деганлар. Пайғамбар алайҳиссаломнинг энг яқин биродарларидан Билоли Ҳабаши Ҳабашистон (Эфиопия)дан, Салмони Форисий Форс Давлатидан бўлган. Пайғамбарларимизнинг бошқа ирққа мансуб кўп-кўп биродарлари бўлган. Муслмонларда одамнинг танаси рангига, миллатига қараб эмас, қилаётган ишига, яъни амалига қараб баҳо берилади. Урта Осиё халқларида ҳам иқилобгача ўзбек, тожик, қозоқ, қирғиз деб миллат айириш бўлмаган. Бу маълум маънода ўша халқларни жипслаштирган. Арабистон диёрларида ҳозир ҳам турли миллат ва динлар ёнма-ён яшаб келаяпти, лекин ҳеч қандай низо-адоват йўқ. Ҳатто яқинда ҳудудийлар Қуддусда насронийларнинг битта уйини тортиб олгани муносабати билан муслмонлар насронийларга бирдамлигини билдириш мақсадида иш ташладилар. Бу ҳо-

лат исломда табиий деб қабул қилинади. Ислон ақидаларига кўра, яна шунн қўшимча қилиш мумкинки, ислом давлатида яшаётган бошқа самовий дин вакиллариға озор бериш, пайғамбаримизнинг ўзлариға озор бериш билан баробардир. Қисқа қилиб айтганда, ислом инсон маънавиятидан хулоса чиқариб баҳолайди.

М: К. Маркснинг дин — халқ учун афюндир, деган фикри бироз ошириб юборилган эмасми!

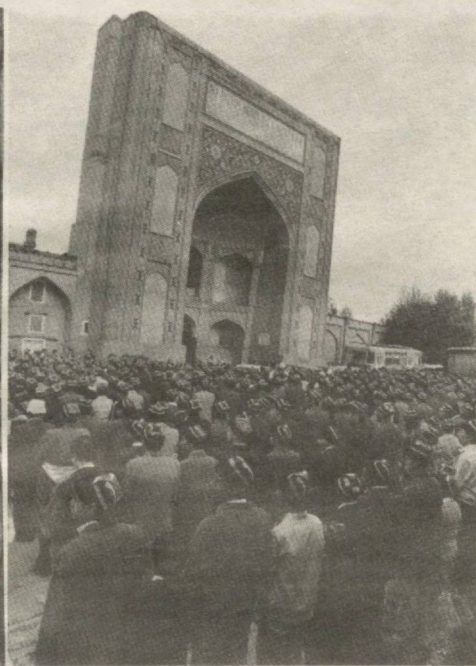
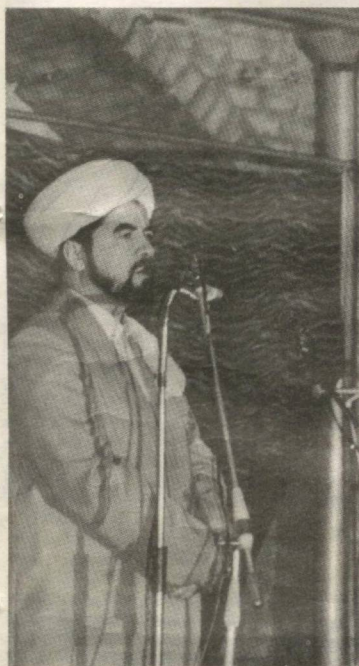
З. Қ: Тўғри. Лекин бу ибора инглиз тилидан рус тилиға ўгириш чоғида бироз бузилган. Сабакки, К. Маркс «дин — халқ учун нажотдир», деган экан. Бу фикр нечоғли тўғри ёки нотўғрилигидан қатъи назар, Маркс бу фикрни насроний диниға нисбатан айтган. Негаки, у ислом динидан беҳабар бўлган. Маркснинг араб имлосининг мураккаблиги тўғрисида тўхталиб ўтгани ҳам фикримизнинг далилидир. Ҳақиқатда насроний дини кўпроқ инсонларнинг руҳиятиға эътибор беради-ю, аммо бошқа жиҳатларини қамраб олишға

ожиэлик қилади. Қолаверса, бу дин инсонни тарки дунё қилишға ундови билан ҳам исломдан тубдан фарқ қилади. Маркс агар шу гапни айтган десак ҳам, у шу томонларини назарда тутган бўлса ажаб эмас. Ислон дини эса бошқа динлардан шунинг билан ажралиб турадики, у инсон турмушининг барча томонлариға эътибор беради. Фақат тоат-ибодат билан чекланмай, ҳаётнинг моддий жиҳатлариға кўпроқ эътибор бергани учун ҳам раъиятни фаолликка ундайди. Бу ҳақда шундай бир ҳадис шариф ҳам бор. Кунлардан бирида пайғамбар алайҳиссалом оллоҳға ҳақиқий итоат қилиб, ибодатни мукаммал қилиш тўғрисида ваъз ўқиётганида учта саҳоба, у кишининг ўзлари қандай тоат-ибодат қилар эканлар, дея қизиқиб бориб уйидагилардан пайғамбаримизнинг қиладиган тоат-ибодати ҳақида сўрасалар у киши эртадан-кечгача фақат тоат-ибодат билан машғул бўлмай, ҳамма ишни меъёрида бажарар эканлар. Барибир саҳобалар, бундан ҳам кўнгиллари тўлмай, бири умрбўйи рўза тутиб ўтишға, иккинчиси кечалари тонгға қадар

тоат-ибодат билан машғул бўлишға, учинчиси эса умрбод оила курмай ўтишға қарор қилишибди. Буни пайғамбаримиз эшитиб қолиб; уларға шундай танбеҳ қилибдурларким: «Елғиз тоат-ибодат билан шуғуллансангиз, кимдир сизларнинг овқатингизни келтириши керак, демак бировға боқиманда бўлиб қоласиз. Рўза тутиш ҳам шундай. Агар уйланмасликка келсак, бу ҳам оллоҳ таолоға маъкул келмайди, чунки бу инсон табиатиға зид». Юқоридагилардан хулоса қилиб айтиш мумкинки, муулмончилик ёлғиз тоат-ибодатдан иборат эмас, у ҳаётда фаол бўлмоқликнинг тарафдоридир.

М: Кўп йиллардан бери, ислом жамият тараққиётиға тўсиқ, деган тушунчани онгимизға сингдиришға ҳаракат қилдилар, ҳатто арабий имлони ҳам шу баҳонада истемоладан йўқотдилар. Ваҳоланки, ўрта аср Шарқ Уйғонишини исломсиз тасаввур қилиш мумкин эмас.

З. Қ: Ислон динини фанға, тараққиётға қарама-қарши қўйиш мутлақо нотўғри. Курьонда оллоҳ таоло инсонларни кўпроқ ақл-идроққа,

Суратларда: Ўрта Осиё ва Қозоғистон диний бошқармасининг муфтиси Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф.

Дин аҳллари ҳайит кунларида...

Р. НУРИДДИНОВ сурати
(ЎзТАГ)

Шокирхон ҲАКИМОВ

Фарғонанинг Қува шаҳрида гоят дилкаш, суҳбати гўзал, кўнгли кўшиққа тўла ажойиб бир инсон яшайди. Бу киши шеърятимизда Ҳабибий, Чархий домларининг табаррук анъанасини давом эттираётган, дилбар кўшиқчи шоир Шокирхон Ҳакимовдир. Гарчанд оғир хасталик Шокирхонни уйда ўтириб қолишга мажбур этган бўлса-да, у ўз шеърятини билан ҳамisha одамлар ичида.

Унинг ғазаллари ширин оҳанглар касб этиб, хонадаларимиз тилидан тушмайди, хонадонларимизга, юракларимизга кириб келади. Бу кўшиқлар инсонга, дийрга, ҳаётга меҳр-муҳаббат билан тўлиб тошган қалб жилоларидир. Биз ҳам Шокирхон Ҳакимовга узоқ умр, руҳий бардамлик, ижодий баркамоллик тилаймиз.

Иброҳим РАҲИМ

ширин сўзлар билан

* * *

Айлаин табрик бугунги тоза наврўлар билан,
Тоza қалбимдан ёғилган энг ширин сўзлар билан.

Бир қўлимда барра кашнич, барра райхондан олиб,
Ҳаммага пешвоз чиқай нон билан, тузлар билан.

Бунда ёлғиз мен эмасман, келди авлодлар бари,
Сарвиноз, нозик табассум, қоши қундузлар билан.

Барчаси гулгун кийинган, кўз қамашгай жомадин,
Сизга пешвоз чиққисидур бошда зардўзлар билан.

Айлағай енгил хиромлар мисли кушдай боғ аро,
Ишван ноз кўрсатурлар ҳам сузук кўзлар билан.

Дойра гижбанги Сизни чорлагайдир даврага
Бунда Қизлархонни рақси ҳам Дилафрўлар билан.

* * *

Куяр парвоналар, аммо сенингдек шам тополмаслар,
Ширин жонига қасд этгайлару барҳам тополмаслар.

Қидирсинлар жаҳонда аввало сендек чароғон йўқ,
Жамолин талъатини бунчалик кўркам тополмаслар.

Менинг парвоналардан ҳам алам, ҳам изтиробим кўп,
Бу ҳолатнинг бирин ортиқ, бирини кам тополмаслар.

Оқар дарё каби ёшим вале ҳеч кимга билдирман,
Кўзимга минг боқиб бир қатраи шабнам тополмаслар.

Сахийлик бобида тенгсизлигингга иштибоҳим йўқ,
Бу оламда сенингдек тантйу Ҳотам тополмаслар.

Ениб ишқида, эй Шокир, жароҳатни кўпайтирдинг,
Табиблар ҳам бу дардингга бирон малҳам тополмаслар.

тафаккур қилишга ундаган. Шундай оят ҳам бор: «Инна фи халқис самовоти вал орзу вахтило филлайли ваннаҳори лаётин ли ули албоб». Бу шундай деганики, осмону ерни яратилишини, кечасю кундузини алмашиб туришини кузатиб ҳам худони борлигига далил топиш мумкин. Агар одам яратилишини олиб қарайдиган бўлсак, бу ҳам ўз-ўзидан бўлган эмас. Осмон жисмларининг фалақда айланиб юриши ҳам Қуръони каримда айтилади. Буларнинг ҳаммаси инсонни фикрлашга, тафаккур ва билимини пешлашга хизмат қилади. Шулардан келиб чиқадики, ислом инсонни илмга тарғиб қилиб, худони англашга даъват этади.

М: Шу ўринда бир қизиқ фактга эътиборингизни тортмоқчиман. Япония ҳозир фан-техника соҳасида дунёдаги энг илғор мамлакат ҳисобланади. Аммо японлар ўз дин ва урф-одатларига ҳам мутлақо содиқлар. Ислон нуқтаи назарига кўра, юксак тараққиёт даражасига етишиш мумкинми!

З. Қ: Мумкин. Агар биз исломга қатъий амал қилганимизда шундай ютуқларга эришишимиз мўқаррар эди. Арабларда шундай гап бор: «Муслмонлар ўз диндан чекингани учун шундай тушқунликка дучор бўлдилар».

М: Урта Осиё ва Қозғистон диний бошқармаси 80 дан ортиқ диний ташкилотлар билан алоқа қилади. Бунда асосан қайси соҳаларга кўпроқ эътибор қаратилади?

З. Қ: Бу алоқалар асосан диний мазмунда бўлади. Шу йил Саудия Арабистонидан бир миллион дон «Қуръони карим»нинг мамлакатимиз муслмонларига ҳада тариқасида келтири-

лиши ҳам шу алоқаларимизнинг кўнгилағидек эканлигидан далолат беради. Бундан ташқари, аҳли муслмонга исломнинг бешта фарзидан бири бўлган ҳажга — Маккага сафар қилиш имкониятлари кенгаймоқда. Шу йил қурбон ҳайити (ийд ал азҳо) вақтида 500 дан ортиқ муслмонлар Саудия Арабистонига бориши кўзда тутилмоқда. Ватандошимиз, улуғ ислом олими Исо ат Термизийнинг 1200 ёшга тўлиши мунсабати билан катта анжуманга тайёргарлик кўраяпмиз. Унда диёримизга ислом оламининг кўзга кўринган арбоблари келиши режалаштирилган. Буларнинг ҳаммаси ўзаро алоқаларимизнинг янада кенгаётганидан дарак беради.

М: Юқорида исрофгарчилик тўғрисида бир-оз тўхталиб ўтдингиз, шу ерда диққатингизни бир нарсга жалб этмоқчиман. Баъзи тўйлар ва маъракаларда ҳаракатлар меъёридан ошириб юборилади. Шу хусусдаги ислом аҳкомлари билан муштарийларимизни таништирсангиз.

З. Қ: Маъракаларда қилинадиган ортиқча сарф-ҳаракатлар исломда манъ қилинади. Айниқса марҳумга атаб етти, йигирма, қирқ деб бериладиган ош-овқат ва шу каби сарфийлар қилиш ислом йўриқларини пухта билмаслик оқибатидир. Яна шуни айтиб ўтиш керакки, айрим тўй-ҳашам ва маъракаларда раъият аҳлининг бир қисми гўё кимўзар қилмоқчидек йўл тутишади. Исрофгарчиликка маҳаллаларнинг тadbирли оқсоқоллари, қишлоқ кенгашлари раисларининг саъий ҳаракатлари билангина чек қўйиш мумкин.

М: Миллий байрамимиз — наврўз, яқинда

нишонланган рўза ҳайити жумҳуриятимиз муслмонларининг руҳиятига ижобий таъсир этди. Диний чеклашларнинг олиб ташланишини динга қайтиш деб тушуниш мумкинми!

З. Қ: Диний эътиқодга кенгроқ қараш керак. Бизнинг фикримизча, ундан ҳамма даврларда самарали фойдаланиш мумкин. Биргина фарзанд ва ота-она муносабатларини олиб қарайлик. Ҳар бир авлоднинг ўз бурчи ва мажбуриятлари бор. Ота-она ўз зурриёти олдидаги бурчини мукамал адо этмай туриб, келажакда улардан бирон-бир мурувват кутишга ҳаққи йўқ. Шу каби инсоний меҳр-шафқат ҳам, инсофу имон ҳам ислом йўриқларида батафсил баён этилган. Елғон гапирмаслик, ўғирлик, зино ва фахшдан ҳазар қилиш ҳеч бир мутараққий замона ҳамда жамиятга ёт эмас.

М: Демокчисизки, инсониятни таназзулдан собит эътиқод ва имонгина асраб қола олади.

З. Қ: Асраб қоладигина эмас, балки уни инсоний камолот сари етаклашга ҳам қодир. Евузлик ва жоҳиллик билан курашда фақат яхшиликни қурол қилибгина мақсадга етиш мумкин. Аммо эътиқодга кўр-кўрона эмас, онгли равишда ихлос қўймоқ керак. Бугун бир йўриқда, эртага бошқа йўриқда юрадиган кишилардан худо асрасин. Ундай одамдан собит эътиқод туғул, оддий инсоний унсурларни ахтармоқ ҳам беҳуда. Жамиятимиз покланмоқда, миллат ва диндан қатъи назар, ўзигини англашга интилоқда. Иншооллоҳ, эртамиз янада нек ва хайрли бўлғай.

М: Айтганингиз келсин.

Сўхбатдош Абдумажид АЗИМ

САМАРҚАНД САФАРИ

Кўпдан бери Маккатилло зиёратини орзу қилиб юрар эдим, жаҳонгашта ҳамсоям: «Эй, дўстим, Самарқандга бординг, етти марта ҳаж қилганининг савобини топасиз», деб маслаҳат берди. Бу гап ўзимга ҳам маъқул тўшди. Тўғри-да, кўпинча оёғимиз тубидаги хазинани кўрмай, чет элларни орзу қиламиз, ном чиқазиш учун сохта шон-шўхрат кетидан кувамиз. Номни тилларда дoston бўлган Самарқанд етти мўъжизани бери-ку. Улуг боболаримизнинг пойи-қадами теккан шаҳарни зиёрат қилиш, унинг мўътабар тупроғини кўзларга тўтиё қилиш, ҳар бир мўъминни қомилнинг муқаддас бурчи, албатта.

Мана, ниҳоят, ўша байтул муқаддасдими. Атрофида парк бутуллар сувиб юрган осмонўпар миноралар, паҳлавон жангчининг дубулгасини эслатувчи мовий гумбазлар ёнидан ўтиб, машҳур «Шоҳизинда» ансамблига кўтариламиз. Маҳобатли Амрзода, Тугли текин, Шоди Мулк, Улжой Туркон оқа, Қўсам ибн Аббос мақбараларини зиёрат қиламиз. Одам тирбанд, хорижий юртлардан келатган сайёҳлар сон-саноксиз. Улар ўз тилларида чулдирашиб, маҳобатли мақбараларни расмага оладилар, аждолларимиз санъатига, ақл-заковатига тан бериб, «боши-боши» қиладилар. Чет эллик сайёҳларнинг ҳолатига кўзингиз тушар экан, хаёлингизга шундай фикр келади: ўзга мамлакатдан таширф буюрган меҳмон ерли халқ удумини, урф-одатини ҳурмат қилиши керак эмасмикан? Афсуски, бу мўътабар шаҳарга келатган хорижий ярим яланғоч сайёҳлар ўз чорбоғларида сайр қиладигандай, нуруний қариялар рўпарасида бир-бирлари билан кучоқлашиб, ўпишиб, истаган номуаъқулчиликларини қилвердилар. Нима, шаҳар бедарвозами, эркатой меҳмонларга танбеч бериш мумкин эмасми?

Самарқандга ҳар йили 75-80 минг киши таширф буюради. Уларнинг кўпчилигини валюта билан ҳақ тўлайдиган чет эллик туристлар ташкил қиладилар.

— Бобокалонларимиз бунёд этган ёдгорликлар, фақат тарихий обидалар бўлиб қолмасдан мамлакатнинг валюта хазинасини бойтаётган манба ҳамдир, — дейди музей-қўриқхона мудир Асрор Исмоилов. — Аммо ўтган узоқ вақт мобайнида шикаст топ-

ган бу осори-атиқаларни таъмирлашга маблағ етмаётир. Бизда таъмирлаш устaxonаси мавжуд бўлса ҳам, моддий база йўқлигидан бирор ишнинг уддасидан чиқиш амри маҳол. Шунингдек таъмирловчи малакали мутахассис ходимлар етишмайди. Агар сайёҳчилар ҳисобидан келатган тушумнинг кўпроқ қисми ажратилганда эди, кўпгина муаммоларимиз ўз-ўзидан ҳал этиларди. Ҳар бир сайёҳ учун шаҳарга 40 тийин ўтказилади, асосий валюта эса марказда қолади, натижада маҳаллий фондга ҳемири ҳам тушмайди. Хўш, нега энди жарақ-жарақ олтинлар қўриқхона кассасига эмас, ўроқда йўқ, машқда йўқ, хирмонда ҳозирларнинг кассасига тушиши керак экан?

Ўн беш йилдан буён таъмирлаш ишлари олиб борилаётган Биҳиконим мадрасасига қадам қўйишнинг билан олтинми метр бўлмайдикдаги «беланчак» да ишлайётган йигитни кўриб ваҳимага тушасиз. Наҳотки, техника гуркираб ўсган шу кунларда ибтидоий усулда иш олиб борилса?

— Ҳавозани қўринг, бешиктерватдай чайқалаёпти, — дейди уста Мирумар Асодов. — Уни мустаҳкамлайдиган матоҳлар йўқ, илгари ўша нарсалар Москвага қарашли аллақандай идора омборидан келтириларди. Ердан сўраб маҳаллий заводга мурожаат қилсак, темир топиб келсанглар, ясаб берамиз, деб ваз-қорсон кўрсатишди. Қурилиш материаллари масаласида ҳам қийналяпмиз. Масалан, ўн минг ўрнига атиги бир машина гишт берадилар. Маълумки, таъмирлаш ишлари асосан ёз кунлари олиб борилади. Бокибега таъминотчилар эса атайлаб қилгандай цементни ёгин-сочин бошланганда олиб келишади. Ахир совуқ тушганда ганч тайёрлаб бўлмайди-ку! Бизда механизм етishмаганлиги туфайли ишчиларимиз гиштни 60-70 метр баландликка замбилда олиб чиқишга мажбурлар.

— Тошкентдаги телеминора тепасига байроқ илиб тушган кишига 100 сўмдан кўпроқ пул тўлана экан, анови осмону фалақда ишлайётган шерюрак йигитча қанча ҳақ олади?

— Жуذا кам, — дейди уста, кейин гурур билан қўшиб қўяди, — бу оғир меҳнатга ҳамма ҳам дош бермайди, касб-корига

ҳурмати-аўрлигидан чидам билан ишлаб юришипти азаматлар.

Мудир бизни алмисокдан қолган ним қоронғи совуқ устaxonага бошлаб қиради. Чанг-тўзон кўтарилган хонада пахталик кийиб олган қулоқчинли сангтарош уста пўлат искана билан мармар тошга гул битаёпти. Юракни қон қиладиган, ниҳоятда машаққатли меҳнат бу. Буларни кўриб қадимги рим қулларининг меҳнати келади кўз олдингизга. Устаю шогирдларнинг ўртача иш ҳақи 150 сўмни ташкил қилади, бу ерда меҳнат ниҳоятда оғир бўлишига қарамай, моддий рағбатлантириш йўқ ҳисоби. Аҳвол шундай бўлаверса, шогирдларнинг бўлажак касбларига меҳри совуб ишни ташлаб, кетиб қолишлари мумкин эмасми?

— Биз пенсияга кетсак, ўрни-мизда кимлар ишлайди, билмай-миз, — дейди уста Мирсаид Асодов.

Машҳур Регистон ансамбли тарихий ёдгорликлар бўйича иттифоқимизда Владимир, Суздаль музей-қўриқхоналаридан кейин иккинчи ўринда туради. Бутун дунё сайёҳлари диққат-эътиборини охнарабодек ўзига тортаётган музей-қўриқхонада таҳсинга сазовор ишлар қилинди, Регистон, Улугбек, Шердор, Тиллақорни ва бошқа мадрасалар таъмирланди, меъморлар, наққошлар, муҳандислар, қўли гул усталар қатор тарихий обидаларни тиклаб, асл ҳолига келтириш устида жонбозлик кўрсатди.

— Таъмирлаш суръатини жаддаллаштириш учун нималар қилиш керак? — деган саволимизга Регистон мадрасаси мудир Кўрбон Ҳасанов чўт доналарини суриб, гапнинг дангалини айтиди.

— Сайёҳлардан тушаётган лак-лак валюталарни марказ чўнтагидан олиб, музей ихтиёрига ўтказиш керак. Жумҳуриятимиз иқтисодий мустақилликка эришиш арафасида турганда кимлардир нонимизни туя қилса, уят эмасми? Туристтик ташкилотлар ободонлаштириш ва таъмирлаш учун пул ўтказсалар, завод, фабрика, колхоз ва совхозлар ўз маблағларидан маълум миқдорини ажратсинлар. Чунки таъмирлаш идораси ишчиларининг ойлиги жуذا кам, уларни моддий жиҳатдан рағбатлантириш имконияти йўқ... Маданий ёдгорликлар бир неча ташкилот ихтиёрида туради. Ўз ҳисобидаги маблағларни бирлаштириш учун Вазирлар кенгаши қошида Давлат қўмитаси тўзилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

Тарихий обидаларни тиклаш билан бирга, уларни авайлаб асраш ҳам керак. Афсуски бунга хилоф ишлар ҳам содир бўлмоқда. Бир вақтлар Регистон остида канализация ўтган бўлиб, сизот сувлар жарликка оқар эди. Бурнидан нарини кўрмайдиган айрим амалдорларнинг буйруги билан қурилиш баҳонасида канализация бузиб ташланди, ҳозир сув кўтарилиб, юзага ураёпти. Иш шу тариха кетаверса, минг йиллик тарихий обидаларнинг аҳволи нима кечади?..

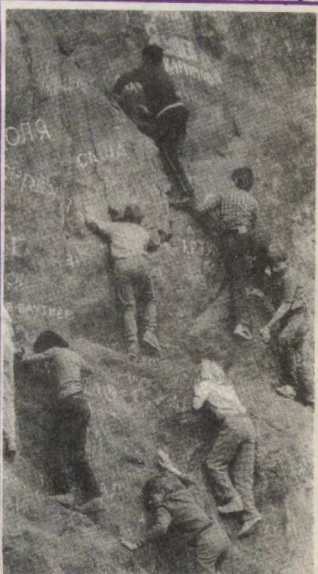
Сафарим қариб, қайтиш тудо-

ригини кўраётган эдим, ҳамроҳим ҳазрати Навоийнинг устози Хожа Жамолиддин Файзуллоҳ Абуллайс мақбарасини зиёрат қилмай кетиш — гуноҳи азим, деб мени шу ёққа бошлади. Афсусу надоматлар бўлсинки, икки буюк инсон қадами теккан мақбара харобага айланибди. Ҳозир мазкур зиёратгоҳ омборхона, ошхона ва зифасини ўтаётган экан. Мақбара деворида аллома устоз билан буюк шогирд учрашувига бағишланган оддий лавҳа ҳам йўқ. Яқин кунларда жамоатчилик улуг ҳазрат Алишер Навоийнинг 550 йиллик тўйини кенг нишонлайди. Шу муносабат билан ушбу масканда шоирнинг бюсти ўрнатилса бўлмасми? Мутасаддиларнинг айтишларига қараганда, бюстга ҳам, мақбарани таъмирлашга ҳам маблағ йўқ эмиш!

Таъмирлаш ишлари тошбақа суръати билан силжиётган, майдонида эчкию буюқлар сайр қилиб юрган Руҳобод мақбараси тўрт йилдан бери елкаси офтоб кўрмаган. Нодирдевонобег, қаровсизликдан харобага айланган Муҳиддин Аъзам мадрасалари ҳақида кейин гап бўлар, деб шу ерда гинахонликини мухтасар қиламиз. Дарвоқе, таъмирчи усталардан бири, шаҳарга борсангиз биздан бевосита бошлиғимиз, Ўзбекистон ССР Маданият вазирлигининг маданий ёдгорликлар бошқармасининг бошлиғи Ф. Ашрафийга салом айтиб қўйинг, у кишини сира кўрмаганимиз, деб тайинлади.

Ажаб эмас, ушбу мақоламизни мутасадди жаноблари — Ашрафий ўқиб, бундай мулоҳаза қилсалар, аждолларимиздан меҳмон буюк меъморчилик намуналарини келажак авлодларга тугал етказишимизга қўмак берсалар. Шояд...

А. ИСОМИДДИНОВ,
«Гулистон» журналининг махсус мухбири

Табиат қароқчилари...
А. КАРАБАЕВ сурати

Яхшидан шарофат

Ярим тунда сим қоқилди.

— Уткирбек оғирлашиб қолди, — деган изтиробли овоз эшитилди у томондан.

Бироздан сўнг Олтинкўл ноҳия касалхонасига етиб келган киши озгин, юзлари аёлларнинг кафтидек кичрайиб қолган, қорни тобора шишиб бораётган ўн олти ойли ўглини кўриб, навбатчи врачга илтижоли қаради.

— Ердам беринг...

— Ҳаракатларимиз фойда бермаяпти, тонг отиши билан вилоят марказидан врач чақиртирамиз, — дейишди улар хижолатомуз...

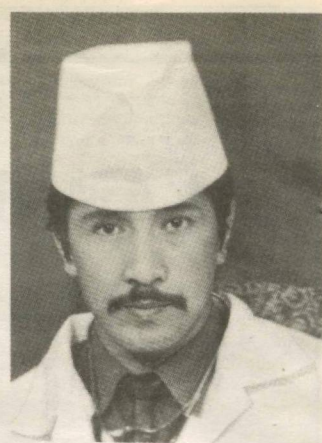
Эрталаб Андижондан врач Иброҳимжон Олимжонов етиб келди-ю, ўлим билан олишиб ётган гўдакнинг жонига оро кирди. Бемор хушига келиб йиғлади. Узаро фикр алмашувлар, тавсия ва маслаҳатлар ўз самарасини берди. Дард чекинди. Кундан-кунга соғлиги яхшилانган Уткирбек оёққа турди.

Ха, Андижон вилоят болалар шифохонасининг кардиология ва

ревматология бўлимига бориб Иброҳимжон Олимжонов даволаган, даволаётган беморлар, уларнинг ота-оналари билан суҳбатлашсангиз, унинг номини тилга олсангиз, ҳамманинг кўзида миннатдорлик туйғулари жилоланади. Демак, бу шифокор шунчаки яшамётган, кунўтарга ишламаётган экан. Шундай ажойиб фазилат унда Урта Осиё болалар табobati олийгоҳида ўқиб юрган давридаёқ шаклланган бўлса ажаб эмас. Шифокорликка жон-дили билан қизиқиш, дарсликлар билангина чегараланмай, мустақил мутлоага берилиш, амалий машғулотларни ўта зийраклик, синчковлик билан ўтказиш бўлажак табибга мадад бўлгандир эҳтимол. Уқишнинг тўртинчи йили Венецияда бўлиб ўтган Бутун дунё талабалар илмий жамияти анжуманида ўзининг «Иирингли зотилжам касалиги» мавзусидаги илмий доклади билан иштирок этди. Қатор илмий мақолалари билан матбуотда чиқишлар қилди.

1982 йилда олийгоҳни тамомлаб Андижондаги 2-болалар шифохонасига ишга келган Иброҳимжонни тез орада «Доктор Олимжонов» дея ҳурмат билан тилга олишадиган бўлди. У тиббиёт фанлари доктори, профессор Ян Юревич Иллекнинг этиборига тушди. Бирор аниқ мавзу асосида илмий изланиш олиб боришни тавсия қилган профессор уни шогирдликка олди.

Мустақил изланиш амалий тажрибалар, қайд этилган хулосалар, устоз-шогирд ўртасидаги қизгин фикр алмашувлар бошланиб кетди. Иброҳимжон ўзи ишлай бошлаган мавзу — «Болалардаги ревматизм касалиги пайтида буйракда кечадиган ўзгаришлар» ҳали тиббиётда унча кўп ўрганилмаганлигини, масъулият билан ёндошиб, бу ишни тезроқ амалга ошириш кераклигини ҳис қилди. 5 — 12 ёшли болаларда кўпроқ учраётган, уларни ойлаб тўшакка михлаётган бу касаллик давосининг мукамал бўлиши учун жон-дили

билан ишга киришди. Қозон шаҳридаги медицина институтининг ихтисослаштирилган илмий кенгаши доктор Олимжоновнинг беш йиллик изланишларини юқори баҳолади. Унга тиббиёт фанлари номзоди унвонини берди. 1988 йили бўлиб ўтган Бутуниттифок иммунологлар съездида Иброҳимжон ҳам қатнашди. Эндиликда ёш олимни фақат андижонликлар эмас, балки иттифоқимизнинг турли худудларида фаолият кўрсатаётган шифокорлар ҳам яхши таниб қолишган. Унинг тиббиёт соҳасига ихтисослаштирилган газета ва журналларда йигирмадан ортиқ илмий мақолалари чоп этилди. Тадқиқотлари турли мунозараларга сабаб бўлди.

«Болаларда ревматидли артерит касалиги» мавзусида катта илмий изланиш олиб бораётган олим билан мулоқот унинг яхшигина сиёсатдон, жамиятдаги муаммоларга жонкуяр, фаол зиёли ҳам эканини намоён қилди.

— Бошқа соҳаларни билмадим, лекин тиббиётда лоқайдлик ва ношудликни мутлақо кечириб бўлмайди, — дейди у. — Республикамиздаги болалар ўлимнинг кўплиги ҳам ўша лоқайдлик ва ношудлик оқибатидир. Қишлоқдаги ҳамкасбларим билан учрашиб тураман. Айниқса Олтинкўл, Избоскан, Андижон ноҳияларидаги марказий касалхоналарнинг шифокорлари билан учрашганимда шахар ва қишлоқ ўртасидаги тафовутдан хижолат бўламан. Ахир у ердаги шифокорлар ҳам яхши шароитларда ишлашни, у ердаги беморлар ҳам яхши даволанишни хоҳлайдиларку?!

Иброҳимжоннинг жонкуярлик билан айтган сўзларида ҳақиқат ва фидойилик балкиб турибди.

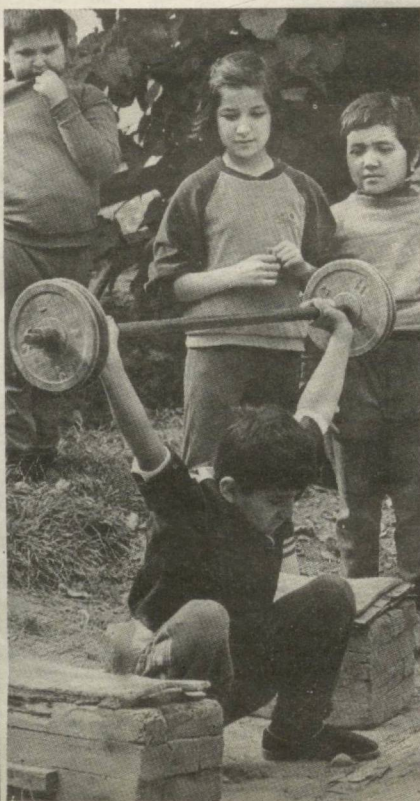
Ха, ҳалқимизда «ихлос-халос» деган ҳикматли бир ибора бор. Бу сўз инсоният тафаккури чигиригидан ўтиб, сайқалланиб дилларга жо бўлган. Беморлар ҳикоямиз қаҳрамони Иброҳимжонга ихлос қўйиб келадилар. Эзгулик курашчиси, меҳрибон табиб эса, уларни дарддан халос этишга ошиқади. Зеро, инсон умри курашлардан, яхшилик қилишдан иборат эмасми! Эзгу ишга бел боғлаганлар ҳамиша шарофатли бўлишади.

Замира РЎЗИЕВА

Андижон

Соғлом танда — соғ ақл.
Пойгага бошлар нақл.

Р. НУРУМБОВЕВ суратлари

ҚАРОР ДЕВОРНИ ҚУЛАТДИ

Интермедиа

рак, албатта (Хеч кимдан сарф чиқмайди). Менимча, Тешабой акам коллективизмнинг энг кекса ишчиларидан бири, ўз ишини виждонан, ҳалол бажаради, ахлоқиям яхши, бола-чақасиям кўп, планини доимо 170 фоиздан кам бажармайди. Шунинг учун секцияни Тешабой акамга беришимиз шарт! (Ўтирганлар енгил нафас олишиб, бошларини кўтаришди).

ТЕШАБОЙ АКА (ўрнидан сапчиб туриб). Ҳурматларингиз учун катта раҳмат! (Болтаевга қараб). Лекин, ўртоқ Болтаев, сиз айтган даражада мақтовли хизматни қилолганимча йўқ. Шунинг учун, бунчалик илтифотларга лойиқ бўлмасам керак, деб ўйлайман. Масалан, умрим бино бўлиб бирон мартаям планимни юз фоизга етказолган эмасман. Бунинг устига қилган сувоқларим ҳам орадан уч кун ўтмасдан кўчиб, тушиб кетаяпти. Кеча яна озгина кайф қилиб, бригадир билан гижиллашиб олдим. Шунга кўра, секцияни олишдан бош тортман.

БОЛТАЕВ (энсаси қотиб). Тешабой ака, камтарлик ҳам эви билан-да. Хўш, секцияни Тешабой акага беришга қарор қиламизми? (Ўтирганлар «қарор қиламиз» дейишиб тасдиқлашади).

ТЕШАБОЙ АКА. Тўғри, сизлар қарор қилиб кетаверасизлар. Ахир, менинг етмишга кирган қария кампир онам билан ёшига етмаган гўдак фарзандим бор. Улар нима бўлади?

БОЛТАЕВ (лол қолиб). Уларга нима алоқаси бор, ахир?!

ТЕШАБОЙ АКА. Албатта алоқаси бор-да. Ўша ўзимиз қоқлаган паркет бўлса, Қарши чўлига ўхшаб ўнқир-чўнқир бўлиб кетгандир ҳозир. Мен бундай уйга қари кампир билан гўдак болани ишониб қўймайман. Йўқ, менга уй керак эмас!

БОЛТАЕВ (ўйланиб) Майли, бу кишининг узрлари бор экан, ўтиринг, Тешабой ака. Қани, уйни кимга берамиз? (Ўтирганлар жим). Хўш, яхшиси, Темиргонга бера қоламиз. (Ўтирганлар бир овоздан «Майли, берилсин» деб тасдиқлашади). Ордер билан кутлайман, Темиргон!

ТЕМИРЖОН (маъюс ҳолда ўрнидан туради). Биродарлар, менинг ёш болаларим кўп. Шунинг учун бу уй менга тўғри келмайди.

БОЛТАЕВ (тутукиб). Сизларга тушунмай қолдим, ўртоқлар. Вирингиз уни баҳона қиласиз, би-

рингиз бун. Ҳаммаларингиз тайёр уйдан безорсизлар. Ёш болалар бўлса жуда яхши экан-ку. Кенг уй, бемалол яшайверасизлар.

ТЕМИРЖОН (жаҳли чиқиб). Кўпам менга ёпишаверманлар, ўзимиз қурган уй ўзимизга маълум. Болаларни заҳда акса урдириб, томоша кўриб ўтиришга ҳечам тобим йўқ. Бунинг устига хотиним ҳам сал нимжонроқ. Майли, уйни кимга берсангиз бераверинг, мен розиман (Ўтирганлар бетоқат).

БОЛТАЕВ Бас-е, нега ўз сирларингизни ўзларингиз очасизлар. Қиличбой, эшикнинг ёнига бориб тур. Ҳеч ким рухсатсиз чиқиб кетмасин (Қиличбой эшикнинг ёнига бориб туради). Ўппти, калитни гап-сўзсиз Чўянбекка топширамиз, вассалом!

Чўянбек. Ахир, мени ўтган кунни газетада танқид қилиб чиқиди-ку...

БОЛТАЕВ (унинг сўзини бўлиб). Ана шунинг учун ҳам бу уй сента муносиб-да. Умуман, сен планингни бажармайсан, иш режимиغا риоя қилмайсан, ичмасдан туролмайсан, сўққабошсан. Мана шу сабабларга кўра, бу уй сенинг учун айтин мудоао. Эртагаёқ уйни қабул қилиб ол. Мана калити.

Чўянбек (калитни олмай). Утиниб сўрайман, уйни бошқа кишига беринг. Мен хатоларимни тузатишга ҳаракат қиламан.

БОЛТАЕВ (қатъий). Бўлди, сента қарор қилинди!

Чўянбек. Барибир мени кўшнлар ҳайда юборишади.

БОЛТАЕВ. Нега?

Чўянбек. Ўзимиз қилган сувоқ бўлса, бир кечалик хуррагимга чидамайдида (Хонада кулги кўтарилади).

БОЛТАЕВ. (кулгисини яшириб). Ҳечқиси йўқ, чалқанча эмас, ёнбошинг билан ётишга одатлансанг, хуррак отмайдиған бўласан.

Чўянбек. Кейин, яқинда уйланиш ниятим ҳам бор...

БОЛТАЕВ. Жуда соз. Айтин мудоао экан-ку! Бу уй биздан тўёна бўлади-да энди. Сюрпризни қара-а!

Чўянбек (ўйчан). Шундай-куя, лекин сўнг иқболим кулиб, худо менга ўғилча бериб қолса, норасида ширин уйкуда ётганида бирданига «тап» этиб шипдан сувоқ тушса-ю... Қўйинг, йўқ, бу уй менга тўғри келмайди (Шу пайт ташқарида шариллаб ёмғир қуя бошлайди).

БОЛТАЕВ (жаҳл билан). Эй, менга қара, нималар деб валдираясан-а ўзи! Мана шу идорамизнинг фойдаланишга топширилганга роппа-роса уч ой бўлди. Тўғрими? Ўзимиз қурганмизми? Қурганмиз! Ичида ўзимиз ўтирибмизми? Ўтирибмиз! Хўш, шундай экан, қани сувоқ тушгани! Бас, уйни сента беришга қарор қиламиз, вассалом! (Шу пайт тасир-тусир қилиб хонанинг сувоқлари кўчиб туша бошлайди. Ҳаммаёқни чанг-тўзон қоқлаб олади. Ҳамма эшикка қараб отилади. Чангда қолган Болтаевнинг бўғиқ овози эшитилади). Чўянбек, ҳой Чўянбек, қочма, қарор қарорлигича қолади! Уйни бутунинг ўзидаёқ қабул қилиб олсан, гап тамом! Ма, калитни олиб кет!

Нормамат ТОҒАЕВ

Қосон шахри

Изоҳнинг ҳождати йўқ.

И. ЗОИРОВ расми

ЛОФ

Холпошшо лофчи гапд бошлади:

— Кир юваётиб, алланимага чалгитган эканман, бир ҳаққа ўлгур учти...б келиб, олқиндимни олиб қўчиб кетса бўлади! Шўрлик кўвими ҳаққани вертолётда қувиб ҳам етолмабди.

Ойпошшо ҳола оҳ уриб юборди: — Мен шўрлик десангиз, ки-йимларга энди дазмол босаман деб турсам, қўлимдаги дазмол қанот чиқариб «пирр» этиб кўчи кетди. Вилсам, ҳозирги дазмоллар бекор қилинган ракеталардан ишланган экан.

ЛАТИФА

Тўй-ҳашамларда, тантанали кечаларда Насриддин Афандига ҳам тез-тез сўз бериб турилар экан. Сўзлашга нуноқроқ бўлгани учунми, Афанди ҳар гал битта гапни айтиб қутулиб кетаверар экан, яъни: — Мендан аввал сўзга чиққанлар жуда яхши гапларни айтилар. Мен ўша яхши гапларга бутунлай қўшилиман. Шунинг учун қўларингиздаги қадаҳни кўтариб юборишларингизни илтимос қиламан, — дээр экан.

Навбатдаги тўйлардан бирида ўртани олиб борувчилар, шу гал Афандини бир боппайлик, унга би-

ринчи сўзни берайлик, деб маслаҳатлашибдилар. Тўй раиси:

— Биринчи сўз мулла Насриддинга, — дейиши билан Афанди ўрнидан турибди-да, бироз довдирогандек у ён-бу ён қараб, қисқагина гапирибди:

— Ҳурматли дўстлар! Биринчи бўлиб сўз берганларингиз учун раҳмат! Бу катта тўйда мендан кейин ҳали кўп одам гапирари, жуда яхши ниятлар билдиради. Мен ҳам ўша яхши ниятларга тўла қўшилиман. Шу муносабат билан қадаҳларни кўтаришларингизни илтимос қиламан.

Одамларнинг кулгиси қарсақларга улаиб кетибди.

«Сув етти думаласа, ҳалол бўлар экан. Аммо завод-фабрикалар булғаётган ариқ сувлари ўн етти минг марта думаласа ҳам тоза бўлмайди-ёв».

(Қишлоғига водопровод етиб бормаган кишининг гапи).

* * *

«Занжига ўхшаган тўрвасоқол тиланчи йигитга йигирма тийин берсам: «Хўжайин, ҳозир пулнинг қадри тушган, яна қўшинг», дейди».

(Мўйсафиднинг шикоят).

* * *

«Жумҳуриятимиз ҳудудидан буюм ва озиқ-овқат маҳсулотларини олиб чиқиш кетиш ман қилинди. Мен қизимни қўшни республикада яшайдиган йигитга турмушга бераяпман, йўлда унинг мебел ва гиламини ушлаб қолишмасмикин?»

(Отанинг редакцияга йўллаган саволи).

* * *

«Отарчи Нетайхон бир тўйда эрталабгача «Тўйингда ўлсам,

йўқдир армоним» ашуласини айтиб айтиб, оғир касалга чалинди».

(Отарчининг заҳархандаси)

* * *

«Саксонбой ит сўйиб, терисдан қалпоқ тикиб сотади, шунинг учун қўпол, итфеъл бўлиб қолган бўлса керак».

(Қулоққа чалинган гап).

* * *

«Қайта қуришни ўзингдан бошла деган гапга амал қилиб, ош ейишни ўзим бошлаб бердим».

(Худбин кишининг деганлари).

* * *

«Дирижёр қора қарғадай қоп-қора кийинган эди.

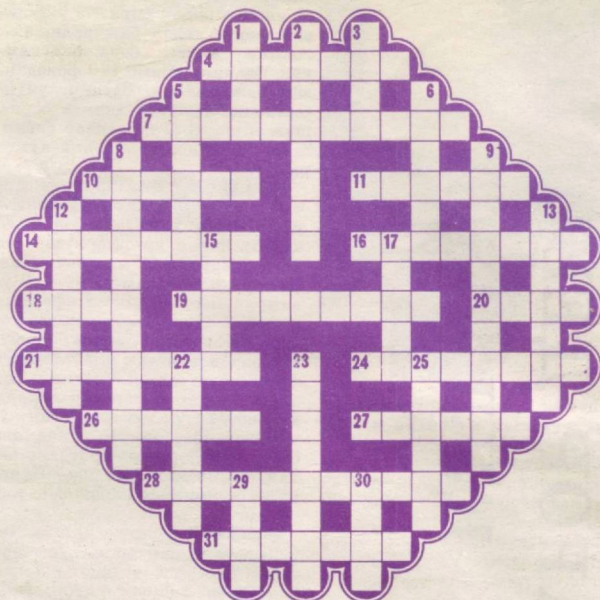
(Лавҳадан).

* * *

«Баъзи сояси юпка йигитлар яшириб ичиб, очикчасига уришадилар».

(Қариялар суҳбатидан).

Абдулла ИСОМИДДИНОВ

ЭНИГА: 1. Таълим бериш мақсадида айтилган гап, ўғит. 7. Халқ амалий санъатининг матога гул тикиш соҳаси. 10. Куй ижро этувчи санъаткор. 11. Тошкентдаги тарихий мавзе. 14. Сайёралардан бири. 16. Баланд ўсувчи, гуллари йирик манзарали ўсимлик. 18. Жўғрофий томонлардан бири. 19. Тиббиёт соҳаси. 20. Сув қурилмаси. 21. Билимни оширишга қаратилган таълим-тарбия. 24. Миллий ширинликлар пиширувчи ҳунароманд. 26. Мусобақа мукофоти. 27. Ҳиндистон ва Покистон таркибидаги вилоят. 28. Узун думли парранда. 31. Ўсимликлар дунёси.

БУЙИГА: 1. Кўтаринки ғайрат, авж. 2. Табиат ҳодисаси, қунон. 3. Шеърин маъмуа нашри. 5. Металл буюмини улашда ишлатиладиган қотишма. 6. Илдиздан бўёқ тайёрланадиган тиканли ўсимлик. 8. Зарафшон водийсидаги шаҳар. 9. Иқтисодиёт тармоғи. 12. Хилма-хил турлар асосида ҳосил қилинган янги нав. 13. Темир йўл қурилмаси. 15. Бирор кимса ёки ташкилотга тегишли нарсадан вақтинча фойдаланиш. 17. Хотин-қизлар исми. 22. Шахмат донаси. 23. Эрондаги қадимий шаҳар. 25. Болалар кўнгилли ташкилот аъзоси. 29. Тўқимачилик ашёси. 30. Матининг айрим қисмига тушунтириш, шарҳ.

Тузувчи: Фозилжон ОРИПОВ

6-сонда босилган тилсимнинг жавоби

ЭНИГА: 5. Қўлоб. 8. Чиноз. 9. Масофа. 11. Нутрия. 14. «Лағзи» 16. Нўхта. 18. Фирдавсий. 19. Чанқовуз. 20. Бойчечак. 22. Ипақчилик. 23. Аҳоли. 25. Аттор. 26. Семурғ. 28. Қашқар. 30. Музофот. 31. Қурум. 32. Асвон.

БУЙИГА: 1. Кўчим. 2. Пушта. 3. Четан. 4. Хошия. 6. Булоқи. 7. Хонатлас. 8. Чистон. 12. Сергузашт. 13. Рассомлик. 15. Зулайхо. 17. Хўнағат. 21. Учқўрғон. 24. Итузум. 25. Афшона. 26. Суғур. 27. Ғумай. 28. Қитъа. 29. Рифок.

МУҚОВАЛАРДА

Биринчи бет: Самарқанд. Келинлик либоси; Кел, қувнашиб ўйнайлик; Ўзбекистон ССР халқ расмони Ёқубжон Қорабев иш устида; Сурхон воҳасида лимонлар барқ уриб етишади; Мангу олов ёнида...

Р. НУРИНБОВ, Т. СТЕПАНОВА суратлари

Иккинчи бет: Жумҳуриятимиз саноати равнақ топмоқда. В. И. Ленин номидаги ўзбек металлургия корхонасида қуйиш жараёни; Қашқадарё воҳасида барпо этилган газини қайта ишлаш корхонасида; Қарши чўлини кесиб ўтаётган бу зангори олов томирлари қишлоқ хонадонларига ҳам ҳаловат бахш этади.

А. ЖДАНОВ суратлари

Кўзларингда лиммо-лим ҳайрат, Ҳайдар кокиллари тиллодан.

Ўсавергин, болажон, яйраб, Қусурлардан покланар замон.

А. НУР

А. КАРАБАЕВ сурат-лавҳаси.

Редакцияга келган бир босма тобоқчада бўлган материаллар муаллифга қайтарилмайди.

Журналдан олинган материалга «Гулистон»дан олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Бу сондаги айрим материалларни тайёрлашда «Правда», «Известия», «Труд», «Сельская жизнь» газеталаридан фойдаланилди.

Босмахонага туширилди 18.05.90 й. Босишга рухсат этилди 15.06.90 й. Р-04625. Қоғоз формати 70×108/8. Офсет усулида босилди. Қоғоз тури босма № 1. Шартли босма тобоқ 5,6. Нашр ҳисоб тобоғи 7,80. Шартли рангли намуналар 16,8. Тиражи 141559. Буюртма 3252. А-127. Баҳоиси 35 т.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети наприётининг «Меҳнат Қизил Байроқ» орденли босмахонаси. 700000, Тошкент — П. «Правда» кўчаси, 41.

Буюк аллома Ал Хоразмийга ўрнатилган ҳайкал (Хива).

А. Ванштейн сурати

«ГУЛИСТОН» МУШТАРИЙЛАРИГА!

«Гулистон» журнаliga обуна бўлишни унутманг! Бу йил ҳам, келгуси 1991 йили ҳам жумҳуриятимиз ҳаётида катта воқеаларга бой бўлиши кутилмоқда. Партиямиз XXVIII съезди, улуғ мутафаккир шоир Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан мамлакатимиз миқёсида ўтказиладиган тантаналар ўзгача руҳда кечади. Журнал жамоаси бу воқеаларга алоҳида эътибор билан қарайдилар, муштарийларни «Навоий гулшани»га лутфан тақлиф этиб, шоир меросидан намуналар билан таништиришни давом эттирадилар. Кўзга кўринган мусаввир ва ҳайкалтарошлар, адиблар, олимлар ўз асарлари билан қатнашадилар.

Тарих ихлосмандлари мозий ҳақиқати билан юзма-юз мулоқотда бўладилар. Энг улкан воқеа — жумҳуриятимизнинг иқтисодий-сиёсий мустақиллик сари қўядиган дастлабки қадамидир. Шубҳасиз, бу ўзгаришлар журнал саҳифаларида ўз аксини топади.

Обуна баҳоси бир йилга 4 сўму 20 тийин.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Иссиқкўл яқинидаги оромгоҳда ўзбек кончилари хордиқ чиқарадилар. А. Жданов сураги

Баҳоси 35 тиѝин.
Индекс 75233.

